

Csoóri Sándor

Szóljon a csörgődob

*Elálmosodom a vers fölött,
magam fölött,
mintha vasárnap délután volna már betek óta
s az ég kifordult szemefebéjét
nézném csak egyfolytában.*

*Készül esni a hó, megszólalni a telefonom,
az imbolygó tetőantennáról lezubanni
az elgémberedett galamb,
de a világűr fáradt képzeletében
most ez a zuhanás is félbemarad.*

*Bekapcsolom a rádiót, a múltat,
az emlékek mennyezetlámpáit: hadd zúduljon
felém egy zöld rét
félrebillenő lepkékkel a Vértes alól
s Havanna vörös felbőí mögül egy hosszú füttyszó.*

*Életet, zajt, sírást akarok egyszerre több időből,
a tökéletlenség szörnyű lármáját vagy bármit,
amitől a dobhártya megszégyenül;
házasságtörő testeket s országokat,
hogy amit újra megszeretek, csak a világgal múlbasson el.*

*Nincs szakállam, hatalmam, öngyilkosjelölt se vagyok,
a régi baláltánc-muzsikát mégis elhívom vendégségbe,
szóljon a csörgődob, a csiklandós csontváz-zene,
remegni, borzongani szeretnék
mint a meghajszolt lovak.*

*Vidám számunkban vidámabb esztendőket kívánunk
a hetvenöt éves Csoóri Sándornak*

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam I. szám

Kiadja a Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából a Napkút Kiadó Kft., Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőségi titkár: **Balázs Ilma**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.
Szerkesztik: **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (próza), **Király Farkas** (vers),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Pencz Levente** (könyvezet), **Szondi Bence** (tördelés).
Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Gráfik Imre**, **Kosáry Domokos**, **Lászlóffy Aladár**,
Osztovits Levente, **Sánta Ferenc**, **Schwajda György**, **Konrad Sutterski**,
Sütő András, **Székely Magda** (tiszteltetbeli konzulensek). • Alapította: **Masszi Péter**.
Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon: (1) 225-3474
E-mail: napkut@axelero.hu • Honlap: www.napkut.hu
Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.
ISSN: 1419-4082

Csoóri Sándor verse (az első borítóbelsőn)

Évgyűrűk

Határ Győző: Gyökéresztés 3

Druzsín Ferenc tanulmánya 9

Szilágyi György múltidézése 17

Dr. Koncz Sándor hagyatékából

(Dr. Koncz Gábor jegyzeteivel) 21

Szentmártoni Szabó Géza esszéje 32

Horváth Lajos diákszöveggyűjtéséből 35

Konczek József truffaváltozatai 38

Molnár Bernadett állimerickjei 40

Bánki Éva trubadúrparódiái 41

Hetedhét

Edward Lear: „Ez a Lear milyen elragadó!”;

A Szeles Tehén (Havasi Attila fordítása) . . . 43

Aleksandar Gatalica: Karnevál

(Bognár Antal fordítása) 45

Ioan Buteanu: Téli ének; Így már lehet;

Wrong paraszt egy songot dalol

(Király Farkas fordítása) 48

Sztaniszlav Sztratiev: Szögletes esszé

(Szondi György fordítása) 50

Olivera Kjørveziroszka: Európa

(Hász Magdolna fordítása) 51

Matei Visniec: A bűvész

(Szlafkay Attila fordítása) 54

Berek

Sebeők János: A Nagylábú 57

Az iskola – bukásra áll?

(A Védegyilet oktatáspolitikai javaslatai) . . . 58

Pencz Levente: Együnk kevesebb húst! 61

Tárlat

A Kortárs Karikatúra és Szatíra Műhely

tagjainak alkotása (a színes mellékleten)

Szakolczay Lajos: A lét légtornászai 65

Szegedi Kovács György verse 68

Szóvár

Balázs Géza: A mai magyar nyelvi humor . . . 69

Mustra

Koppány Zsolt: Feltámadás és az élet,

avagy az apokrif sírbatétel 77

Elmebál

Zsidó Ferenc: Macskajaj	85
Borbáth Péter: Grafoman	88
Károly György: Viszérváry Marischka randalírozott brokkolija borjúfillagóriában . . .	90
Faltysné Ujvári Anna: Bella	90
nextepp béla: A csend dőre órei.	95
Verrasztó Gábor: Félperces novellák	96
Rudnai Gábor: Egyperces.	98
Szakálos Dénes László: A taj szám...	99
Lárai Eszter: 17. arckép; 23. arckép; 21. arckép; 22. arckép; 20. arckép	100
Csokonai Attila: Koranyár; Életkép.	102
Demeter József: Bemutatkozás(ok); A Szűz jegyében	103

Emlékezet

Szakolczay Lajos: Páskándi kérdés-kacaja
(Páskándi Géza: Kinek a jánya vót apád?) 105

Mesemorzsák

Raffai Judit-Dala Sára:
    Napjaink mesemondása 109
Ódor László: Tell Vilmos 119

Ablak

Prágai Tamás: Sherlock Holmes és a költészet
(Király Farkas: Hosszú árnyékok földje) . . 123
Németh István Péter: Vigíliák és szilenciumok
(Makkai-Kiss Nóra: Átvirrasztott csönd) . . 126
Dr. Ruzsicska Mária: Egy könyv a magyarokat
    befogadó Párizsról
    (Az „Állj fel” torony árnyékában). 128

Melléklet

József Attila-emlékév 1.

Kabdebó Tamás: Az Óda

NAPÚT

Irodalom, művészet,
    környezet

VII. évfolyam I. szám

Tréfát fűzünk

VARGA ZSÓFI

EURÓPA II.

(ÁLARC MÖGÜL KANDIKÁLÓ...)

E számunk képzőművész vendégei – Bojcsuk Iván, Császár Tamás, Fenekovács László, Halász Géza, Jelenszky László, Makina és Varga Zsófi – heten a Kortárs Karikatúra és Satíra Műhely (azaz KOKSZ Műhely) tizenhat tagja közül. A kis csoport 2002 tavaszán alakult, tulajdonképpen egy, a magyar karikatúristákat és satirikus képzőművészeket összefogó baráti társaság. Tagjai még: Árvay László, Gyulai Líviusz, Kaján Tibor, Kemény György, Lipták György, Sajdik Ferenc, Szalay Pál, Szerényi Gábor és Tettamanti Béla.

Folyóiratunk támogatói:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Határ Győző

Gyökéreresztés

„Caelum, non animum, mutant qui trans mare currunt.”

(Horatius)

Ne kérjük számon mai tudásunkat, mai világlátásunkat, mai életérzésünket rég elhalt elődeinktől, akik több mint száz évvel előttünk éltek; tudták-látták a világot, érezték az életet úgy, amint tőlük akkor elvárták. Azóta a történetírás Európa-központúsága elsorvadt; ma már tudjuk, hogy az európai földség Eurázsianak egyik szubkontinense csupán; a világtörténelemben alárendelt viszonyát a nagyon nagy nagyvilággal szemben meg se láttuk, ma is nehezen fogadjuk el.

Ki hitte volna, hogy Nagy Sándor indiai hadmenetének a szubkontinensen a világon semmi visszhangja nem volt, történelmi üledéke nem maradt. Sándor az Indus völgyét összetévesztette Indiával; a Beász (Hüphaszisz) partvonalán – amely az Indus keleti mellékfolyója – elérkezett a gangeszi civilizáció kapujáig, és ott letáborozott; de semmi jelét nem vettük, a Gangesznek akár csak

hogya a hírét is hallotta volna. Ezzel szemben a görög Demetriosz, Baktria királya, hadvezérével, Menanderrel együtt indult Keletre. Három évszázadig tartott az a roppant birodalom, amelyet Északkelet-Indiából kiszakítottak, beleértve a mai Pakisztánt is. Csakhogy ezeket a helléneket felzabálta India: felvették a buddhista vallást, elindiaiásodtak. Az európai történetírás róluk jószerevével megfeledezett.

Nemrég pincéből előkerült, mentett „ősfilmeket” néztem végig, amelyeket 1900 január-februárjában forgattak. Tollas kalapos, bukjelszoknyás asszonyok, munkába siető, kalapos vagy simléderes férfiak tömege, Jacquart-gépek végeláthatatlan sora, lóvontatású, emeletes omnibuszok, csigalépcsős villamosok. Szarvasmarhacsorda, amelyet a nagyváros (Manchester) főutcáján, hatemeletes házsorok között terelnek; hintók, csésák, fiákerek – autónak sehol semmi nyoma.

Valaki fiatal a társaságomban ezzel a felszakadó sóhajjal lepett meg mindannyiunkat:

– Jézus Isten! Ezek rég mind-mind meghaltak már, amikor én még nem is éltem, hisz évtizedekkel utánuk születtem!

Így igaz. Aki az első világháborúban mint katonaoorvos szolgált: Csáth Géza naplófeljegyzéseiben olvasom (emlékezetből, hevenyészve idézem) – ahány újságot csak láttam, mind meglepéssel állapította meg, hogy az arcvonalakon mindenütt előretörünk, különösen az olasz fronton. Ügyünk jól áll. A franciák beleragadtak lövészárkaik sarába, a muszkák fejvesztetten menekülnek: vissza a hátszágba. Nem csudálkoznék, hogyha az olaszok heteken belül különbékét kérnének. Nyilvánvaló, hogy a háború döntő szakaszába érkezett, az előjelek kedvezőek, a győzelem mérlege a mi oldalunkra billen.

1916-os naplóbejegyzés.

Ne gondolja senki, hogy a manapság divatos Monarchia-felkérődzés nosztalgiaszólamait akarom előrángatni. Csak egyetlenegy dologra szeretném ráirányítani a közfigyelmet, de arra nagyon.

Majdhogynem a Karolingoktól/Babenbergektől Ferenc József tartott a „Szent Római Birodalom”; és akik a 19. század végén, a 20. század legelején éltek a Monarchiában, azoknak életérzését színültig eltöltötte az a biztos tudat, hogy egy több mint ezereztendőös birodalomban élnek, amely az annalesekben úgy megvetette a lábát, hogy az nem tűnhet el soha – vagyis nélküle a világtérkép elképzelhetetlen –, és különben is, ott van Európa közepén, márpedig Európa az Egyetemes Történelem *fulcruma*.

Ne próbáljuk kilakoltatni ebből az életérzésből azokat, akik visszapillantásaikban más csomópontok, más „nevezetes dátumok” körül hurkolódtak el. Nem emlegették, de tudat alatt számon tartották, hogy volt idő, amikor Velence, Milánó, Bologna is a Monarchia szerves része volt (ki tudja, titokban tán nem is igen bánták meg az olaszok, minthogy a Monarchia uralmi idejében épült regionális parlamentek, városházák, iskolák, paloták épületeit máig büszkén mutogatják. Bécs volt a világ egyik legrangosabb hatalmi és kulturális központja – jól tudta ezt Salieri, Rossini meg még sokan, festő- és építészgénuszok.) Azok a „régiek emberek” (akik fiatal barátunk születése előtt két nemzedékkal már rég a földben nyugodtak), ha „nagy csatákra” került rá a szó, még Sadvót meg az 1866-os königráti ütközetet emlegették mint emlékezetes vereséget. Arról anekdotáztak, hogy az osztrákok előlötöltő muskétáival szemben a porosz gyalogság „modern” puskái hatszor olyan gyorsan töltöttek-lőttek, és ezzel a poroszok magukhoz ragadták a győzelmet. Hozzáfűzve (mert mindenki közhelyként emlegette), milyen hálás volt Ferenc József, (az akkor még nem is olyan agg) „Agg Uralkodó”, hogy a magyarok nem éltek vissza a Trón szorult helyzetével, és nem indítottak újabb „zendülő” szabadságharcot. De – Velence elvesztésétől eltekintve – a Birodalom hatalmasan elterpeszkedett a térkép közepén: három-négy nap is beletelt, amíg vonaton, átlósan, Fiumétől Lembergig, végigutazhatták ezt a roppant birodalmat – a Monarchiát.

Nos, ebben a „Roppant Birodalomban” élt az én Édesapám a 19. század végén mint fiatal legényember, és osztozott mindenki életérzésében-világlátásában. Abban, hogy a Monarchia sziklaszilárdan áll, immáron több mint ezer esztendeje, és fel sem merülhetett benne az a gondolat, hogy bekövetkezhet holmi fatális fordulat, amely – mint a szökőár – lesöpri érző rendszeréről a csomópontokat: a Monarchia többszörösen kibiztosított, angyalos-címeres térképét, és feltépi világérzésének öreghorgonyait. Húsz-egynéhány éves lehetett, amikor a felvidéki Poprádfelkára vetődött, cimboráival be-bejárt a Papírmalomba – és ott ragadt. Kitanulta a papírszakmát, annak minden csínját-bínját,

gyártását, tárolását; a „kutyabört”, amit kapott, bekereteztette (ott lógott a falon); utána fogta magát, és átrándult Bécsbe – művelődött-csiszolódott, sodródott; gyűjtögette könyvtárát, amely egyre dagadt (amikor beleirogatta, sejteni sem sejtette, hogy valaha lesz csemetéje, aki végigböngészi majd „lapszéli jegyzeteit”). Erdélyi szász lévén két anyanyelve volt. Falta a német irodalmat, a klasszikusokat csakúgy, mint a divatos „moderneket”, Hebbelt, G. Kellert, K. F. Mayert, Paul Richtert, Traklt – de mást is, tudományt, bölcseletet (ahogy megörököltem, úgy el is vesztettem könyvtárát, a magaméval együtt: ez a mostani, ez már az ötödik). A katalógusára még emlékszem.

Bécsben, az idő tájt, tudni való, hogy olyan valamit magára adó fiatal intellektuel nem volt, aki Ernst Häckel *Welträtzel* című agnosztikus alapművét vagy Bölsche *Szerelem az élők világában* című népszerűsítő darwinista munkáját ne olvasta volna – legalábbis hallott róla. Még csak a fiatal géniuszok fejében motoszkált, de az idők méhében már megfogant a későbbi „Bécsi Iskola”, amelynek filozófus-konfraternitása utóbb elparentálta a metafizikát, bár ennek a mesterlépésnek is megvolt a maga előfutára. Mint tudjuk, a görög hitregékben Lünkáiosz (Lynkeus) volt az aranygyapjú után eredő argonauták „beszélő hajójának”, az Argosznak a legendás kormányosa – alkalmasint ezért választotta írói álnevének éppen a *Lynkeus* nevet bizonyos Josef Popper, aki Popper-Lynkeus néven került bele a filozófia történetébe és utóbb babonairtó „*Ligájával*” megmételtyezte a Monarchia ifjúságát, amint arra még rátérünk, „vallásgyalázó”, tekintélyromboló és világfelforgató írásairól nem is beszélve. Popper eredetileg mérnöknek készült, sokat nyomorgott, de küzdelmes indulás után találmányaival megszedte magát. Nem volt gőzgép vagy gőzmozdony, amelybe ne szerelték volna be Popper elmés szabadalmát, amely megduplázta a kazán határfokát. Újításait országszerte alkalmazták, és szabadalmain annyira meggazdagodott, hogy hatvanéves korában visszavonult, és minden idejét az írásnak szentelte.

Utolérte a bűvészinás sorsa – a mozgalmat, amely könyveiből serkedt, se visszafogni, se megzabolázni nem tudta. Ha azt mondjuk, hogy harcos antiklerikális volt, keveset mondunk. Ha azt mondjuk, hogy jó évszázaddal az angol szigetország fabiánus leleménye, a „jóléti állam” előtt megálmodta a *Jóléti Államot*, keveset mondunk. Utópista „rémálmait” alapjaiban rendítették volna meg a Monarchia évszázados fundamentalista konzervativizmusát, és 1899-ben, a bécsi parlamentben akad képviselő (a díszpadsorokban, ahol a klérus prelátus-delegáltjai ültek), aki a „demagóg” Popper-Lynkeus elfogatását és bebörtönzését indítványozta – amivel csak felszaporította híveinek számát. [Botránykönyvének – *Phantasien eines Realisten* – betiltásával nem is próbálkozhatott, mert a filozófusok e képzeletbeli dialógusainak vaskos két kötetét Drezdában – vagyis „külföldön” – nyomták, s így lehetetlen volt „elkobozni”¹.]

Lynkeus – ellensége lévén minden világi vagy vallási humbugnak – örvénylő botrányok középpontjába került, és valósággal kultikus figurává nőtte ki magát. Hívei és tisztelői közül olyan neveket említhetnék, mint Ernst Mach, Wilhelm Ostwald, Hermann Bahr, Arthur Schnitzler, Stephan Zweig, Karl Kraus, Peter Alten-

¹ Hume, Holbach, Diderot és mások elképzelt „beszélgetései”. Esszéinek egyikében előlegezi Freud „álomfejtését”. Tőle származik az univerzum „hóhalál”-teóriája; Machhal folytatott levelezéséből kiderül, hogy Popper a kvantumelmélet egyik megsejtője, mintegy előfutára volt.

berg, Albert Einstein és mások. A fiatal Einstein meglátogatta, és utóbb áradozva írt a nála töltött két óra „felejthetetlen élményéről”. Termodinamikai kutatásai alapvetőek voltak, amint azt az energetika szaktekintélye, Ostwald is elismerte.

Országos botrányt akkor robbantott ki, amikor megszervezte a „Babona Ellen Küzdők Nemzetközi Ligáját”. Intellektuális „rohamosztagjaiba” sereglettek a fiatalok: hitehagyók, agnosztikusok és ateisták. Vasárnaponként a liga „ellen-prédikátorai” felhágtak hevenyészett „szószékeikre” a kijáratnál, templomlépcsők tetején, és a miséről távozó hívőknek „ellenprédikációt” tartottak. Hol kudarcot vallottak és faképnél hagyták őket a hívek, hol körülfogták őket, és a tiltakozás tömegverekedéssé fajult. Édesapám Popper-Lynkeus hívévé szegődött, ronggyá olvasta könyveit, és teljesen hipnotikus hatása alá került; úgy is tartották meg a családi legendák, mint Popper-Lynkeus egyik „hírhedt ellen-prédikátorát”. Rendesen a *Votiv-kirche* lépcsőin ütötte fel sátorfáját (jól ismerik a bécsiek: eklektikus-gótikus „fogadalmi” templom, amelyet a császár ellen elkövetett sikertelen merénylet emlékére emeltek). Jóapám szűkszavú ember volt, harapófogóval kellett kihúzni belőle minden szót, de ahogy elbeszéléséből kivettem, volt úgy, hogy dulakodásra került sor, leverték a „szószékről”, és legurult a lépcsőn, és volt úgy, hogy megéjlenezték. Úgy is mondhatnám, hogy itt most narratívámnak „súlypontáthelyezése” következik; hiszen dehogy is akarom én Popper-Lynkeus életét és viselt dolgait elmesélni: aki kíváncsi rá, minden filozófiai/szociológiai kézikönyvben meglelheti. Édesapám volt mindvégig a „protagonisztész” – az, hogy bécsi élményei hatására mint lett harcos sevallású, és mentalitásával, ezzel a környezetéhez képest tótágast álló világlátásával hogyan nyomta rá fia formálódó elméjére a bélyegét.

Azt, hogy „meggyűlöltem” a Habsburgokat (a jó ég tudja, miért), a Horthy-korszak iskoláinak köszönhetem: belém nevelték. Azt, hogy világléletemben sevallású voltam – Édesapámnak köszönhetem. Szótlan, hipnotikus hatása volt, nekem ugyan soha nem tartott „ellenprédikációt”, hiszen valamit „szóba hozni” nem az ő figurája volt; de oroszlánsként harcolt a vasárnaprontó, „kötelező, dísztermi, *rendkívüli* misék” látogatása, a hitoktatás „agymosása” ellen. Ő meg a könyvtár (mert németül is úgy olvastam, mint a vízfolyás) megtette hatását: soha nem vesztettem el hitemet, mert nem is volt, tán már a spermatozóában, amiből lettem, abból is hiányzott; és bennem soha de soha nem maradt „isten formájú űr”, mint Wittgensteinben, amikor elvesztette hitét.

De most jön a java. Mert mit is jelent, hogy szegény Édesapám példázza a Kárpát-medencei magyar sorsot? Szörnyű történet, legtitkosabb zsigeri világomban görcsbe rándulok, ha erre gondolok. 1906-tól 1914-ig (a háború kitöréséig), mint papírszakértő, Édesapám a gyomai Kner Nyomda oszlopos tagja volt. Minden Kner-bibliofília több példányban ott hányódott odahaza, amit csak Izidor bácsi (kire még jól emlékszem) kiadott. Mind odaveszett. Apámat elnyelte a hadsereg. Egy ideig futárszolgálatot teljesített, majd, délen, harcoló egységhez osztották be. Doberdónál történt, hogy elszakadt egységétől. A hegyekben eltévedt. Éjszaka az erdőn farkasfalka támadta meg. Tölténye már nem volt, puskatussal verte szét a rátámadó farkasokat. Harmadnap találtak rá. Gránátnyomással beszállították a hadikórházba. 1918 végén mint hadirokkant került haza Gyomára, amit akkor a Dél-Magyarországot előzőnlő román hadak tartottak megszállva. Rémálmai, dührohamai voltak. A kezelőorvos, édesanyámnak:

– Asszonyom, mától fogva maga a családfő. Maga a kenyérkereső. Válasszon olyan foglalkozást, ahol a férjét félreültetheti. Egy sarokban, ahol csendben elvan, és másokkal nemigen találkozik.

Így lett. Pesten, ahova felköltöztünk, a szatócsboltocskát, amiből éltünk, Édesanyám vezette. Apámat az ostrom alatt kinevezték „légó-tömbparancsnoknak”. Egy éjszakai őrjárata alkalmával az orosz ágyúlövedék áthajította az utca egyik oldaláról a másikra; úgy szedték össze. Abban a háromemeletes, százéves bérházban, amelynek a földszintjén Édesanyám boltocskája volt, az épület telitalálatot kapott. A légópince betonajtáját a légnyomás belökte; a mázsás teher Apámra esett; huszonnégy órát eltartott, amíg leemelték róla és kiszabadították.

Hogy mint vittem (végbélsipollyal) kórházba a romos, hóborította Budapesten, az ún. „felszabadulás” ötödik napján az Amerikai úti sükségkórházba, és az orosz járőrök hányszor tartóztattak fel és fogtak vallatóra – itt nem mondom el². Megműtötték – megmentették.

Nálam két fejjel magasabb, megtermett ember volt. Amikor hazajött a kórházból, a szerencsétlen hadirokkant száz kilóról negyvenre fogyott. Alig mozgott, plédekkel takarva üldögélt. Ha felkelt, kakasjárással járt, olykor ügyetlenül meg-megkapaszkodva. Az orvos:

– Uram, édesapja lipoid-senyvben szenved. A teljes *kachexia* következtében azok az idegek, amelyek a lipoidsejteket feltöltik, nem innerválnak többé. *Paretico-ataraxia* – ami azzal jár. Legyen gondja rá: idehaza ugyan, de állandó ápolásra szorul.

És most következik az a kardinális kérdés, ami mindannyiunknak a nyelve hegyén kell hogy legyen. Mit érezhet az az ember, aki fiatalon, indulásakor, életérzésében, világlátásában úgy tartotta számon a több mint ezeréves Monarchiát, mint Múlthatatlan, örök időkre szóló, földrajzi-történelmi Adottságot, amely nélkül a világ elképzelhetetlen? A tetejébe az a szellemes, okos, művelt, társaság sava-borsa fiatalember, aki kétméteres alakjával minden tömegeből kimagaslott, az is: összeomlott; negyvenkilós magatehetetlen rokkant lett (mintha „világára” ráomlott volna), kakasjárással jár, és ebédnél remegő kézzel kanalazza a levest...?!

*

Ugorjunk nagyot. 1958-ban, londoni albérletben. Már akkor az angol rádió magyar osztályán dolgoztam. Az év elején Édesanyám levelei érthetetlenül megritkultak; majd egy szép napon, az éjszakai adás után hazatérve, kora reggel, csomag várt. Előző este, a rendes csomagpostával érkezett. Nagy barna, kockaforma kartondoboz, a feladónak rajta – Édesanyám neve, címe.

Bádovgágoval lepatintom róla a fémszalagot, bontogatni kezdem. Lerángatom a fedelét – dől belőle a gyaluforgács; de sehol semmi. Beleturkállok. Hideget érzek. Alányúlok, és a forgács alól kihúzom az ormóttan fémkupakot. Szemügyre veszem. Kétfele lecsapott kúp, a közepén összeónozva. Az oldalán,

² I. háromkötetes önéletrírómat, Kabdebó Lóránttal készített interjú-sorozatban, a szombathelyi ÉLETÜNK Könyvek kiadásában. ÉLETÚT I–II–III. I. *Oly jó követni emberélet*, II. *Minden hajó hazám*, III. *A partravetett bálna*. Olvasható az interneten is; I. a Digitális Irodalmi Akadémia honlapján. Website: www.irodalmiakademia.hu

domborított betűkkel, iromba felírás: Édesapám neve, és a két dátum: születése és halála napja. Csatolva: a Halottlevele.

Az esti, utolsó levélkihordással megjött Édesanyám várva várt levele is, apám haláláról. „Fiam, fiacskám... Én itt a dolgom befejeztem. Édesapád halálával nincs mit keressek itt, akim volt, már mindenki odakint van a temetőben. Itt ödögök az üres lakásban, és mint az ujjam, olyan egyedül maradtam...”

Táviratoztam. „Gyere azonnal.”

12 fontokért (amennyi a heti fizetésem volt), a régiségkereskedőnél György-korabeli, gyöngyház berakásos ékszerdobozt vettem. Bársonnyal bélelt fiókjait kiemeltem, hogy helye legyen az ólomkupaknak, és abba tettem Édesapám hamvait, abban tartogattam. Szemközt Édesanyám ágyával – ő akarta így –, hogy reggelente arra essen első pillantása.

„Mondd, mit érlel annak a sorsa...” De bajusza nem volt, morzsa azon sohasem billegett. A múlt, a hosszú-hosszú régmúlt uszálya lebegett-lengedezett utána: ahogy Popper-Lynkeus „ellenprédikátorának” bécsi álcájából kibújt a Kner Nyomda papírszakértője. Ahogy a sevellású világ utópista álmaiból seholy semmi nem lett. Ahogy a hatalmi térkép örökkévalóságával eljegyzett világtérképe semmibe hullott. Ahogy rálátása-felérzése hamisnak bizonyult. Ahogy utoljára maga is leromlott, összeroskadt, mikor végzett vele a *Kachexia Simmondsi*. Ahogy nagy ügyetlenül, remegő kanállal a szájához vitte a levest.

Jómagam? Angliai gyökérezesztésem még csak félsikernek sem mondható. Változatlanul úgy élek, hogy légyökereken szipom-szívogatom a Kárpát-medence életnedveit. Vigyázok, hogy el ne száradjon a gesztje. Légyökereken, amelyek Gyomáig, Pestig – vissza egész Pannóniáig nyúlnak: édes-egy hazámig.

Zárlatnak hadd álljon itt az a vers, ami még aznap, ölemben a hamvakat tartalmazó ólomkupakkal, az észak-londoni *Chalcot Gardens* 6. alatt íródott.

HAMVEDERRE

*két világháborút két kommunizmust
– megért háromszáz hideglelést
szívét a kor körül dobálta és most
megdarálta szívében a kést*

*hullt annak lombja annak koronája
hullton rugaszkodva messze szállt:
MORS IMPERATOR egyszerű szolgája
látta s vaktában körülkaszált*

*felküldték lengő évek-sudarára
rázták életfáját napra-nap
s tüdőviharban láz orkán szavára
ő fogózkodott és megtapadt*

*Meghalhatatlan s oly időtlen élve
– motolláján még a földi gond –
naponta hajtva s hajsza-győzni térve:
csak lefutni ezt a maratont*

*hogy megjelentse – győzelem fiában!
Röptét hamvában fejezte be
harcolt a Doberdón Dalmáciában
– Londonban gyógyul minden sebe*

Druzsín Ferenc

„Csak afféle csöndes, békés vidámság..”

A komikum Gárdonyi *Az én falum* című kisprózájában

Azt, hogy az életben nélkülözhetetlen érték a komikum, aligha vitatja bárki, tartalmát és „használati értékét” azonban már jóval kevesebben ismerik. Hogy a Gárdonyi-művek egyik legnagyobb értéke a komikum – ez a kijelentés viszont már kételkedést is kiválthat, hiszen a Göre-levelek nevetését úgyszólván „illik” elmarasztalni, az életmű túlnyomó részét pedig nem szoktuk összekötni vele.

Hogy „mit ér a komikum, ha lepéndi”, a Napút 2004. évi 1. számában¹ megkíséreltem összefoglalni, ám hogy a Gárdonyi-szépirodalom egésze is gazdag komikum tekintetében, jelzik a Göre-leveleket követő esztendőök alkotásai. Ezúttal az 1898-ban megjelent kétkötetnyi kisprózába, *Az én falum* írásaiba lapozunk bele.

A kettő között jelent meg *A lámpás*. A kisregény, kiváltképp annak groteszk vége; a humor és az irónia egymásba átcsapásából keletkezett „újsághír” arról tanúskodik, hogy változatlan a Göre-történetek legjavában megismert komikum ereje:

„A Nemzetből kiollóztam emlékül a kis közleményt – mondja a regény főhőse –, a mely Ő Felsége legkegyelmesebb intézkedéséről adott hírt a nevemmel kapcsolatban s a mely így hangzik:

»Ő Felsége Kovács Ágoston, mátraszéli néptanítónak ötven évi sikeres működése elismeréséül a koronás ezüst érdemkeresztet, – és laimburgi Leisz Emil cs. kir. nyug. udvari lovász részére, sok éven át megelégedéssel találkozott szolgálatai elismeréséül az arany érdemkeresztet adományozta.«²

(Erre mondaná Arany János: „Halandó létünk cukrozott epéje.”)³

Ennek a vázlatos cikkelynek a tárgya *Az én falum* finom vonalú rajzai komikumának szemlézése, a komikum változatainak és értékeinek megragadása.

A legelső megállapítás, amelyet még „magasról” nézve, a közelítés stádiumában tehetünk, az, hogy a Göre-komikumtól eltérő a nevető(k) pozíciója, és más(ok) a nevető(k) is. A lepéndi bíró világában naggyobbrészt maguk Göréék voltak a nevetetők meg a nevetők is, s ugyanígy a „túlsó oldalon”: a város nevetett és nevetetett. *Az én falum* rajzaiban egy sajátos „szereposztás” jelenik meg: a hangulatok és jelenségek egy részén (pl. hiedelmek, szerelmek, birtokféltés, parasztgőg...) a falu népe (mert a valóság, a mindennapok komolyan veendő elemének fogja fel) nem szokott nevetni. Ilyeténképp a kétkötetnyi írás valóságos nevetője jobbára maga az elbeszélő, aki a következőképpen határozza meg faluja (a képzeletbeli nevetők) hangulatát, kedélyét, „nevető karakterét”:

„Nincsen se pénzünk se posztónk; náddal földjük a házunkat és cseréptányér van az asztalunkon, de azért, amint végigmegyek a falun, látom, hogy mindenki vidám.

Nem az a vidámság pedig ez, amelynek nevetése van. Csak afféle csöndes, békés vidámság, mint az erdő vidámsága, mikor a nap rásüt.”⁴

Az írói szándéknak megfelelően *Az én falum* komikumában alig-alig fordul elő a *szatíra*, bár minden adott lenne a választott világ szatirikus ábrázolásához. Először is az írói fölényhelyzet: az elbeszélő, a láttató a falu tanítója, tanultságánál fogva rendelkezik a mikrovilág fölé emelkedés adottságával, megvan benne (azért „lámpás”) az az indíték is, hogy jobbítson ezen a helyzeten, s megvan a hite is. Gárdonyi tanítója (maga Gárdonyi, a tanító és az író) egyvégtében azon fáradozik, hogy finom gesztusokkal, jó szóval, példával emberségesebb világ felé vezesse faluját, hisz a változtatás lehetőségében, ám fölényhelyzetét tudatosan nem váltja át a szatirikus láttatás alapját szolgáló fölényre. Még olyan esetben sem, amikor nyilvánvaló emberi hibára kell reagálnia; olyan természetűre, amelynek korrigálásában hatékony szokott lenni a szatirikus kinevetés. Gárdonyi (és néptanítója) ilyenkor is beéri a csöndes szavú megrovással, ám ha elegendő, a rosszalló pillantással.

Írónia sem igen fordul elő: bár tudja, hogy a falunak „se pénze, se posztója”, ismeri körülményeiket, hiszen minden ház „kis követe” az iskolába is elhozza szegénységüket, tudja (meg is írta másutt), hogy kiszolgáltatottak úrnak, természeti csapásnak, mindennek. Látja a falu életének azokat a pillanatait, amikor szinte utolsó menedékük az ironikus pozíció „fedezéke”, ám valahogy úgy van mindezzel, ahogy Schöpflin Aladár szerint Mikszáth palóc földijeivel: „(...) nem a falu szociális állapotára van az író szeme beigazítva, hanem a falu költészetére.”⁵ Így aztán Gárdonyi hőseit sem igen találjuk olyan végletesen kiszolgáltatott helyzetben, mint Arany sokat idézett szőlősgazdáját, aki végső elkeseredésében „doronggal segített” a jégverésnek, mondván: „(...) »én uram isten! / Csak rajta! Hadd lám: mire megyünk ketten!«”⁶

Gárdonyi Géza rajzainak túlnyomó része – következik is az elmondottakból – „önmagában megálló, transzparencia nélküli, hátsó gondolatok, rejtett vonatkozások nélküli világ (...): a nevetés tiszta fluiduma”, azaz *tiszta komikum*.⁷ Nincs kifejezett célra irányított nyila, talán nyila sincs, ereje mégis van. És mivel *Az én falum* világában a legfőbb nevető maga az elbeszélő, az a bizonyos „nyila-sincs-nevetés” nyilvánvalóan magáé, Gárdonyié.

Ahogy Mikszáth palóctörténeteiben is láthatjuk, a megmosolyognivaló egyik forrása a népelet örök tartozéka, a néphit. Elmosolyodunk Baló Borcsa bájos „igazságtételén” vagy Bede Erzsi naiv-tiszta érvelésén, s azon is, hogy Bodokon azért menekedtek meg „istennek fekete haragjától”, a pusztító vihartól, mert Csurri Jóska szerencsés időben és kitartással harangozott „a felhők elé”. De ismerve Mikszáth és a néphit kapcsolatát („Én magam is a dajkamesékkel szíttam be a babonát s hiszek benne.”), az olvasó is igazodik az íróhoz a nevetés mértéke, válfaja s egyéb jellemzői dolgában. Gárdonyi is olyan világban nőtt fel, s olyanban élt jó pár évig falusi tanítóként, amelyhez a hiedelmek ugyanúgy szolgáltak a környező valóság magyarázatára, mint a tudományban tanult ismeretek. *Az én falum* néptanítója nem mondhatja ki kereken, hogy nem hisz a babonákban, s hogy a nép se alapozzon rájuk, mert a nép és a hiedelmek közötti kapcsolat hitszerű, s ha a tanító ezt az erős köteléket próbálná eloldani, maga iránt csappantaná meg a bizalmat, és nem a néphit iránt! Ugyanakkor: a néptanító mégsem hagyhatja jóvá az öreg Bordács igazságát, amikor zivatar

idején felmutat az égre, „egy rozsdás, fekete felhőgomolyagra”, s azt mondja róla a béreseknak: „(...) abba mögyön a sárkány!” (*A barboncás*)

Az ilyen helyzetekben segít a tiszta komikum: bölcsesség van benne, mert nem egyenes cáfolat, és nem is beleegyezés. Amolyan mindeneiket megcsillapító „közmegegyezés”. Ha Mikszáth hitet tett (mert tehetett) a megszentelt harang varázsereje mellett, Gárdonyi „filozófiát” épített a tanító álláspontja mögé.

„Az a kérdés fordult meg az elmémbe, hogy meghagyjam-e az öreg Bordácsnak a sárkányos diákját, vagy elmagyarázzam tőle, hogy a nép is tudja: micsoda más erő keveri ránk a zivatart? Mert néhány pogánykori hitünk maradványával kár ezt cselekedni. Kedvesebb az ilyen nekünk és többet ér, mint amennyit a tudomány át érte.”

Mégsem ilyen egyszerű a döntés: ha nehéz szívvel is, enged az „Ite et docete” parancsának:

„De gondoltam, jobb, ha a nép is abban ismeri meg a szépet, ami igaz.”

Ám ha lapozzuk a könyvet, kiderül: nem ez volt Gárdonyi utolsó szava az igazság és a néphit kérdésében. Az *Ebéd a körtefa alatt* forgószele láttán átvált a végső megoldásra: az „is-is” álláspontjára, a tiszta komikum kiegyenlítő „filozófiájára”:

„Amit a tanító mond, hogy a szél nem egyéb csak levegő, a levegő pedig nem egyéb hidrogéniumnál, meg oxigéniumnál, azt el is lehet hinni. Az andocsi szűzről soha nem tanította senki, hogy az csak olajfesték. – Csuda az! Hát mért ne higgyünk abban, hogy a föld színe felett lelkek kavarnak?”

Az *én falum* könyveiben egész sor olyan történet olvasható, ahol a „főszerplő” a néphit: *A barboncás*, *Tüzek meg árnyékok*, *Ebéd a körtefa alatt*, *Este*, *Beszéd a kígyóról*, meg más szörnyűségek. Közülük a *Beszéd a kígyóról*, a „pásztortűz mellett, a hodály közelében” csordogáló este buklikáját választottam alaposabb vizsgálatra, mert roppant érdekes témája mellett a népi észjárás és a népi történetépítés idézőjelbe tett folklórja, „magyarul”: paródiája is felismerszik benne. Ráadásul egyszerre két nem is akármilyen hiedelemtörténet paródiája.

Az első: Sárközi cigányé. Nevével egy évvel később találkozunk *Az egric sillagok* lapjain, ám ezúttal fontosabb, hogy észjárásával, történetmesélésével a Göre-könyvek Kátsa cigányát idézi, voltaképpen Kátsának „pallérozottabb” változata. (Akár arra is gondolhatunk, hogy így „törlesztett” Gárdonyi Géza Kátsának, így „igazított” valamicskét a kissé szögletesre faragott arcvonásain.)

A Sárközi-történet a népi nevetéskultúra figyelemfelkeltő „nyelvi alkotásával”, nagyotmondással kezdődik: „– No, – azt mondja a cigány, – kicsibe múlt a minap, hogy meg nem gazdagodtam.” A tiszta komikumba itt egy kevés humor is vegyül; az álmodja a meggazdagodást töretlen optimizmussal, akinek esélyt sem ad rá az élet.

Következik a történet megalapozását adó „tény”: Sárközi cigány elé valamelyik éjszaka kígyó hengeredett; maga a testet öltött szerencse. Agyonütötte, mert a szerencse a kígyó fejében lakozik három színes kő formájában. Ehhez a rendkívüli (ámbar mindenki által ismert „információhoz”) nyomatek szükségeltetik; a népi nevetés egyik jól ismert poétikai eleme, az esküdözés: „Vakuljak meg, ha nem igaz.” Megtalálta a kígyó fejében a három szerencsehozó követ: a pirosat, a fehéret meg a zöldet. Ehhez újra jól jön az esküszó: „Süllyedjek el, ha nem igaz!”

„Hát a piros kőtől kinyílik minden lakat. A fehér kőtől meg lehull minden bilincs. A zöld kőtől meg láthatatlanná válik az ember.”

Persze hogy nevetést fakaszt a kövek „tudománya”; cigányigény alakította azokat, azt „tudják”, ami praktikusán a legszükségesebb az ő életmódjukhoz.

„Gondoltam, mingyárt meg is próbálom a zöldet: elmegyek a baromfiudvar felé.”

(Nem kincseskamra lakatját vette célba a mesélő; éppúgy megelégedett azzal, ami kézre volt, mint a cigánylélek ábrázolása mesterének, Arany Jánosnak nagyidai hőse, Csóri vajda, aki szintúgy többre és messzebbre is nézhetett volna, ám beérte a cigány-álom „reális” változatával; vesz majd magának „új veres nadrágot”, éspedig olyat, „Amely senkinek még soha testén nem volt - / Anglia posztóján bársonybul lesz a folt.”⁶)

„Ha meglátnak, nem jó a kő. Ha nem látnak meg, akkor jó a kő.” Amikor éppen megfogott egy libát, István bácsi ütni kezdte. „Mutatni akarom a köveket, hát nincsenek. Ott tűnődünk, tünekedünk aztán, hogy mi lehet a hiba. Hát az volt a hiba, hogy nem olvastam rá a kövekre a miatyánkot.”

És harmadszor is felhangzott a Sárközi-féle történetmesélés elmaradhatatlan kelléke, az esküdözés, de most a leghitelesebb változatban:

„Olyan igaz, mint ahogy itt ülök.”

Senki nem vonja kétségbe Sárközi igazmondását, sőt Szanyi Antal meséje arról szól, hogy hasonlóképp járt szerencséjével maga is, „(...) csakhogy engem még nagyobb szerencse kerülgetett.” (Íme az a bizonyos történetkezdő nagyotmondás!) A „még nagyobb szerencse”, úgy látszik, egészen más történetmesélő poétikát kíván.

A cigánytörténet, mint maga a cigányélet, egyszerű: úgyszólván tárgyi környezet és bármiféle „cicoma” nélkül. Szanyi Antalé fel van díszítve: egészen pontosan és részletesen meghatározott helyen, s nem akármikor, hanem ünnepi időben, nagypénteken játszódik, éspedig a közeli Cseresben lévő kincssel teli barlangban. Kevés ember akadt, aki el mert indulni a kincs nyomába, ám egy sem, aki eljutott volna a kincs helyéig.

Duli Péter, aki táltos hírében áll, megadta Szanyinak a kincskeresés receptjét. Az ő beszédét előírtság, éspedig a táltostudomány alakította „szabatosra”, mert hogy minden szavát be kell tartani (ahogy az ételreceptét is):

„(...) csináljon fehér szurokból, meg fekete szurokból, meg fehér viaszkból gyertyát. Tegyen bele tömjént is. Aztán ássa el a keresztútra. Legyen az ott hét nap, hét éjjel. Akkor vegye kend elő. Menjen vele az erdőbe. Vágjon ott egy töről, egy ágról való idei mogyoróvesszőt egy metszéssel. Aztán menjen oda, ahol a kincset gondolja. Imádkozzék ott hét miatyánkot, hét üdvözetet. Aztán mondja a vesszőknek azt: megátkozlak titeket vesszők, hogy arra forduljatok, amerre a kincs vagyon! (...) Mikor aztán a vesszők arra fordulnak, amerre a kincs van, csak induljon el az égő gyertyával. Ahol a kincs van, ott elalszik a gyertya. (...) Aztán ha a szikla meg nem nyílik, akkor ásson lefelé. Hanem arra vigyázzon, hogy bele ne nézzen a gödörbe. Arra való a kutya (...) Mert ha kigyelmed néz bele elébb, akkor a gonoszon nem lesz hatalma.”

Aztán Szanyi a maga „részét” meséli tovább. Történetét nem tagolja esküdözés (számadó juhász, ki ne hinné szavát?), viszont aprólékos, lassú folyású beszéd, komótos előadás:

„No így is cselekedtem. Megvettem a gyertyának valókat alku nélkül. Mert igaz ni: azt is mondta a táltos, hogy azon az áron vegyek meg mindent, amint elsőbben tartják. Aztán megcsináltam a gyertyát. Újhold után való pénteken kimentem az erdőre, a kősziklához. Levágtam a vesszőket. Rájuk olvastam. Hát kiszáratva meg is mozdultak. Csak az volt a baj, hogy a kutyám nem akart belenézni a gödörbe. Nem, a fene ette volna meg, akármit csináltam vele!”

(A történethez még egy megjegyzés kívánkozik: belátható, hogy mindez nem lehet más, mint tiszta komikum: egyiknek sincs kihatása az életre, az életnek semmilyen mozzanatára, sem pedig irányára. Ha nem hiszi valaki a három színes kő hatalmát vagy a Cseres titkát, úgy is jó, ha hiszi, még jobb. Gazdagabb lesz egy megszépítő hiedelemmel.)

Nemcsak a néphit körül keletkezik tiszta komikum. Az *Estében* Burucz András történetében félig Göre Gábort halljuk, félig az anekdotázó-adomázó parasztvilágot. Ami az előbbi idézi: Burucz András beteg felesége helyett ment el az orvoshoz, mert úgy gondolkodott: „(...) ha ketten megyünk, hát a doktor kettőről vesz pénzt.” Az eset másik oldalán az orvos komikus hibája áll: a (gyengébb) bohózatokból jól ismert „elhallás”, „félrehallás” vétségébe esvén képtelen felfogni, hogy Burucz a felesége betegségére kér valamit. Már-már a süket „klasszikus” rugalmatlanságával, gépiességével reagál a fősvény paraszt ostoba kérésére (s így végül kiegyenlítődik a két fél komikus hibája): „Hát csak rám ripakodik, hogy azt mondja: fogja be kend a száját, jobban tudom én mi a baja, mint a felesége (...)”

A *nagy eff* alcíme: Hogyan keletkezik a közmondás? Valójában nem közmondás keletkezik Tóth Antal esetéből: szólás, még inkább anekdota, mely szólás formájában neveteti a falut attól a naptól.

Az történt, hogy Tóth Antal sok szegény társával együtt gabonát vett kölcsön a község magtárából:

„Ennek alája kell írni. Többnyire keresztjelet írnak. Van olyan, aki azt sem ír, csak éppen megérinti a toll szárát, aztán én írok helyette. Ez az érintés szent.”

Tóth Antal azonban meglepő dolgot mond:

„Aláírom a nevemet.”

A teremben mindenki tudta, hogy az iszákos Tóth sem írástudó. Meglepetést tehát aligha várhattak. A terjedelmére nézve alig több mint „egypercesből” mégis komikumgazdag pillanatrajzot teremtett Gárdonyi: a súlytalan komikus hibát (a többség ugyancsak írástudatlan) Tóth Antal egyéni „előadásává” formálta.

„Tóth Antal ünnepi mozdulattal veszi át a tollat. Az ünnepi mozdulatán azt értem, hogy már a levegőben előre hozzáilleszti az ujjait. Aztán meg úgy tartja, mintha szivar volna.

A papírra néz.

– Hagy ülös le, – mondja, – állva nem tudok.

(...)

Megmártja a tollat nagy óvatosan és a tollnak a hegyére pislog. (...) Egy olyan mozdulattal, aminővel az ázott kalapot szokták megsuhintani, leföccsen-ti a tintát oldalt a padlóra (...), aztán (...) leír egy vastag kamóju meredt nagy T betűt. A szárát alulról fölfelé húzza és egy pindurka pántlikát csinál rá.”

Így ír Tóth Antal, és egyelőre valóban ír. Előbb egy picike ó-t, „(...) harmadik betűnek megint irtózatot nagy T betűt kanyarít, szinte megsercen belé a kalamus.

No de itt meg is áll.

Néz.

Vakarint egyet a tarkóján.”

Újra márt, spekulál, vörösödik, ráncolja homlokát.

„– Szentje ne légyön, – mondja a tollat mérgesen lecsapva, – elfelejtöttem a nagy efföt.”

Azóta, ha valaki elfelejt valamit, hozzáteszi: „– úgy elfelejtöttem én azt, mint Tóth Antal a nagy efföt.”

A lélektani és lírai elemekben leggazdagabb írások egy része nem tartozik *Az én falum* nevetető vonulatába, de még a vidám életvillanások közé sem: szomorúságot, családi vagy szerelmi bánatot zárnak magukba, nemegyszer tragédiát. Meghatározó elemei a falusi életnek; a komikus életszeletnek is hitelt adó ellenpontok. A finom vonalakkal rajzolt képek másik részében meg-megvillan a komikum, de legalább a vidámság, a többnyire bujkáló *humor*, melynek szépirodalmi eredménye: a humor tartalmi foglalata és a humor esztétikája szerint formált rajzok, a humor felé hajló hangulatok. Az a hangulat és vidámság, amelynek – ahogy idéztem már Gárdonyit – nincs mindig nevetése. Csak a lélek telik meg örömmel, csak egy-egy embercsoport percei szépülnek meg emberi gesztusok vagy természeti jelenségek által. Többnyire ilyen vidámság az iskoláé, a gyerekeké: mozdulatok, élénkség, szeretet, a játék önfeledtsége teszi nyilvánvalóvá szavak nélkül is, olykor rigmusok vagy dalok szövegével. Az író dolga pedig ugyanaz, mint a falu egyéb életjelenségei esetében: érzelmileg maga is részese lesz a vidámságnak, az örömnak vagy az örömbe vegyült szomorúságnak, s amennyire az ilyesfajta érzelmek rögzíthetők, rajzokba, jelenségekbe, etűdökbe örökíti.

A *Március*: vázlatok, épp csak odafirkantott képtörödékek láncolata egy hónap, pontosabban az egyik legszebb hónap, az „ibolyaszagú” március kalendáriumi lapján.

„A Keresztes gyerek tegnap délután már mezítláb jött az iskolába. (...) Az arca piros volt. A szeme ragyogott. Az iskola előtt sima, agyagos föld van. Itt felugrott kétszer a levegőbe és nyerített, mint a kis-csikó.”

Egy szép napon pedig megtörtént az évente beálló nagy esemény: megérkeztek a fecskék. Ez olyan öröm, amelyhez szertartás tartozik már, és nevetés is:

„A sok gyerek keresztbe tette a mellén a kezét és a fecskék felé hajlongva énekelték:

Fecskét látok,

Szeplőt hányok,

Selymet gombolyítok!

És mind mosolygott. Egymásra tekintettek, meg a fecskékre. A Daczó gyerek fölállott négykézláb a pad tetejére, és úgy nevetett ki az ablakon.”

Amikor meg a gólya is megjelenik (egy gólyapár fészkel Fodor András képményén), az olyan nagy öröm, hogy nem is fér el a tanteremben:

„És míg a gólya a fészkének örülve ugrál a háztetőn, a gyerekek lenn az udvaron féllábon táncolva éneklik:

Gólya, gólya, gillice!

Mitől véres a lábad?

Török gyerek megvágta,
Magyar gyerek gyógyítja.”

Felhangzik persze gyakran a gyerekek nevetése is. A századfordulón H. Bergson könyvet szánt a nevetés mibenléte meghatározására⁹, Gárdonyi Géza néhány sorba sűrítette a gyermek nevetésének természetét:

„Nekik merőben más a világuk, mint a miénk. A mi nagy dolgaink nekik semmiségek, és amik nekünk semmiségek, azok nekik a nagy valamik. A gyermek kacag olyanokon, amiken mi nem is mosolygunk, és sír olyanokon, amiken mi a homlokunkat se ráncoljuk. Egy tintacsepp, egy cserebogár, egy botlás, idegen öltözet: nevet rajta. És sír, ha a tolla elgörbül, ha csúfolják, ha aggódik, ha fázik. Aztán ha sírás közben valami kellemesen hat rá, – akkor a könnyein át mosolyog.” (A hópehely)

Az utolsó félmondattal: „a könnyein át mosolyog” – Arany János után a humor újabb költői szépségű „meghatározását” kapta az olvasó; kutattuk-e eleget a könnyein át mosolygó gyermek irodalmának, költészetének titkait? Vagy beértük azzal, hogy nemzedékről nemzedékre hagyományoztuk Gárdonyi szép mondatát?

Van a fenti idézetnek egy másik információja is: az, hogy mi mindenben nevet a gyermek. A ’tintacsepp’ és a ’cserebogár’ csakugyan a gyermeki nevetés speciális területe, ám a ’botlás’ és az ’idegen öltözet’ Bergson tézisei között is kiemelt nevetésforrás. És ezt azért tartom máig aktuális problémának, mert az e kérdésben „illetékesek”: felnőttek, szülők, tanárok nemigen vesznek róla tudomást. Mihelyt közkinccsé válik az az ismeret, hogy a gyermek „törvényesen” nevet, ha nevet a testiség komikumához tartozó ’botlás’-on, amikor a komikus hibát elkövető maga tereli a figyelmet szelleméről rugalmatlanul viselkedő testére, vagy (ugyancsak a szellem és a test összhangja hiányában) egy szokatlan viselet vagy rosszul álló öltözet láttán; mondom, ha a felnőttek világa tudomásul veszi, hogy ezen nevetni kell, akkor számtalan felesleges ütközéstől, konfliktustól szabadítja meg a gyermeket is, önmagát is.

Végezetül és visszatérve a humorba hajló hangulatokhoz és képekhez: Az én falum egyik legszebb és legtökéletesebb írása az Október, a télbe készülő világ lírai tömörségű rajza.

Az októberi „gyémántos fátyolrongyokkal behullatott” mezőről szól, a tél hidege elől védelembe igyekvő pókokról, az élelemmel megrakott vackaikba húzódó ürgékről meg „a náddal fődött kis házaikban” melegedő emberekről.

Meg a cigányokról. A világ védtelenjeiről.

Akik ha egy-egy faluvégen oltalom reményében sátrat vernek, tüzet szítanak, ott terem a falusi hatalom jelképe, a kisbíró:

„– Honnan jöttök? Hová valók vagytok?

A cigányok csupán két helyről szoktak jönni: onnan vagy amonnan; és hogy hová valók? hát mindenhová.”

Akár tiszta komikumot sejthetne Gárdonyi olvasója ezekből a rutinszerű válaszokból, ám hamarosan rájön: másmilyen kép készül itten. Aki emlékszik a Bolond Istók első éneke (ál)bukolikus Tisza-parti rajzára, ahol „Tűznél kopólé sustorgott fazekkal / És szolgálán bográcsok, serpenyők” ígérték a lakmározást és a biztonságot a cigánykaravánnak, felismeri a két táborverés különbségét.

„– Csak éppen egy kicsit megpihenünk, megmelegsünk. A segény rajkók megdeglenek a hidegtől. Nézze kend: mind esseveri a fogát.

Csakugyan ott áll egynéhány vacogó félmeztelen rajkó. Egyik az anyja kötényébe burkolódzva, másik az apja rongyos kabátjában.”

Hajthatatlan a végrehajtó hatalom: menni kell. Egyelőre a szomszéd faluig. És onnan? A szomszéd faluig... Az iskola ablakából már a befejezett képet látni:

„Hét rozoga kocsi. Világtalan gebék. A vörös és kék dunyhák alatt göndör kis fekete fejek. Az asszonyokat innen is, onnan is seprűvel hajszolják ki az udvarból. Egy öreg zöldkendős cigányasszony pipázva visz az ölében egy csokoládé színű csecsemőt. Talán az unokája.”

Ez a kép első ránézésre harsány és mulatságos; a karaván mindig karneváli hangulatú, vidámság rejlik benne.

Ebben a képben komikus hangulatú tartalom helyeztetett el: „a göndör kis fekete fejek” a színpompás dunyhák látványával, a „zöldkendős pipázó cigányasszony” „egy csokoládé színű csecsemővel”: mulattató karneváli produkció; az udvarokból innen is, onnan is kikergetett cigányasszonyok: hangos kerete ennek a *komikus jellegű* utcai felvonulásnak.

Csak egy perccel kell tovább nézni az attrakciót, s kiderül: a kocsik „rozogák”, a gebék „világtalanok”, a „gyémánt fátyolrongyos” zimankós októberben a dunyhákból kikandikáló „kis fekete fejek” vacogó gyerekek, a pőfékelő cigányasszony és karjában a karneváli csecsemő – nem a római karnevál „élőképe”, hanem didergő unokáját melengető cigányasszony.

Az egész kép pedig – erről az oldalról nézve: *tragikus* hajsza egy maroknyi embercsapat ellen.

S végül a *kép egésze* (az *Október* cigánykaravánja): *komikus jellegű tragikus hiba*¹⁰, a groteszk humor egyik legszebb magyar szépirodalmi rajzolata.

Irodalomjegyzék

- ¹ Druzsín Ferenc: „Mejhöz hasolló lyókat kívánok...” Mit ér a komikum, ha lepéndi? Napút, 2004/1.
- ² Gárdonyi Géza: *A lámpás*. Budapest, 1905. Rozsnyai Károly kiadása.
- ³ Arany János: *Bolond Istók*. In: A.J. Ö.M. Elbeszélő költemények. Budapest, 1952. Akadémiai Kiadó
- ⁴ Az én falum-ból a következő kiadás alapján idézek: G.G. *Az én falum I-II*. Budapest, én. Dante Kiadás
- ⁵ Schöpflin Aladár: *Mikszáth Kálmán*. Budapest, én. Franklin Társulat
- ⁶ Arany János: *Bolond Istók*. In: A.J. Ö.M. Elbeszélő költemények. Budapest, 1952. Akadémiai Kiadó
- ⁷ Barta János: *A pálya végén*. Budapest, 1987. Szépirodalmi Könyvkiadó
- ⁸ Arany János: *A nagyidai cigányok*. In: A.J. Ö.M. III. Elbeszélő költemények. Budapest, 1952. Akadémiai Kiadó
- ⁹ Henri Bergson: *A nevetés*. Budapest, 1986. Gondolat Kiadó
- ¹⁰ Poór Péter: *A groteszk története*. Filológiai Közlöny. 1965/1–2.

Szilágyi György

Lavina, a Liget rózsája

A millenniumi idők túltáplált kislánya, a fénykorát élő vurstli százharminc kilós híressége, Haupttreffer Regina utónevét menedzsere változtatta meg – nem alaptalanul – Lavinára. Ez készlet arra, hogy én is így nevezsem. Amikor a lehengerlő egyéniségű óriásbaba feltűnt a vurstliban, egy csapásra elhomályosította Háromfülű Boldizsár sikerét, akinek eredetileg négy füle volt, de az egyiket elvesztette a boszniai okkupációban. Fennmaradt róla, hogy a Trieszti Nő vendéglő bálján tánra kérte fel Schwimmer Aladár, a vurstli legerősebb hintáslegénye, akinek Lavina tánc közben véletlenül lábára lépett. Schwimmer még aznap járógipszet kapott, és felgyógyulásáig mankóval járt hintázni. A kiskorú óriásbabát a többi csodagyerekekkel együtt állították dobogóra, de beszakadt

alatta az emelvény. A kínos eset után külön sámlit csináltattak Lavina részére, amit előzőleg teherpróbának vetettek alá egy kölcsönkért elefánt segítségével. Mindez akkor történt, amikor még nem volt hiány sem csodagyerekben, sem virsliben a vurstliban.

Haupttreffer Lavina éveken át listavezető volt a liget csodái között. Nekem a kilencvennégy éves korában elhunyt Kotlós Krausz Béla, aki személyesen ismerte őt, mesélte a New York kávéházban, hogy Lavinát egy gyermektelen férfi akarta örökbe fogadni, de a felesége jobbnak látta, ha súlyosan reumás férje, akinek évek óta mazsolás volt a térdkalácsa, inkább őt ringatja, mint egy vadidegen csöppséget. Felcseperedése után Lavina nem sokáig maradt pártában. Megkérte a kezét Goldfinger Manó, aki „Aranyujj” néven indián íjászként működött az állatkertben vendégszereplő rézbőrű társulatban. Ehhez tudni kell, hogy az állatkert akkori vezetője valódi indiánokat szerződtetett vadnyugatról a látogatottság növelése érdekében. Mivel az egyik indiánt megskalpolta a konkurencia, amíg betegállományban volt, Goldfinger ugrott be a helyére. Az ötven körüli „indián” özvegy édesanyjánál lakott a Sajó utcában egy fényűző wigwamban, ami attól lett fényűző, hogy a háziúr egy tűzfal beiktatásával eredményesen elűzte a fényt a szobákból. Goldfingerék világos nappal is fehér bottal botorkáltak a sötét lakásban. Amikor a házasodni készülő Manó mamája értesült fia szándékáról, haját tépte mérgében.

- Nem járulok hozzá, hogy feleségül vedd ezt a bálnát!
- Mi a kifogásod ellene?
- Tudod, mennyit eszik egy ilyen lány?! Ráköltheted a teljes kereseted! Ha hétvégére veszek egy kacsát, nekünk csak a püspökfalat jut majd belőle.

Goldfinger eleget tett anyja követelésének. Fájó szívvel, de lemondott Lavináról. A vurstliban hamar híre ment az esetnek. Lavina kegyetlen bosszút állt. Korábban már többször is körüljárta őt egy rajongó törpe, aki beleesett Lavinába. A faképnél hagyott monstrum menyasszonyjelölt bosszúból frigre lépett a törpével. Azzal vigasztalta magát, hogy rövid férje kis helyen elfér és keveset fogyaszt. Ugyanis annyira smucig volt, hogy naponta fogához verte a törpét. Amikor 1919-ben a Városi Színház bemutatta Huszka Jenő *Lili bárónő* című operettjét, Lavinát szerződtette a ligeti Fisch varieté, ahol kabarészámokat is előadtak. Ő estéről estére bedübörgött a színpadra, és elénekelt a Huszka-operett egyik máig népszerű slágerét: *„Szellő szárnyán szállj velem, repülj velem...”* A közönség egymás hasát fogta a nevetéstől. Sajnos nem sokáig. A világszerte tomboló spanyolnátha vitte el. A megözvegyült törpe bánatában megnőtt.

Irigylem azt a régi világot, mely tele volt csodákkal. Amikor például egy újságíró kiderítette, hogy Salome, a keleti hastáncosnő Seeman Sándor néven lakik a Rottenbiller utcában, az még csodának számított. Hogy minek számít ma, az nem szorul bővebb magyarázatra. Az 1875-ben született Magyar Elek 1920-ban megjelent könyvéből csempészttem ki a következő mondatot: *„Piros fezes, kaftános Ibrahim effendi – különben derék óbudai zsidó – bárdjával szeleteli a nyúlós, fehér törökmézet.”* Ha ezek után kétsége támadna az olvasónak a történet hitelességét illetően, akkor még azt is elárulom, hogy a tízes években világhírű „Edn Musztafa arab tánccsoport” minden tagja magyar volt. A pesti Gottlieb család – apa, anya, fiú, leány, sógor, sógornő – káprázatos keleti jelmezekben táncolta be magát a „kultúrtörténetbe”.

Epilógus: Persze csodák az én ifjúságom idején is előfordultak. Emlékszem, amikor év végén hazavittem bizonyítványomat a gimnáziumból, és azt mondtam anyámnak: most csak három tantárgyból buktam meg, anyukám! Összesapta a kezét, és boldogan kiáltott fel: *Ez kész csoda, fiacskám!*

Leépüléstől felépülésig

– Vix Elek csodálatos felgyógyulása –

Mottó:

„Ha nem is igaz, de jól van kitalálva.”

(Cervantes: Don Quijote)

Egy idült alkoholista festőművésznek, Niemand Nándornak köszönhető, aki 1888-ban itta be magát a lipótmezei elmegyógyintézetbe, hogy betegtársát, Vix Eleket lerajzolta. A zavart elméjű cukrászmestert ugyanis ugyanabban a kórteremben helyezték el, ahol Niemandot. A sors ajándékának tekinthetjük, hogy Niemand egy félvilágos pillanatában elkészítette Vix Elek portréját, így módomban áll bemutatni őt az olvasónak. Sokan tudják rólam, hogy valaha cukrász akartam lenni. Mindig bolondultam az édességekért. Azóta már eltiltottak a fogyasztásuktól. E röpke önvallomás szolgál magyarázatul arra, hogy fiatalkoromban éveken át szorgalmasan tanulmányoztam cukrásziparunk múltját. Akkoriban került látókörmbe Vix Elek cukrászmester tragikus története, aki példátlan népszerűségnek örvendett a századforduló mámorában égő Budapesten.

Vanília- és fahéjillatú cukrászdájában egymásnak adták a mandulás kiflit a nyalánkságok rajongói, a pajkos gyerekek pedig gyakran megfújták a kürtőskalácsait. Érdemes volt betérni hozzá egy kis madártejre, melynek kikanalizása után szárnyaló madárként repült a vevő, ha nem tudta kifizetni. Süteményeit számolatlanul kebelezték be az Orczy-ház lakói, de ő gondosan megszámolta őket. Karácsonyra nála vásároltak bejglit az asszonyok. Utána a legtöbb férfi örömeiben mind a tíz ujját megnyalta a feleségének, mivel Vixtől hozott bejglit a részére. Eseménynek számított, amikor buktát sütött, mert aznap mindenki buktával dicsérte a napot.

Ezek után nem meglepő, hogy Vix Elek 1899 márciusában kiállítást rendezett süteményeiből. Nagy visszhangot váltott ki egyik történelmi ihletésű alkotása: a magyarok bejövetele – piskótából. Sajnálatos módon azonban a kelleténél kevesebb tojást tett a hét vezérbe, akik emiatt belesüppedtek a Vereckei-szoros lekvártengerébe. Csupán Töhötömnek sikerült belevergődnie a ropogósra sült Duna-medencébe, melynek tortadarával behintett lankáit tejben és lépes mézben gazdag folyók szelték át. A boszniai okkupáció emlékét idéző militáns jellegű esküvői tortája, tetején egy gesztenyekrémmel töltött miniatűr mozsárágyúval, melynek mogyoróval tűzdelt csövén marcipánból készült Ferenc József üldögélt lovagló ülésben a mogyorókon, a pacifistákat

is lenyűgözte. Az aranykezű Vix Elek citromos ostyaszeletekből örökítette meg a legendás smoroszkai ütközet egyik drámai pillanatát is. Katonai szemleírók jegyezték fel, hogy az akkor már 93 éves Sisakos Ubul nyugalmazott lovassági tábornok, a győzelmes Pufferland-hadsereg egykori parancsnoka, megkóstolva az egyik kókusszal töltött lövedéket, elégedetten állapította meg, hogy ilyen ízletes ágyúgolyót még nem evett életében. Meglepetést keltett Vix Elek fantáziatortája is: egy háromemeletes, diókrémmel bélelt bérház tetőzetét és az ereszcsonát csokoládémasszából alakította ki, a kéményt pedig indiánnal helyettesítette, amelyből füstfelhőre emlékeztető tejszínhab gomolygott. A diótorta-bérház kapujában kandírozott házmester álldogált egy máglyarakásra támaszkodva.

Kelt tésztábol készült ananászkrémes bumerángját akkora tömeg vette körül, hogy amikor be akarta mutatni működés közben, zavarában a közelben álló felszolgálólányt, Cickovics Pipókéét hajította el bumeráng helyett. Csupán a kedvező széljárásnak köszönhető, hogy a repülő Pipóke egy fagyalmozó olasz diplomata, Ultimo Pacientura ölében kötött ki, aki azonmód megkérte a kezét, és megígérte neki, hogy magával viszi Rizottóba, ahol jól menő nyalókaüzeme van az édesapjának. A honi édesipart alapjaiban megrengető kiállítás egy szerencsés kimenetelű balesettel zárult.

A nagy tolongásban az időközben menyasszonnyá avanszált Cickovics Pipóke, aki éppen vattacukrot vitt újdonsült vőlegényének, véletlenül beleült egy lángoló palacsintába, amitől kigyulladt a vattája. Szerencsére jelen volt a kiállításon Présházy Rikács szolgálaton kívüli tűzoltó, aki nem vesztette el lélekjelenlétét, és hordozható fecskendőjével oltotta el. A hős tűzoltót a lelkes közönség elborította a megpörkölődött Cickovics Pipókével.

Az első világháború kitörése után Vix Elek a tönk szélére jutott. Vagyonát hadikölcsönkötvényekbe fektette, ami kidobott pénznek bizonyult. Egy ideig még cipzárás túrós táskát árult a köztemetőben, de kereslet hiányában neki kellett esténként megennie, amit reggel kisütött. A nyomorúságos élet fokozatosan örölte fel idegeit. A töméntelen túrós táskától elméje elborult, végül már saját magát is túrós táskának képzelte, és porcukrot szórt saját fejére. Három esztendő töltött elmegyógyintézetben. A kórház hírneves ideges professzora, dr. Nyomás Oktáv elfestő és agytisztító, aki ismerte őt a békebeli béke éveiből, nem tudta elfeledni a Vix cukrászdában elfogyasztott francia rémeseket. Ezért mindent elkövetett, hogy az öreg cukrászmester elméjét felhomályosítsa. A három évig tartó kezelés nem maradt eredménytelen. Vix Elek 1922 őszen gyógyultan távozott Lipótmezőről. Rögeszméje teljesen megszűnt. Már nem képzelte magát túrós táskának. Melegen szorongatta dr. Nyomás Oktáv kezét, és hálatelt szívvel köszönte meg gyógyulásáért kifejtett eredményes munkásságát. – *Köszönöm, professzor úr, hogy végre újra az vagyok, aki voltam: mézes puszelli! Tegyen próbát, harapjon belém!* – Ezek után ki mer kételkedni abban, hogy az orvostudomány olykor csodákra képes?

Dr. Koncz Sándor

Élettörténet „egyházi” humorban

Amikor Sárospatakon tanítottam a teológián, 1947–51 között, a nehézségek legyőzésére gyakran mondtam: „*Hittel és humorral*”. Azóta tanítványaim szalóigeként sokszor idézik mint jelmondatomat. Az evangéliumi hit és az egészséges humor kellemes szabályozója a mindennapoknak. Életemből egyet-mást most a humor felvillanásaiban mondok el.¹

A két világháború között, Diósgyőr-Vasgyár munkásgyülekezetében szintén uralkodott a nyomor. Enyhítésére Nádházy Bertalan lelkipásztorunk megszervezte a diakóniai szolgálatot. Párban jártunk kézi kocsival és kosarakkal, hogy azoktól, akik a még jobban rászorulókön segíteni akarnak, élelmiszert és tüzelőt szedjünk össze. Akkor az ipari tanulókat tanoncoknak vagy inasoknak hívták. Felső gimnazistaként 1929–30-ban, egy lakatosinással (aki ma is jó barátom) jártam a házakat. Az akkori szokás szerint a vasgyári templomban a női oldalon az első padosorokat „a kalaposok” töltötték meg; azok a tisztviselőasszonyok, akik a fejükön kalapot hordtak. Az utolsó sorokban ültek „a kendősök”, a fejüket kendőkkel bekötő munkásasszonyok. Ez utóbbiak egyszer csak elmaradtak a templomból. Az ok kifürkészésével lelkészünk a sok helyen megforduló diakónusokat bízta meg. Kiderült, a kendősök zokon vették, hogy a pap a kendősök ellen prédikált. Bűnbánati istentiszteleten azt fejtegette, hogy a bűnt nem lehet elkendőzni. „Hát elkalapozni talán lehet?” – háborogtak. A nézeteltérést a lelkipásztor családlátogatása és a rend helyreállítása követte. Bennem pedig tudatosult, hogy a hibákat nem lehet se elkendőzni, se elkalapozni.²

A genfi ökumenikus központ és a német Gustav Adolf Egylet ösztöndíján, a harmadévet 1933–34-ben a svájci Bazel egyetemének teológiai fakultásán végeztem. Sárospatakon negyedéves korunkban, a legációk ünnepeket választó karácsonyi elekción versben (Gina és Zsazsa, azaz Lovass Gyula és Zsuffa Tibor) diáktársaink kedves szabadossággal énekelték meg kinti tanulmányaimat. „Koncz Sanyi egy évig Svájcban volt, / Agyában tudományt sokat elraktározott. / Bizony a szerencse sokat felé hajolt, / Mikor Barth Károllyal naponként lovagolt, / Kitől barátságból egy pej lovat kapott, / Úgyhogy hazafelé lóháton baktatott. / A pejlo nincs már meg, de van sok gondolat, / Amelyeken ő most otthon lovagolhat.” Sárospatak elhatározó módon lovagolta meg Barth gondolatait. Azokkal már a második háború előtt népünk mellé állt. Hazánkban a felszabadulás után e bibliai kijelentésre épülő teológiai eszmélkedés segítette egyházunk útját.³

1937 tavaszán a skóciai Glasgow-ban, az egyetem hallgatójaként, az Atlanti-óceánban, a skót partok közelében, Iona szigetén részt vettem egy középkori katedrális újjáépítésben. Szent Columba ezen a szigeten kezdte el a pogány skótok kereszténységre térítését. A régi székesegyház a skót református egyház ifjúsági munkája, Georg Mclaud vezetése alatt kezdte újraépíteni. Mclaud

a Glasgow-i Govan, főleg dokkmunkásokból álló egyházközség lelkipásztora, később a királynő káplánja, majd a skót egyház moderátora volt. Az építőtábor diákjai, akik között egy csehvel ketten voltunk külföldiek, egy este a kis halászfalu gyülekezeti termében rendezett szeretetvendégségen műsort adtak az ott lakóknak. Közöttük felejthetetlen típusú juhászok is akadtak. A cseh jó hangú lévén, hazája akkori négy része: Bohémia, Moravia, Szlovákia, Kárpátia egy-egy népdalát énekelte el. Én pedig a humorhoz fordultam. Elmondtam, hogy a skótok nagyon takarékos emberek. Ennek egyik nemzetközi egyházi eredménye, hogy mi, külföldi reformátusok az ő ajándékba kapott stipendiumaikon tanulhatunk náluk évről évre. A skót takarékoságot azonban hazánkban a budapesti vicc nemegyszer fukarságnak, fösvénységnek tünteti fel. – A skót elmegy vendégségbe. Ott a teát három cukorral issza. De elmondja a mellette lévőnek, hogy otthon csak eggyel. Pedig tulajdonképpen *kettővel* szereti. – Skót apa két fiával megy át Budapesten a Dunát átszelő hídon. Az egyik fiú beleesik a Dunába és belefúl. Az apa utána küldi másik fiát, hogy hozza fel a víz alól a fia zsebében található hépnit, félfillért. A hépni: half a penny. Ez a fiú is ottmarad. Mire az apa riasztja a tűzoltóságot, hogy szívja ki a Dunából a vizet, hogy ő megtalálhassa a hépnit. – Mivel nagy tapsvihart kaptam, jelenetemet még bátrabban adtam elő. A gyülekezeti terem kicsi színpadára felcipeltem egy óriási fotelt és egy parányi asztalt. Majd melléjük állítottam egy fapados villamosülést jelentő széket. Elmeséltem, hogy a skót magát a világra telepedő brit tengeri nagyhatalom miatt büszkén tartja szigetországának. Ezzel szemben vagyunk mi: európaiak, a kicsit lenézett „kontinentálisok” mint száraz földrészen lakók. Legtöbbünknek nincs tengerünk. Nos, a büszke szigetországi úgy olvas újságot, hogy belevágja magát a fotelbe, szétteríti újságját, mint egy tengert. Lábát asztalra teszi. Nem látszik az emberből semmi, csak a „tengert” átfogó kéz ujjai és az asztalon két talp, amivel letapossa a világot: a szárazföldet. E „nagyság” ellentéte a kontinentális „kicsinyesség”. A pesti polgár úgy olvas újságot a villamoson, hogy összehúzza magát az ülésen. Az újság lapjait tenyérnyire hajtogatja. Mikor elolvasta, újra kezdi a műveletet. A széthajtogatás után megint az összehajtogatott tenyérnyin olvassa, ami következik. Így csinálja tovább. E jelenetet a kipoentírozott ironia miatt meg kellett ismételnem.

Az 1937–38. tanév két szemeszterén, Humboldt-ösztöndíjasként, a berlini Humboldt Egyetemen tanultam. Magyar református egyházunk konventi elnöksége rám bízta a Berlinben élő magyar reformátusok összeszedését, lelki gondozását. Részükre az istentiszteletek tartásának megszervezését. Az első istentisztelet utáni ismerkedésen kiderült, hogy felekezeti különbség nélkül több Berlinben élő magyar művész eljött az alkalomra. Közöttük a német főváros nagy, hengeres hirdetőoszlopairól jól ismert magyar plakátrajzoló-művész: Szigethy Vilmos is. Az egyik plakátja azt szuggerálta, hogy halat kell enni, mert egészséges és tápláló. A propaganda mögött azonban az rejlett, hogy akkor másféle hús már nemigen akadt. Hiszen megkezdődött a senki által nem szeretett háborúra való átállás. Amikor az ismerkedésben rájöttem, hogy a közismert plakátrajzoló-művésszel találkozom, halevést hirdető utcai plakátjai mondanivalóját hirtelen lefordítottam magyarra, s a kézfogásnál ezzel üdvözöltem: *Egyetek halat, táplálja az agyat.* Ez a gyors összefoglaló annyira tetszett, hogy ettől kezdve nemcsak barátja lettem a plakátrajzolóknak, hanem a berlini

magyarok, amikor egymással találkoztak, vigaszul az élelmezés nehézségei között, ezt idézgették egymásnak.

A berlini magyar istentiszteletek tartásához egy másik, előbb humoros élménynek tűnő, de keserves valóságnak igazolódott eset is fűződik. Pünkösöd után, nem sokkal hazaindulásom előtt, lakásomon felkeresett egy fiatalember. Megköszönte, hogy hívtam az istentiszteletre. Sajnálta, de nem jöhetett el. Miért? Mert börtönben volt. A meghívó ott érte utol. Előadta kálváriáját. Karácsony előtt nősült. Német feleségével elment a szőnyegáruházba, hogy önmaguknak ajándékba valami szépet vásároljanak. A kiválasztott szőnyegre nem volt elég a pénzük. Hazamentek. Ez volt a tény. Álmban folytatódott a szőnyegvásárlás. Válogatás alatt besötétedett. Az üzletet bezártak. Ő bent rekedt. Nem volt mit tennie, lefeküdt egy hatalmas szőnyeggöngyölegre. Álmban megjelent előtte a Führer: Hitler. Igen mérgesen nézett rá. Különösen mikor megtudta, hogy magyar. Ő félelmében kihúzta a szőnyeggöngyöleget összetartó erős tüt. Azt kínosan markába szorítva aludt tovább. A valóságot és folytatását, az álmod másnap reggel elmondta német munkatársainak, azzal a bevezetéssel, hogy képzeljétek, milyen hülyeséget álmodtam. Fél óra múlva (besúgásra) elvitte a titkosrendőrség: a Gestapo. A Mercedes-Benz autógyárban dolgozott mint vas-esztergályos. Elítélték. S hogy elhiggyem, a lelki gondozásra megjelent magyar munkás kezembe nyomta a pecsétetes bírósági ítéletet. Benne a valóság és az álom a bűnügy feltárásaként szerepelt. És az ítélet: a bíróság elismeri, hogy álmodott. Azonban az álom elbeszélésével a gyárban munkatársai között olyan vélelmet kelthetett, mintha a Führer ellen esetleg talán még összeesküvést is lehetne szervezni. Ezért a felségsértésre meghatározott legkisebb büntetést kapja: hat hónapi szabadságvesztést.⁴

Az 1930-as évek végén, a napjainkban hangsúlyosan értékelt Soli Deo Gloria református diákmozgalom munkásaként tevékenykedtem. Szolgáltam Balatonszárszón, a konferenciasorozatokon is. Egy előadásomban azt fejtegettem, hogy Jézus szerette a vizet. A Jordánban keresztelték. Tavak mellett tanított. Járt a tengeren. A keresztség szakramentumát vízhez kötötte. Egy mondatot így találtam fogalmazni: *vízből jönnek a jó gondolatok*. Nosza megindult a részt vevő, szellemes felső gimnazisták és egyetemisták rendkívül jól működő kritikai motollája. A vizet tartalmazó fejekről kacagtató tábortúzi műsort szerkesztettek. Megidéztek Deák Ferencet, akihez beállított egy nyelv-reformátor. Előadta a haza bölcsének világra szóló takarékosági indítványát. Ha ezt a két szót, hogy „homokos agyag”, egy szóvá: „homoggá” összevonják, az elkövetkező századokban a nemzet időben, papírban, írószerszámban óriási összeget spórol meg. Deák nyugodtan végighallgatva az újítást, megdicsérte. Majd annyit jegyzett meg, hogy a tökéletes szóból csak annyi hiányzik, amennyi az indítványozó fejéből: az „okos agy”. A vízből kinőtt agy: a „vizag” nevet kapta. Az este harsogó nevetések között szedte ízekre a korabeli vízfejet: Budapestet, az urizáló honatyákkal, a kiütözö antiszocializmussal.

A negyvenes évek elején hivatásom Marosvásárhelyhez kötött.⁵ Abban a vártemplomban, ahol Bethlen Gábort királlyá akarták koronázni, rám jutott a márc. 15-i istentisztelet végzése. Az akkori szokás szerint, a tömött templomban, a csaknem kétezer ember között, megjelentek a megye és a város vezető tisztviselői, libériás hajduktól kísérve. Továbbá a helyőrség protestáns tisztjei, sisakos

katonai díszkísérettel. Másnap gyors távmondattal hívtak az állomásparancsnokhoz. A segédtiszt irodájában csak egy percet várva megtudtam, azért kellett idejőnnöm, mert probléma akadt a tegnapi „szent beszéddel”. Az állomásparancsnok ezredes és köztem a következő rövid párbeszéd zajlott le. – Nem gondolja, lelkész úr, hogy a tegnapi beszédjét félreérthették? – De gondolom! Mindent félre lehet érteni. De ha valaki a prédikációt pont önmagára érti és nem a szomszédjára, akkor jó, mert ezt előírja a homiletika. – Előírja? – pattogta az ezredes. – Elő! – szólt a határozott válasz. – Hát ha előírja, akkor végeztem. – Kezet fogott velem, én kipenderültem a segédtiszthez. Ő szerfölött csodálkozott, hogy ilyen gyorsasággal kerültem ki a „mindenható” parancsnoktól. Megkérdezte, hogy mi az a homiletika. Magyaráztam: az igehirdetésről szóló tudomány. A további beszélgetésben kiderült, hogy a segédtiszt katolikus. Szent beszédre a katolikus templomba volt kirendelve. Az állomásparancsnok református, aki a vártemplomba jött el. Ott a prédikáción begurult, felháborodással említette ezt a segédtisztnak. A beszéd tartalmáról azonban nem mondott semmit. A segédtiszt kért, mondjam el, mit prédikáltam. Válaszoltam: nálunk, reformátusoknál a Bibliából felveszünk egy textust, s azt fejtegetjük. Tegnapi alapigém ez volt: „Ahol az Úr lelke, ott a szabadság.” Beszéltem arról is, hogy 1848. márc. 15. alapján a nép és a nemzet megérdemli a szabadságot. Csakúgy, mint az, akinek évi szabadság azért jár, mert rendszeresen dolgozik. Példát hoztam fel. Külföldi országokban indítvány hangzott el, hogy aki otthon tölti szabadságát, csupán fizetését kapja. Aki külföldre, de közeli országba megy a fizetett szabadság ideje alatt, azt valamivel több pénzben kell részesíteni. De aki messzebb, mondjuk Távol-Keletre utazik, összegben az kapja a legtöbbet, mert az államnak érdeke, hogy polgárai jól tájékozottak legyenek. A köznek a világlátás használ és nem a begubózás. A tartalom ismertetésére a segédtiszt szeme felcsillant, hogy jól megmondtam az „öregnek”. Ugyanis az állomásparancsnok nem szeret szabadságot adni senkinek. Neki se. Kiönthet az Olt. Meghalhat a baka édesanyja. Szülhet az asszony otthon. Jöhet tűz, aratás. Szabadság nincs. De az előírásokat azért igyekszik betartani. Az állomásparancsnok nem tudta és nem kérdezte, mi az a bizonyos „homiletika”; arról, hogy *előírja*, azt hihette, hogy valami „kabinetiroda”. S ha „*előírja*”, nem lehet kifogás. – „Ezt hát, papom, a köz javára jól megkártyáztad.” Az öreg olyan „stock-soldat”, „bot-katona”. Nem árt kitanítani az ilyeneket, fejezte be búcsúzóul a segédtiszt.⁶

A sárospataki teológia megszüntetése [1951] után Alsóvadászra kerültem. Lelkészi beiktatásomon Darányi Lajos ezt mondta: Sárospatakon „lelkileg... te álltál hozzám legközelebb”. Egyik tulajdonságomat pedig így hozta a gyülekezet tudomására: „*Ahol megjelentél, oszlott a tudatlanság, eltűntek a romok, tirthult a pizsok és a kosz.*” Megállapításait arra alapozta, hogy a háború utáni kollégiumi újjáépítés alatt, beleértve gazdasági választmányi elnöki megbízatásomat is, rengeteg romot, szemetet, pizsokot takarítottunk el.⁷

Darányi Lajos beiktatási bejelentése a későbbiekben sokat használt. Az egyholdnyi parókiális porta és valamennyi melléképülete akkor még le volt foglalva 520 juh, 20-30 tehén és lókifutó számára, mert lelkészeldőmet tévesen kuláknak minősítették. Darányi Lajos szavaira visszagondolva a gyülekezet tagjai „a kosz tirthulását” gyakran emlegették a 700 szekér trágya elfuvarozásakor s az egyházi épületek és környékük rendbe hozási folyamatában.

Alsóvadász egyébként a roppant nehézségek között tele volt humorral. Íme néhány jellemzésül. Katolikus lelkész nem volt a faluban. A szikszói járt át szolgálatokra. Mivel barátságban voltunk, be-benézett hozzám. Egy temetés után mérgesen dobant be. Feldühítette, hogy beleszóltak liturgiájába. A katolikusok abban az időben latinul temettek. A Vulgata szerinti zsoltárszöveg arról, hogy „Távozzanak a pokol hatalmai”, latinul így hangzik: *aporta inferi*. Ahogy a plébános kiejtette ezt a mondatot, megszólalt egy családtag: „Igazán tudhatná a tisztelendő úr, hogy a porta nem a Ferié. Itt semmi sem az övé.” A kitörő nevetés ellenére, szerencsére a lelkész nem hagyta abba a szertartást. Nálam a felfortyant ember megenyhült. Együtt derültünk egy vegyes pár református templomi esküvőjén. Amikor a katolikus vőlegény hallotta a lelkésztől az imádságra szóló felhívást: „Most pedig boruljunk le és imádkozunk”, gyorsan eltűnt az úrasztala alatt, elengedve menyasszonya karját. A „jaj, talán rosszul vagy?” kérdésre, hangos öntudatossággal felelte az asztal alól: „Ah dehogy, azt mondta a pap, boruljunk le, hát én leborultam, azért térdepelek.”

Tizenhárom évi alsóvadászi pásztorkodás után, 1966-ban Sárospatakon, a levéltárban alkalmaztak. Ez azonban nem zavarta a vadásziakat abban, hogy 1973-ban, beiktatásom 20. évfordulóját megünnepeljék. A megemlékezés ajándékai között varrottast, keresztszemes kézimunkát is készítettek, a jubileumi húsz évvel: 1953–1973. Mivel pedig betegségem miatt nem lehettem ott az ünnepségen, autókba és bérelt autóbuszba ülve, felkerestek Patakon. Az autóbuszban többen voltak, mint az ülőhelyek. Fejőszékeket vittek fel középre. Sárospatakon, a Kossuth utcai járdán csak akkor láttak egyszerre egy tucatnál több fejőszéket, amikor középről ezzel szálltak le a látogatók, hogy a többiek kijöhessenek a buszból.⁸

Alsóvadászhoz tartozik, ahogyan egyszer a miskolci Tiszai pályaudvar nagy átjáró előcsarnokában „prédikáltam”. Miskolcon a Hazafias Népfront lelkészeknek tartott gyűléséről jöve, meglátott jegyváltás közben egy idősödő alsóvadászi asszony. A hatalmas előcsarnokban rögtön kiabáló hangon elkezdte mondanivalóját. A nép pedig egyre gyűlt köréje. Már százan lehettek. Egyre jobban nekilendült. Tetszhetett neki, hogy ennyien hallgatják. Szónoklatában nagyjából ezeket mondta: Jaj de jó, hogy látom, drága tisztelendő úr! Mert van nekem egy most 19 éves lányom. Hogyne tetszene rá emlékezni, mikor a tisztelendő úr keresztelte. Nohát ez azóta felnőtt. De nincs köszönet benne. Szentelen és követelődő lett. Tessék elhinni, van neki vagy 15 pulóverje, 30 szoknyája, legalább 25 pár cipője, sok ilyen-olyan kabátja. De mindig más kell. Mindig eggyel több, mert még olyan nincs. Hiába mondom, hogy az apjával együtt nem győzünk annyit dolgozni és keresni, hogy ennyi minden kiteljék belőle. Azt is sokszor mondom neki: az a bajotok, hogy nem halljátok, mit prédikált Koncz tisztelendő úr. Egyszer a templomban azt tetszett prédikálni, hogy akinek ruhából kettő van, az mindig tud mit felvenni. Hol az egyiket, hol a másikat. De akinek harminc van, feltétlenül a harmincegyedik kell, ami még nincs. Tessék elhinni, tönkretesznek a gyerekeink igényei. Erre mi már egészségileg sem vagyunk alkalmasak. A jólétben több szerénység és nagyobb megelégedettség kellene. E népszerű igehirdetésnek ott az állomáson megvolt a maga hatása. Egyre többen jegyezték meg hangosan, milyen igaza van ennek a papolásnak.

Mostani munkahelyemnek, a levéltárnak szintén akad humora. Nem feltétlenül ószagú aktaszerűség, doh és por jellemző rá. Sokkal inkább az emberi esendőség. Nevezetessé vált pataki diák érdekes életének iratait öregkorában levéltárunkban helyezte el. Elődöm gurnikkal több dekli között csomózta, mert akkor ez volt a rendben tartás módszere. A csomókra ráírta a nevet, s besorolta a családi gyűjteménybe. Levéltárosságom alatt idős barátunk évente egyszer felkereste a levéltárat. Pedig már elmúlt nyolcvanéves. A raktárból a dolgozóba kikért irataival éppúgy szeretett találkozni, mint szülő a gyermekeivel. Egy alkalommal nem hoztam ki neki az iratokat, hanem bevittem őt a raktárba, hogy a sorjázó csomókból együtt keressük ki azokat az aktákat, melyeket újra látni akar. Amint a tárolási helyhez érünk, koros atyánkfia hirtelen elsápad. Szinte eldőlve támaszkodott a szemben lévő állványoknak. Gyorsan, erősen megragadom s kérdezem: – Kedves bátyám, rosszul lettél talán? – Remegve, könnyes szemekkel, fejével int a csomók felé és olvassa: „XY csal”. Erőfeszítésbe került, míg elmagyaráztam: elődöm rövidítve, a deklik felzetén, a családi iratokat a név után „csal”-lal jelölte. Hogy meggyőzőbb legyek, sorban rámutattam a szomszédos polcokon a családi iratokra: „Vay csal.”, „Dókus csal.”. Mikor már magához tért levéltár-látogatónk, kifejtette: nyilván azért lett rosszul, látva az „XY csal.” feliratot, mert hirtelen átömlöttek rajta élete nagy kanyarjai, „a vargabetűk”. Mindez úgy tódult agyába, hogy a levéltár a beadott anyagát azzal az „igazsággal” őrzi meg, hogy ő csal...

A közéleti kritika humorához tartozik, hogy egy értekezleten az embertelen ügyintézését bíráltam. Felszólalásomat azonnal leírtam. Ahogyan elhangzott, elküldtem az illetékes hivatalba. Elnökétől levelet kaptam, melyben magához kéretett. Megjelenésemkor két írást tett elém. Az egyik: elmondott szövegem. A másik: egy feljelentés. Benne megállapításaim sokkal enyhébben, szépítéssel összefoglalva, mint ahogyan elmondtam. Ezt a hivatalvezető beosztottja készítette, akiről nem tudtam, hogy jelen van az értekezleten. Ő pedig nem tételezte fel, hogy kijavításra elküldöm észrevételeimet. A kivizsgálás megállapította, hogy a valóság sötétebb, mint ahogyan előadtam. A főnök a kifogásolt hibák rendezését tárgyilagos humorral hozta tudomásomra. Megköszönte, hogy blamáltam a feljelentőt. Hiszen lakközásával bebizonyította, hogy megbízhatatlan. Amikor a vezető vélt szája íze szerint adta elő a kritika tárgyát, saját előhaladását kívánta szolgálni. Nem a bajokkal törődött. A bíráló élesszeműség szükségtelen enyhítésével pedig azt a hiedelmet ápolta, mintha a helyén való kritikának félnie kellene a megtorlástól. Így kenődik el az emberség mezében a kirívó embertelenség. Társadalmi haszon származott abból, hogy a feljelentő önzésből feljelentettje védence lett. E „jóakaratával” önmagát járatta le.

Levéltárosságom alatt nem szakadtam el a gyülekezetektől. Sok helyen megfordultam. Több helyen huzamosabb ideig helyettesítettem. Egy alkalommal, a zempléni esperessel temettük a gyülekezet lelkipásztorát. A templomi szertartás előtt a gondnoknál ebédeltünk, a lelkipásztor temetésére érkezett rokonságával. Már asztalnál ültünk, mikor ötven év körüli férfi lépett a szobába. Amint meglátott, megismert, és már az ajtónál mondta hangosan: „*Koncz tisztelendő úrnak jelentem, hogy én vagyok Tóth Sándor Semjénből, akit a háborúban a fronton el tetszett temetni.*” A hallottakra többnek kiesett a kanál a kezéből. A férfi a lelkipásztor egyik unokatestvére volt. S valóban „eltemettem” a fronton, tábori halotti anyakönyvezésben is „részessült”. Bombázásban a légnyomás leszakította

róla a nyakában zsinogató, parányi tokban őrzött azonossági lapot, amit halál-cédulának neveztek. Ezen kívül semmi baja nem lett. A cédulát azonban a légnyomás rávitte egy jóval messzebb, a bombázásban tényleg elesett katonára, akiről a sajátja ugyanígy repülhetett tovább. A hullák összeszedésekor az elhaltat az élővel azonosították. Mindez már a fronton kiderült. Élt, akit eltemettünk. Az ebédet adó gondnok a magyarázat után megjegyezte: „*Mi pedig vigyázzunk. Úgy temetessük el magunkat Koncz tisztelendő úrral, hogy akit ő temet, az rögtön feltámad. Abból pedig sok nagy baj származhat.*” (Nekem pedig eszembe jutott Szabó Dezső korában igen felkapott könyve: *Feltámadás Makucskán...*)⁹

Jegyzetek, kiegészítések

1. A gépirat keltezése: Sárospatak, 1981. nov. Dr. Koncz Sándor (1913–1983) tábori lelkész, sárospataki teológiai tanár, egyetemi magántanár, alsóvadászi lelkész, sárospataki levéltáros, két jelentős könyvén kívül (*Kierkegaard és a világháború utáni teológia*. Miskolc, 1938; *Hit és vallás. A magyar református vallástudományi teológia kibontakozása és hanyatlása*. Debrecen, 1942) számos tanulmányt, cikket publikált. Sok igehirdetése, tanulmánya, jegyzete kéziratban maradt. Ezek feldolgozása, a korábbi fő művek újraközlése folyamatban van. Az életműve iránt érdeklődők, a szakdolgozati, disszertációs témát keresők számára szívesen ad tájékoztatást a mostani, posztumusz írás közreadója, a jegyzetek készítője, a szellemi hagyaték gondozója: **Dr. Koncz Gábor**. Tel: (06-1) 224-8114; E-mail: mka@mail.datanet.hu; A hagyatékból ez az első, önéletrajzi jellegű publikáció. A Koncz Sándor elhunyt után megjelent tanulmányai és a róla szóló nagyobb írások időrendben a következők:

Kürti László [1983]: *Igehirdetés Dr. Koncz Sándor temetésén*. In: Benke György (szerk.) [2001]: *Akik előttünk jártak*. Miskolc, Tiszáninnen Református Egyházkerület, 97-101. old.

Benke György [1983]: *Dr. Koncz Sándor emlékezete*. In: Református Egyház, XXV. évf., 6. szám, június. 144. old.

Dr. Harangi László [1983]: *Dr. Koncz Sándor 1913–1983*. In: Reformátusok Lapja, május 8, 3. old.

Szentimrei Mihály [1984]: *Koncz Sándor 1913–1983*. In: Képes Kálvin Kalendárium, 177–178. old.

Koncz Sándor [1985]: *Nádházy Bertalan emlékezete*. [1884–1956] In: Kultúra és Közösség, 5. szám, 74-86. old.

Koncz Sándor [1990]: *Comenius teológiája*. In: Bibliotheca Comeniana III. Comenius és Magyarország. Magyar Comenius Társaság, Sárospatak, 86–102. old.

Koncz Sándor [1993]: *Kijelentés és filozófia*. „A kijelentés a hihető igazságok világa, a filozófia pedig a tudható dolgok rendszere.” In: Reformátusok Lapja, július 11., 5. old. („Tiszta forrásból” rovat. Részletek az u.a. című, 1940-ben megjelent tanulmányból; adatokat lásd ott)

Dienes Dénes [1993]: *Koncz Sándor Alsóvadászon*. In: Sárospataki Református Lapok, Október, 21-23. old.

Dienes Dénes (szerk.) [1993]: *...miként a csillagok... Dr. Koncz Sándor emlékezete*.

(A szerkesztő bevezető tanulmányával, „Újjászületés – szépség hibával” című tanulmányával; Dr. Koncz Sándor műveinek válogatott bibliográfiája; három írása és két róla szóló vers.) Alsóvadász, Kiadja az Alsóvadászi Református Egyházközösség, az Edelenyi Városi Könyvtár támogatásával, 75 old.

Szentimrei Mihály [1993]: *Dr. Koncz Sándorra emlékezünk, születésének 80., halálának 10. évfordulóján*. In: *Theológiai Szemle*, 5. szám

Dienes Dénes (szerk.) [1994]: *„Szelíden és rendíthetetlenül”. Dr. Koncz Sándor Memoranduma 1956*. (A szerkesztő bevezető tanulmányával) Alsóvadász, Az Alsóvadász Református Egyházközség kiadása, 31 old.

Dienes Dénes (szerk.) [1995]: *Isten országa kincs. Dr. Koncz Sándor igehirdetése*. (A szerkesztő bevezetőjével) Sárospatak, A Sárospataki Református Theológiai Akadémia Kiadványai. 1. szám. 63 old.

Bojtor István [1996]: *Misszió a Tiszán innen*. Miskolc, Kazinczy Ferenc Társaság, 379. old.

Koncz Sándor [2001]: *A természettudományok művelői és oktatása a Sárospataki Kollégiumban, a 15–16. században*. In: *Zempléni Múzsá*, I. évf. 3. szám, 40–47. old.

Koncz Sándor [2002]: *Szabó Zoltán teológiájának kibontakozása*. In: *Zempléni Múzsá*, II. évf. 2. szám, 5–28. old.

Koncz Sándor [2004/a]: *Az ő nevében reménykedem*. In: *Reformátusok Lapja*, január 4., 6. old.

Koncz Sándor [2004/b]: *Harctéri lelki gondozás (Készült 1944 nyarán)*. In: Kováts Dániel (szerk.): *Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve*, 14. kötet, 335–344. old.

Koncz Sándor [2004/c]: *„Felcsillan a tűz alatti parázs.” K.S. berlini levele, 1937*. In: *Zempléni Múzsá*, 2004. Tél. 4. szám.

2. Nádházy Bertalanról (1884–1956) lásd még: Koncz Sándor [1985] az 1. jegyzetben.

3. Koncz Sándor mint sárospataki teológus hallgató, 1933–34-ben Bázelen, 1936–37-ben Glasgow-ban, 1937–38-ban Berlinben tanult ösztöndíjként. Karl Barth (1886–1968) teológiai professzor volt Né-

metországban, ahonnan a náciizmus miatt Svájcba távozott; munkásságával új irányt nyitott a protestáns teológiában. Róla szóló tanulmányában Koncz Sándor így jellemezte: „Barth Károllyal először 1934-ben, harmadéves teológus koromban, a svájci Aarauban tartott konferencián találkoztam. Azóta tanítványául szegődtem... Hamiskásan szívta pipáját. Egy időben élvezettel lovagolt. Közismert jó humorának teológiai alapot adott: Isten igen komolyan vesz minket a Jézus Krisztusban, ezért mi ne vegyük komolyan magunkat. Közkatona-ként őrt állt a kisbaseli Rajna-hídnál a németek ellen. Hazája védelmében kész volt elesni is, ha sorsa úgy hozta volna. Szerette a zenét. Leginkább Mozartot. Szellemi kikapcsolódásként »rettenetesen izgalmas kisregényeket« olvasott. Életében sok helyen prédikált. 1965-ben kezdődő betegsége előtt évekig rendszeresen a baseli börtönben a raboknak. Erőül és vigasztalásul ezeket a prédikációkat küldte szét a szélrózsza irányába barátainak és tanítványainak. Az emberekkel általában jó barátságban volt.” Koncz Sándor [1969]: *Barth Károly (1886–1968)*. Református Egyház. XXI. évf. 1. szám. 1–4. old.

A teológiailag megalapozott humor híres tanártársára, Nagy Barnára (1909–1969) is jellemző volt. Kiss Pál erre így emlékezik: „Barna bácsi olyan jó humorú professzor volt, hogy az ő óráját kívülről a sűrű kacagástól lehetett felismerni többek között. Ő is nagyon jóízűen tudott egy-egy dolgon nevetni és hálásan nagyon megjutalmazta a jó poénokat, anekdotákat; pihentetőül maga is be-beiktatott magas röptű előadásaiba egy pár nagyszerű anekdotát Barthról is. Nagy Barnától halottuk Barth első NDK-beli útjának egyik kis történetét is. A keletnémet kommunista nagyságoktól hemzsegő nagy teremben egy zöld asztal egyik oldalán ült ő, a másikon az összes többiek; úgy érezte magát, mintha Leonardo utolsó vacsorája elevenedett volna meg. A harcos ateis-

ták arról kezdtek szónokolni, hogy ők a tízparancsolat alapján állnak, Barth nem tudta megállni, hogy rögtön meg ne kérdezze: »És az első parancsolat alapján is?« Ulbricht és társai részéről egy torz fintor volt a válasz.” Kiss Pál [2004]: *Karl Barth és teológiájának pataki tudósa, Nagy Barna. Reflexiók „A teológiai módszer problémája az úgynevezett dialektika teológiában” című műhöz.* In: Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 14. kötet. 153–161. old.

A teológiai megalapozott humor egy másik példája: Áprily Lajossal az 1930-as évek végétől jó barátságban volt, amikor a költő a budapesti Baár-Madas Református Leány Líceum igazgatójaként dolgozott. „Az akkor szokásos középiskolai csendesnapokat szerveztük, amiket ő a »mélyebb titkok felé ásott« havasi tisztaságával támogatott. Nekünk, ifjúsági lelkészeknek tökéletesedést jelentett az, ahogyan a keresztyén igazságok átadásának átlátszó emberséget kívánó »módszeréről« szólt. Az egyszerű közvetlenséget helyezte előtérbe. A melegszívűség mércéjét állította fel. Igehirdetéseinkben, előadásainkban a szólammentes, mégis több szólamú beszélgetési jelleget kedvelte. Amit igényelt, így fejezte ki: »Lárvaarcú keresztyénség helyett üde képű, friss keresztyéneket szeretne maga körül látni.«” Koncz Sándor [1977]: *Tíz éve hunyt el Áprily Lajos.* In: Reformátusok Lapja, XXI. évf. 37.szám. szept.11.

4. A berlini tapasztalatokról lásd: Koncz Sándor [2004/c], az 1. jegyzetben. További kiegészítés a fentiekhez: „1937 karácsonyán a Berlin- Dahlem-i gyülekezettel együtt imádkoztunk kolozsvári teológus barátommal, az egyházközségnek a német titkosrendőrség által, az év július elsején »rövid kihallgatás« címén elhurcolt és arról haza nem tért lelképásztoraért: Niemöller Mártonért. Humboldt-ösztöndíjasként egy évet tanultam akkor a berlini

egyetemen. Megismertem, megszerettem a hitvalló egyházi mozgalmat. Titkosan szervezett autóbusz-járatain ki-kiruccantunk a Berlin környéki erdőben tartott bibliaórákra. Már akkor ismeretes volt, hogy Hitler koncentrációs táboraiban, a Göring utasítására sínylődő 100.000 kommunistával együtt rengeteg fasiszta ellenes német szenved. Volt tehát a gyülekezetben és »titkon ajtónkat behajtva« karácsonykor is kikért könyörögni.” Koncz Sándor [1978]: *Karácsonyok.* In: Reformátusok Lapja, XXII. évf. 2. szám.

5. Dr. Koncz Sándort 1941-től többször behívták katonai, táborigazgatói, táborigazgatói lelkészi szolgálatra. 1942-től Marosvásárhelyen volt (angol nyelvet is tanító) hitoktató lelkész, a Magyar Királyi Csaba Királyfi Gyorsfegyvernemi Hadapródiskolában.

6. Később, 1943-tól 1946 októberéig „Európa roppant térségein mozogtam... Végigtemtem a világháborút”, mint írta egyik emlékezésében. Táborigazgató lelkész volt az oroszországi Gomeltől a németországi Hannoverig. Bergen-Belsen térségében, parlamenterként részt vett a Szövetségesekkel való frontvonalai fegyverszünet létrehozásában és a koncentrációs tábor felszabadításában.

Táborigazgatói jelentéseinek, katonai iratainak feldolgozása folyamatban van. A Gomel környéki Pinszki mocsárban, a rádióból értesült arról, hogy egyetemi magántanári tudományos címére tekintettel, századosá, majd táborigazgató főlelkésszé léptették elő. 1946 októberében, a nyugati zónából hazatérve, a határon az igazoló bizottság tiszteletükre felállva köszöntötte őket. A fiatal, kommunista képviselő azt kérdezte: „Ha maga ilyen antifasiszta, miért volt a Horthy-hadsereg századosa? A válasz: Azért barátom, hogy hat év alatt végigtemtem a háborút és Isten kegyelméből ilyen ostoba kérdést hallgassak...”

A frontról való hazatérése után, 1946 októberétől 1947 augusztusáig Budapesten, a Református Egyház Zsinati Irodáján, Áprily Lajos költővel együtt az egyház külügyi tájékozódását szervezték. Az Abonyi utcai irodával szemben volt Rákosi Mátyás egyik lakása. Az őrségen kívül a bejáratot egy liba vigyázta, amely idegen érkezésekor hangosan gágogott...

7. Az 1947–1951 közötti teológiai tanárságára a tanítvány, lelkész, barát Bojtor István így emlékezik: „Koncz Sándor országos, sőt nemzetközi viszonylatban is példanélküli lelkész – teológusként világitott. Ez a mélyhitű keresztyén mind a hitvallóktól, mind az egyházkormányzattól magára nézve elfogadta az indokolt biblikus, reális korrekciót. Kiváló beszélgető partnere volt öreg falusi asszonyoknak és akadémiai tudósoknak. Lelkészek, egykori tanítványai szívesen látogatták. Ilyenkor minden munkáját félretette, vendégeit leültette, kérdezett, informált, korigált, intett, bátorított biblikus szeretettel, realista helyzetfelméréssel, csípős iróniával, odataláló szójátékokkal... »Hogy vagy?« – kérdezték tőle. »Jól, mert Isten fogja a kezünket, az állam pedig a nyakunkat. De hittel és humorral minden átvészélhető.«” Bojtor István [1996]: *Misszió a Tiszán innen*. Miskolc, Kazinczy Ferenc Társaság, 230. old.

Teológiai tanári korszakának számos anekdotája egyikét valaki így mesélte: Búsán, lehajtott fejjel baktattam Sárospatakon, az Iskolakertben. A professzor úr átkarolta a vállamat:

– Mi az, szenvedsz a sok gimnazista lány között? – Szenedek, nagytiszteletű úr. – Tudod, fiam, én is...

Életrajzi jegyzetek és előadások nyomán maradt meg az a történet, hogy 1947-ben, az Iskolakertben sétálva, látványosan egy marxista könyvet olvasott. Aczél György (1917–1991) akkor, 1946 augusztusától 1948 májusáig a Zemplén

Megyei Pártbizottság titkára volt, s éppen arra járván (...vagy talán a találkozó meg volt beszélve...) karonfogta, s azt kérdezte:

– Mit csinál, professzor úr? – Tanulom azt a négyszáz szót, amit maguk használnak... – A barátságos beszélgetésben vetette fel Aczél György, hogy Diósgyőr-vasgyári munkás származására, antifasiszta magatartására is tekintettel, Baranya megyében Koncz Sándor lehetne a főispán. A válasza az volt, hogy nem azért szociális gondolkodású, hogy a főispánságot konzerválja és a munkások az ő ablakát hajigálják közel... Aczél György pályafutásának zempléni szakaszáról lásd: Bolvári-Takács Gábor [2001]: *„A Párt eszméi tiszták.” Egy zempléni pártmunkás levélváltása Aczél Györggyel a törvénytársaságokról*, 1958. In: Zempléni Múzsza, I. évf. 2. szám. május, 72–78. old.

1949-ben kommunista pártemberek látogatták meg a Sárospataki Református Teológiát, ahol akkor Koncz Sándor a Gazdasági Választmány elnöke is volt. – Fáradjanak be az urak – invitálta a vendégeket. – Mi nem vagyunk urak... – Azt azért mégsem mondhatom, hogy elvtársak... Udvariaskodás, vitatkozás, huzakodás nyomán K.S. azt találta mondani: – *Hát akkor mars befelé...*

A Sárospataki Református Teológiai Akadémia 1951-ben történt megszüntetéséről, Koncz Sándor „hátrátételéről”, 1952–1965 között Alsóvadászton végzett szolgálatáról, életének e szakaszáról lásd Dienes Dénes és Bojtor István írásait, az 1. jegyzetben. Ebben az időszakban Péter János (a korábbi jó barát) a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke volt, később, 1957-től külügyminiszter lett. Nem engedélyezte Koncz Sándor nagy sikerű debreceni előadásainak folytatását. „– Az a baj, Sándor, hogy te nem szeretsz minket. – János, én téged már úgy sem tudlak szeretni, ahogyan mindkettőnknek a Bibliából következne; szeresd ellensé-

gedet..." A történelmi igazsághoz tartozik, hogy Koncz Sándor (még gépiratban lévő) *Közegyházi életünk sodrában* című, önéletrajzi írásában elismerően írt a korábbi Péter Jánosról, és K.S. 1983-ban bekövetkezett halálakor Péter János szép szövegű táviratot küldött a családnak.

8. Közlésre előkészítve: *Felvillantások Alsóvadászról; 13 év lelkeszi szolgálat* címmel, 1982. február 22-én, a Sárospataki Öregdiákok Budapesti Baráti Körében

elhangzott, szociográfiai jellegű előadás; gépirat 30 old.

9. Tanítványai az előadásaira, igehirdetéseire emlékezők körében számos történetét, humoros tanácsát, szemléletes példáját idézik újra meg újra. 2003-ban, Ausztráliában, a Sydneyben megrendezett III. Magyar Identitás Konferencián, az ottani magyar református lelkész, Péterffy Kund a „hittel és humorral” tanítás idézésével kezdte az előadását...

MAKINA
CÍM NÉLKÜL

Szentmártoni Szabó Géza

Balassi Bálint és a gyűrű ura

A tekintetes és nagyságos Gyarmati Balassi Bálint uram őkegyelmének bizony a versíráson kívül is sokszor elő kellett vennie a pennát és a kalamárist. Peres iratokat, installációkat fogalmazott hol latinul, hol meg németül, hol peniglen magyarul. Volt aztán néhány olyan ügye is, ahol epekedő szerelmes verseihez idomított gondolatait bizony nagyon is félretette gerjedt elméjében, s tolla alól bizony néhány éktelen káromló szó, hovatovább trágár szitok is bécsusszant a papiroson sorakozó tintasorokba. Ifjabb barátja, a nemzetes Rimay János uram szerint jó ember volt ő, csupán a harag és a bujaság vétke volt meg benne a hét főbűn közül. (A megnevezett két főbűn egyike Dante mester *Purgatórium*ában az alatt fekvő, súlyos III., másika pedig a feljebb levő, enyhe VII. körgyűrűbe soroltatott.)

Nos, érkezett az 1583. esztendő, s abban is pünkösöd hétfője, amely afféle fordított nap volt hajdanán, hiszen ekkor voltak országszerte a pünkösdiki-rály-választások s a hozzá kapcsolódó, kicsapongásoktól sem mentes mulatóságok. Úgy hozta a sors, hogy Bálint uram éppen e jeles napon, a Zólyomból Besztercebányára vezető országúton lovagolván, szembetalálkozott egy szép asszonnyal, egy bizonyos Sommer János nevű, hodrusbányai mészáros hátrahagyott özvegyével. A pünkösdi magyar szokások és a lovagiasság azt diktálta Bálint úrnak, hogy a szép asszonyt udvarló szavakkal köszöntse. Nem tudni, miként esett a dolog többi része, ám a selmeci és a zólyomi bíró és a tanács országos botránnyal kavarva azt panasolta fel, hogy Balassi uram erőszakoskodni próbált polgártársnőjükkal.

Állításuk szerint Balassi uram a szegény özvegyről pólyát, főkötőt, hajfonatot, övet, erszényt leszakított, és a mezőn, lovon ülve, fel s alá hajszolta, és végre a lóról leszállva alsóneműre vetkeztette, majd a gabonába vetette; és ha a segítségért kiáltó asszonyt szolgálja két másik személlyel együtt nem mentette volna meg, kényét rajta kitölthette volna. A szegény asszonyt így is összetörte és elcsigázta, és mintegy 22 rénusi forintot is elvett tőle.

Vége-hossza nem volt eztán a feljelentő és vádaskodó leveleknek, amelyekkel a főispánt, majd magát a királyt is megkeresték. Az ügy mögött volt jócskán sandaság is, hiszen a nagyságos Balassi úr bizony igencsak mulatós életet élt Selmecebányán, a német polgárok lakta bányavárosban, ahol saját háza is volt, s emiatt az erkölcsökre vigyázó tanácsurak mindent elkövettek volna azért, hogy rossz híret keltve, végre megszabaduljanak tőle. A feljelentések tehát tele voltak rágalmakkal. Bálint úrból a harag tűzokádó módjára tört elő, s tollat ragadva védekező iratok sorozatát fogalmazta meg. No, de milyeneket! Visszatásította a vádakát, majd ellentámadásba ment át. Idézzünk a zólyomi tanács ellen írt feleletének néhány bekezdéséből:

„Írták azt énmagam felől, hogy én néminemű asszonyállatot szabad utában nemcsak megfertőztettem, hanem még ugyan megfosztottam volna. Erre azt felelem, hogy hazudtak tisztességemben praktikáló ároló kurvájok és beste

kurvafiajok. [...] Írták azt is, hogy én éjjel-nappal iszom, és hogy én mind szolgálomval öszve Sybaritica életet viselek. Ebben is hazudtak, mint tisztességemnek pór fikta fentő híres kurvájok, mert mi soha természet ellen nem éltünk, sőt az Sybaritica élet minémű légyen, Isten abba bizonságom, hogy soha nem tudom. Hogy vígan laktunk, nem tagadjuk, de mi azzal sem bírót, sem más polgárt meg nem bántottunk, abban kedig, az én italomban mi ellenek lehetett nékiek, soha nem tudom, holott sem az kurva anyjuk gyapjú szekér borát, sem az kurva bestye atyjok keresményét nem ittuk, hanem az mi magunkét költettünk. De én hiszem, azt kívánta bíró uram, hogy azon bánkódjunk mi, azmin önéki kellene bánkódnia, ha vak nem volna.”

De mindez nem volt elég, a levél végére tartogatta Bálint úr a rejtélyes csattanót:

„Írták azt is, hogy feleségek, sem gyermekek tőlünk békével nem maradhatnak, de ez eborcák bár ne többet nevezzenek, hanem csak egyet, mely asszonyembert, avagy leánt igyekeztem én itt megszégyeníteni. Ha feleségek jámbor, miért féltik, ha tudják, hogy aranyat rozsdá nem fog. Ha pedig nem az, miért őrzik, holott tudják, hogy az Filelfus gyűreje nélkül meg nem oltalmazhatják. De rövideden szólván, valamit énreám és az én szolgálomra írtak, hazudtak tökéletlen árulóival benne. Ez legyen éntülem választ az emenda linguae heliben.”

Balassi uram igencsak elmésen, s immár rejtetten gúnyolódva, a XV. századi humanista, Poggio Braccolini (1380–1459) anekdotagyűjteményének *Franciscus Filelfus látomása* című pajzán történetét (*Facietarium libri*, 133.) ajánlotta tanácsos uraméknak, amely magyarrá fordítva a következő:

A feleségére féltékeny Franciscus Filelfus igen nagy gondban gyötrődött, s hogy neje félre ne léphessen, éjjel-nappal minduntalan őrizte asszonyát. Nyugovóra térvén, álmában (mert úgy szokott lenni, hogy amely dolgokat ébren forgatunk elménkben, azok álmunkban gyakran előjönnek) valaminő démont látott, aki megígérte neki, hogy feleségét biztonságba helyezi, ha azt szorgalmazná s óhajtaná. És amikor ő álmában ebbe beleegyezett, mert az számára kellemesnek tetszót mondott, a démon egyszersmind jutalmat ígért: „Fogd – így szólt – ezt a gyűrűt, és gondosan tartsd az ujjadon, ugyanis amíg viseled, addig a tudtod nélkül feleséged mással soha együvé nem feket.” Filelfus örömeiben felriadt álmából, s azt érezte, hogy az ujját felesége szeméremtestében tartja. Bizonyára a féltékenység legjobb orvossága az ő gyűrűje, mert nem tudnak a feleségek férjük tudtán kívül kicsapongóak lenni.

Ez a Francesco Filelfóról (1398–1481) és gyűrűjéről szóló vándoranekdota amúgy Európa-szerte elterjedt, s Hans Carvel gyűrűjeként, Rabelais (1492–1553) *Gargantua és Pantagruel* című regényében is előfordul (I. könyv 28. fejezet). Innen vette át a meseíró La Fontaine (1625–1695) is, akinek versét (*L'anneau d'Hans Carvel. Conte tiré de Rabelais*) Babits Mihály fordította imígyen magyarrá:

Jancsi úr gyűrűje (Rabelais meséje)

Vén napjaira Jancsi úr
 fiatal nőt hozott a házba.
 No főtt is irgalmatlanul
 feje szegénynek gondba-lázba!
 Bábika (így hitták a lányt)
 csinos, derék, jószőrű lány volt,
 bírólány, hát sokat kívánt,
 s a szerelemben csupa láng volt.
 Volt mit törődni a komának,
 hogy ne legyen fölszarvazott:
 szerelmes versek és románcok
 helyett olvasni asszonyának
 csak erkölcsös mesét hozott,
 és tartott erkölcsös beszédet,
 szidta a sok tágszivű szépet,
 sok romlott hiut és kacért,
 amint csak a torkán kifért.
 De az asszonyka nem szerette
 a morált s prédikációt,
 nem tűrte az orációt,
 ám az udvarlást jól bevette.

Igy lőn, hogy Jancsi gazda sokszor
 annyira félt a csufolóktól,
 inkább kívánta a halált;

de volt néhány jó perc is olykor,
 amikor megnyugvást talált.
 Egy éjjel, mellyet jól betöltött
 gyomorral Bábí mellett töltött
 (étel-itallal jóllakott,
 s aztán kedvére hortyogott),
 álmában megjelent az ördög,
 s újjára egy gyűrűt dugott
 és mondta: „Látom a keserved,
 mely téled minden nyugtot elvett,
 s az nálam irgalomra lett:
 vedd e gyűrűt és jól viseld.
 Míg újjadról nem fog leesni,
 az ami aggódásba ejt,
 tudtod nélkül nem fog megესni.”
 „Hogy háláljam meg? Nagy öröm!
 mondta Jancsi úr bölcs szavakkal –
 Isten fizesse meg kamattal;
 irgalmas atyám, köszönöm!”

És az örömtől fölriasztva
 s fölnyitva kissé szemeit,
 hogy hol találta Jancsi gazda
 dugva az újját – sejtetik.

A Cédrus Művészeti Alapítvány (Budapest) nyílt pályázatot hirdet kortárs szépirodalmi alkotások és műfordítások létrehozására. Kész művel vagy alkotói tervvel-ötlettel részt vehetnek rajta mindazok, aki magyar nyelven alkotnak. Az elfogadott alkotói elgondolások megvalósítását és a kész munkák közzétételét a Napkút Kiadó megbízásából az alapítvány által kiadott *Napút* folyóiratban az alapítvány kilencszázezer forintos pályázati alpból ösztönzi. A pályamunkák beadása 2005. november 1-jéig folyamatos. Előnyben részesülnek a folyóirat arculatához (irodalom, művészet, környezet), aktuális tematikájához (humor, Budapest, színház, Balaton, roma kultúra, Kolozsvár, József Attila-évforduló) és tradicionális rovataiba (Előtér, Évgyűrűk, Tárlat, Hangírás, Mustra, Berek, Hetedhét, Égalj, Ablak, Téka, Emlékezés, Szóvár) illő, számításba jöhetnek továbbá megfelelő esztétikai értéket képviselő egyedi versek, próza- és drámaművek, esszék, tanulmányok, kritikák, interjúk, naplók, vallomások, megemlékezések, képzőművészeti alkotások. Az alapítvány évi nivódját ad a legjobb munkákra.

Horváth Lajos

Iskoláskönyv

Petőfi Sándor:

Föltámadott a tenger

Ebben a versben a költő sok hasonlatot alkalmaz. A tenger a nép, a hajó a földesúri osztály. A tenger háborog, ez azt jelenti, hogy a nép háborúzni akar, föllázadnak a földesuruk ellen. Majd végül ahajó elsüllyed, a nép győzött. Ez után született ez a vers.

*Nagy Krisztián, 7. o.
(Pálfa, 1998. nov. 16.)*

1. versszak: Föltámadott a tenger ezt arra érti a költő hogy a nép felkel, forradalmat készít. A nagy tömeg kivonul az utcákra.

2. versszak: Ott elkezdenek kórusba mondani valamilyen szöveget. Rongálnak, tombolnak, szitkozódhatnak.

3. versszak: Betörnek a kávé házakba, a mulatókba, a kaszinókba. Verekednek, megverik a főbb szerepű urakat.

4. versszak: Minden ember a saját gondolata szerint mutatja ki a saját baját.

5. versszak: De ezt mind hiába, mert „Bár fölül a gálya,
S alul a víznek árja,
Azért a víz az úr!”

*Enyedi Csaba, 7. o.
(Pálfa, 1998. nov. 16.)*

tenger: nép

hajó: ellenség

Föllázadt a nép, ilyesztve eget földet, ez azt jelenti, hogy a tenger elkezdett háborogni, hogy hullámokat csapot, a

hajokat felborította vagy elsüllyesztette. Ez azt jelenti hogy a nép megverte az ellenséget.

„Akik még nem tudjátok,

Most megtanulhatjátok,

Hogyan mulat a nép” – ez azt jelenti: ez egy figyelmeztetés, fenyegetés a néptől az ellenségnek.

„Deng és üvölt a tenger,

Hánykódnak a hajók,

Süllyednek a pokolra

Az árbóc és vitorla

Megtörve, tépve lóg” – ez is azt jelenti, hogy a nép győzött.

„Habár fölül a gálya,

S alul a víznek árja,

Azért a víz az úr!” – Ez azt jelenti: hiába az ellenség van följebb de mégis a nép az úr, vagyis a nép az erősebb, nagyobb bennük a hazaszeretett.

*Ignác Gábor, 7. o.
(Pálfa, 1998. nov. 16.)*

Petőfi Sándor:

A XIX. század költői

A költők ne a saját hanem a nép bánatalmaival foglalkozzanak és azt írják le. A költőnek az a feladata, hogy amit a „szegény paraszt” nem tud vagy nem mer elmondani, azt írja le. A költőknek még az is a feladatuk, hogy a népet a földi paradicsom vagyis Kánaán felé vezesse! A nép akkor lesz majd Kánaánban, ha minden ember egyaránt tanulhat és mindenki

egyforma gazdag. Ameddig nem éri el a költő a célját, addig küszködni kell és majd egyszer a halál elviszi őket a mennybéli paradicsomba.

*Farkas Rita, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Arany Jánosról ír.

*Hajnal Szabina, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Nem mindegyik olyan volt mint Petőfi mert Petőfi amit gondolt másról azt lemerte írni és ő nem félt hogy ha valami ojtant ír hogy megbüntetik. De más költő nem merte azt csinálni mint Petőfi

*Horváth Attila, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Ebben a versben azt írja le, hogy a XIX. sz-i költők milyenek, milyenek kéne lenniük és mivel foglalkozzanak. Mert néhányköltő azt írja le, ami vele történik, és a néppel nem foglalkozik. (Pl: leírja, hogy milyen jól vacsorázt.) Mert a költő a nép hírnöke. A nép gondjaival és keserveivel kell foglalkozni. És ezt bejelenti a nemeseknek.

*Bóka Zoltán, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

A XIX. sz. Költőinek az volt a dolga, hogy a világról írjon és nem az ő gondjairól. Pl: eltörött a bokám. Ilyen költőkre nem volt szükség. A költőknek a népet a tűzön vízen át kellett vezetniük. A költőknek kellett elvezetniük a népet a Kánaán felé!

*Mészáros Ákos, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Hogy aki most láncot fog az már nem való semmire. Utána hasonlít hogy bújdosnak, mint annak idején Mózes. Aztán bíztatja őket, hogy „előre”.

*Varga Éva, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

A költőknek nem a saját életükről kell írni hanem a nép eseményeiről. A költőknek a népet kell vezetni. És a költőknek a harcokról és politikárról kell megírni az eredményeket.

*Fonyó Károly, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Azt hogy költők nevét kell vezetni a költő feladata. Harc politikát is meg kell írnia a költőnek ne a saját eredményeiről írjanak hanem a népről.

*Rácz Károly, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Jancsi búcsúja Iluskától

(Feladat: alkalmazz metaforákat!)

Azon a bizonyos napon, mikor Jancsit elkergette a gazdája, mert elvesztette a birkákat, még egy nagyon nehéz feladat várt hősünkre. (Tudniillik Petőfi olyan érzékletesen rajzolta le – persze szóban, hisz költőről van szó – a szereplőket, hogy a pozitív alakokat mi, olvasók saját hőseinknek érezzük.) El kellett búcsúznia Iluskától, élete legnagyobb szerelmétől.

Fogta hát a tarisznyáját, amibe volt még egy kis szalonna ennivaló gyanánt, valamint a furulyáját, amivel a lelki életét tartotta karban. Elment Iluskához és furulyázni kezdett. Ilus-

ka rögtön fölébredt, mert kint aludt a pitvarban. Egyrészt, mert nyár volt és kinn volt jó levegő, másrészt mert az a vén boszorkány mostohája nem engedte be a lakásba. (Az meg ki tudja, hogy mit csinált odabenn? Nekem mindenesetre van egy elképzelésem...). Kiment hát és Jancsi nyakába borult. Az első csókok után fölnézett és megjijedt. Ugyanis, bár koromsötét volt, Jancsi arca olyan hófehér volt, mint a hó. Meg is kérdezte:

– Jancsi lelkem (ez már metafora), miért vagy olyan halovány?

– Jaj, édes Iluskám, szívem gyöngyháza (szintén metafora a továbbiakban már nem írom le külön), hogy ne lennék halovány, mikor elkergetett a gazdám.

– De hát miért, Jancsi szívem?

– Azért, galambom, mert elvesztettem a birgéket.

– És most mit csinálsz, Jancsi tüdőm?

– Világgá megyek, gerlicém.

Ekkor Iluska zokogni kezdett, úgy hulltak a könnyei, mint a záporosó, de hogy Jancsi ne fázzon meg, forró csókokat adott neki:

– És most mi lesz velem, Jancsi májám?

– Túrnöd kell, tubicám, túrnöd.

– Tűrök én Jancsi vesém, de ugye visszajössz még?

– Vissza, füsti fecském, vissza.

– Akkor hát, Jancsi zúzám, lépj, ha menned kell.

– Megyek, kis cinegém, megyek. Te meg feküdj le, mert holnap mosnod kell, énram meg várnak a zsványok, hogy kinyírjam őket.

Ezután a két metafora összeborult, megcsókolták egymást, majd Iluska visszafeküdt, Jancsi pedig elindult a zsványtanya felé.

Lakos Eszter, 5. osztály
(Pálfa, 1991. november 15.)

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 355-0122 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány székháza a Budai Vár szívében, a Mátyás-templom szomszédságában található. Az Alapítvány munkájának célja rendezvények szervezése a magyar-magyar párbeszéd érdekében.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával termeljük meg. Különböző méretű termünk kongresszusok, konferenciák, fogadások, hangversenyek, előadóestek, bemutatók méltó helyszínei. Az épület díszes aulájában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk.

Az emeleten kétszobás, tizenhat szobás szállodat működtetünk. A Hotel Kulturinnov szobáihoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik; vendégeinket svédasztalos reggeli várja.

Februári és márciusi közönségrendezvényeinkből

Február 14–27.: Fodor Lajos képzőművész kiállítása

Február 15–március 3.: Liliana Conti Cammarata olasz festőművésznő kiállítása

Február 28. és március 14. 18 óra: Tűzzománc Egyesület előadása

Március 1. 18 óra: Magyar Emlékekért a Világban Egyesület előadása

Március 1–13.: B+Zs Stúdió Foltvarró kiállítása

Március 6. 19 óra: „A nőkön nem fog az idő...” előadói est.

Március 6–16.: Szabó Orsolya festőművész kiállítása

Március 10. 17 óra: Ausztrália Magyar Baráti Köre találkozója

Március 18–április 10.: XII. Budavári Mosolynapok – Malomkiállítás

Mindenkit szeretettel várunk!

Konczek József

Ez se mese

A békáról való mese

Látta a béka, hogy olasz marhakereskedő alkuszik egy szépen fejlett ökörre a vadvirágos májusi réten, a frissen csörgedező patakocska mellett. Az ökör békésen legelészett, gazdája pedig büszkén mutogatta az olasz marhakereskedőnek, mekkora hasa, micsoda jó vastag húsa, milyen merészen ívelő, szép szarva van.

Közelebb mentek. A kereskedő elégedetten lapogatta meg az ökör hasát. A virgonc béka úgy elámult a jeleneten, hogy még brekegni is elfelejtett. Már jó régóta figyelte a jámbor ökröt. Valahányszor felbukkant zöld levélboltozatos, tavoríza-labirintusos, ékes víz alatti otthonából, el nem mulasztotta volna gúnyolni azt a barom, marha nagy ökröt.

– Ni, hogy csapkodja farkával a legyeket, ahelyett hogy sorban bekapkodná őket! – rittyentette el magát a béka. S most, hogy az ökröt dicsérő szavakat hallotta, a tenyérlapogatások hangját hallotta, előntötte a harag:

– Nekem is van ám akkora hasam, hé! – És jó nagy levegőt véve felfújta magát. Dagadt-dagadt a béka hasa, de bizony még kellett pár nagy lélegzetvétel, hogy feltűnjék a parton állóknak. No, még egy kicsit, no, még egy kicsit! Már majdnem szétduzzant.

De azok rá sem pipáltak. Nagyon el voltak foglalva a kamionnal, ahogyan a sofőr odatolatott a kis patak mellé. Ott irányították a kamiont, hogy forduljon, hogy ne forduljon, mint forduljon, mint ne forduljon... S a békának úgy tűnt, hogy a nagy szarvú, óriás hasú ökör büszkén lépdel felfelé a rámpán. No, még egy nagyot szippantott a béka a levegőből. Most már tényleg akkora volt, hogy már-már lehagyta az ökröt is.

– Ide figyelj, te hülye béka – fordult hátra nyugodtan, szomorúan az ökör. – Majd akkor fújd föl magad, ha francia kereskedő jön. Az olaszok nem esznek békát.

Mese a Lopósról meg Ágnesről

A szőke, göndör szőrű Ágnes a folyómederben állt, és a csipőjét, a farát meg a hasát mosta. Olyan ártatlan volt a lelkem, mint egy ma született kelet-közép-európai demokrácia.

Arra ólálkodik ám a Lupus, azaz a Lapos, azaz a Lopós. Ez a Lopós, ez egy féktelen egy nagy nacionalista volt, az anyját neki, s még azt is mondta, hogy ő nem is Lopós. In fabula.

– Te fabula! – mondta Ágnesnek. – Itt csak mosod, ugye, az izét, és közben olyan ártatlan vagy, hogy na. Összevissza zavarászod az izét, a vizét, a vizet itten!

– Nem is igaz. Én nem vagyok fabula. Én egy jó bula vagyok. Különbösen is én jóval lejjebb állok, mint te? Hogyan zavarhatnám össze?

– Annál rosszabb, hogy nem is a vizet, hanem a terveimet.

– De milyen terveid vannak neked? Kedves Lopós, tudhatod, hogy a nagy acsargásból, szóval... soha nem született semmi jó – nézett válla fölött féloldalt csábosan mosolyogva Ágnes, miközben meg-meglebbentette a törülközőjét, hadd szellőzzön egy kicsit a jó napsütésben.

– Hát, nézzük csak! – mondta a Lopós, és feltolta homlokán a szemüvegét. Lassan végignézte Ágnest. Csak úgy csorgott a nyála a Lopósnak. Összes bájait jónak találta.

– Ez hát rendben is volna! – mondta végül.

No, akkor aztán úgy, de úgy megoldották az összes problémákat, hogy még!

– Milyen jó, hogy ilyen békésen megoldottuk a problémát – örvendezett Ágnes. – Nem pedig állati módra.

– No, nyilván, hiszen ha állatok lennénk, még beszélni sem tudtunk volna – hangzott az elégedett válasz.

Mese a békalányról

Volt egyszer egy szomorú királyfi. Volt is annak mindene, csak boldogsága nem. Amit akart, mindent megkapott, hát nem tudott olyant kívánni, amit ne teljesítettek volna neki azon nyomban.

Egyszer a kertjében sétálgatott. Volt ott díszesen virágzó fa, selyemfű, tarka tollú madarak, ezüstből való őzikék, meg minden. Egyszer csak meglát egy békalányt. Az ott üldögélt egy szép fehér kövön, és napozott.

„Hát te, mit csinálsz itt?” – kérdezte a szomorú királyfi.

„Én? Hát nem látod, hogy napozok? Különbösen miattad vagyok kitalálva.”

„Miattam?” – csodálkozott el a szomorú királyfi.

„Persze – mondta a békalány –, no, figyelj! Az úgy van, tudod, hogy te megcsókolsz éngemet, érted?”

„Ja? Erről a meséről már hallottam. És akkor te egy szép hercegkisasszony-nyá fogsz változni. Ugye?”

„Változik ám a fene! – mondta a békalány. – Sőt, te fogsz békává változni. Érted?”

„Békává? Én?...” – kérdezte a királyfi.

„Nem is a keceli bivalyos. No, megcsókolsz már, vagy mi lesz veled?”

„Hát, hát... – bizonytalankodott a királyfi. – Még hogy én békává változom?...”

„Ha nem, hát nem...” – mondta a békalány. Azzal beugrott a tóba.

Molnár Bernadett
 Kvázi-limerickek

*Egy rábaközi lánynak az volt a baja,
 Hogy túl hosszú volt a lábaközi baja.
 Mikor a fodrásznak bánatát elsírta,
 Az ahogy bírta,
 Jól körbenyírta.*

*Egy öreggel történt a szörnyű baleset,
 Aki a kákán mindig csomót keresett:
 A káka között keservesen kakálva
 Pár szálat akart letépni a kakára,
 S közben elesett.*

*Odafent a Kilimandzsáró csúcsán
 Egy nő cecelegyet ütött agyon a csöcsén.
 Miközben az üngét gombolta,
 Magában ezeket gondolta:
 Ilyen nem fordul elő Mucsán.*

*Egy asszony mielőtt lefeküdt az ágyába,
 Meztélláb belelépett a tehéntrágyába,
 Am mert önmagában soha meg nem ingott,
 Odaszólt urának:
 „Kend már megint fingott?”*

Bánki Éva

Trubadúrok Magyarországon

Peire Vidal trubadúr I. Pedro aragón királynak

(trubadúr-paródiák)

*Megizzasztott már az esküvő híre is.
Magyarhon – Még mit nem! Sötétkék
bágók, rózsaszín völgyek, a menyasszony
jó híre, takaros uszálya, a takarós, puha
uszály, ami elrejtí vágyaím. Ám a bókokat
már a batáron elnyomták a nyesztercék,
a nyöszörccék, a dudák, a fura dallamok,
az ismeretlen szavak, a vad rózsák,
a tamtamok. Egy feketekezű asszony,
ki magyarul habog, két nyúlpár
kíséri hintóját, csak beszél-beszél,
sót hint a búntudatra; tőle magyarul
tanulok és a pároztatás csínját-bínját.*

*Roban a szóra a szó, követi
a madarat a vijjogás, dobot
a bang, lépteket a mérték, mindig
most és mindig idejekorán.
Csak Hölgem válasza késik,
egy kis epedő szó, zöngé
és sóhajlás. Hát mondd meg
Hölgemnek, jó Pedro király,
nem múlatom magam, szavakat
nem pazarlok, éjjel-nappal
a széles kerek durcákra, Icákra,
Erzsikre gondolok – ilyenek a helyi
lányok – és Hölgem hófehér kezére,
mely megszabadít majd bazám földjén
a rossz álmoktól. Nem kapkodom el:
követi a madarat a vijjogás, dobot a bang,
lépteket a mérték; hát tudd meg, király,
nem sietek baza.*

*Illik-e itt jól érezni magam?
Ha jól érzem magam (netán)
mit szól hozzám a pápa, mit szól hozzám
Hölgyem a messzi Aragóniában?*

*Gyerekbál, gyulladás, kórság,
földomlás, és prédára-imádóra
leső nagyurak! Bár érteném a pusztán,
melyik dal gyereksírató vagy lakodalmi nóta,
de idegen a mérték, idegen a dallam.
Élni Idegenben egy szitakötő tanít,
meghalni egy nő és vad, pusztai szelek,
melyek titokzatos útját kísérik.*

*Mit kívánsz, jó úr? Mit akarsz,
mit tegyek? Kenjem be nemes füleidet
hízelgéssel? Udvaroljak a feleségednek?
Járuljak eléd pirongva, és érdeklődjek,
rímeim megfelelők-e? Kérdezzesselek,
Magyarban ki a jobb trubadúr,
s melyiket kell szeretnem? Meséljek arról,
a katalánok mikor esznek teknősbékát retekkel?
És milyen csínjai vannak a katalán nőknek?
Kaphatók-e és vajon mennyire? Kicsi úr vagy te,
Imre király, költőid babogó mókusok,
kíváncsiságod méltatlan, s tudd meg:
országod barbár. Bezzeg a saját uram,
a derék Pedro király! Ó majd testvérként
fogad, kitiüntet kegyével, és ha bekenem a füleit,
megmondja majd, rímeim mért suták-buták, ki bizonyult
a költők közt a leghűbbnek. Aztán én is mesélhetek:
az ordasokról, a farkasokról, a legbarbár bálnákról, a
kik uszkálnak Magyarban fekete vízeken,
hajnalban kimásznak a partra,
és Magyarban mezőin szüzeket kergetnek.*

*Eljő az éjféli: a jó király magához hívát,
és mint férfi a férfit, megkérdi majd,
a magyar nők mennyire kaphatósak.*

Edward Lear

„Ez a Lear milyen elragadó!”

*„Ez a Lear milyen elragadó!”
S miket össze nem írt azelőtt!
Mondják, csuda furcsa manó,
noha mások kedvelik őt.*

*Esze éles, a gusztusa kényes,
és meglehetősen nagy az orra,
a képe pocsek, terebélyes,
a szakálla akár a paróka.*

*Tíz ujja van és szeme kettő,
kétoldalt hordja fülét,
s bár mostanság kuka lett ő,
gyakorta dalolt vala rég.*

*Beül ékes nappalijába,
hol több száz könyv van a polcán;
a bort csak úgy önti magába,
de spicces még sose volt ám.*

*Barátja a bölcs meg a balga,
meg vén kandúrja, Vacak;
tökéletesen kerek alkat,
a kalapja viszont csupa cakk.*

*Ha esőköpenyébe csatangol,
kiabál a sok utcagyerek:
„Jön a hálóingben az angol,
az a tökkelütött kisöreg!”*

*Könnyezve pihen meg a dombon,
de a tengernél zokog inkább;
a malomban vesz csokibonbont,
meg arcvizet és palacsintát.*

*A spanyolt nem bírja, csak érti,
szerinte a sör sose jó;
maholnap a vég is eléri. –
Ez a Lear milyen elragadó!*

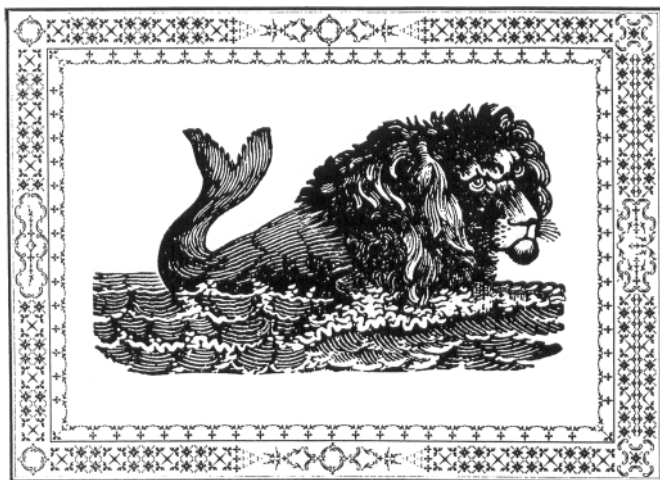
A Szeles Tehén

*A Szeles Tehén szertelen
szaladgált jobbra-balra,
végül beverte a fejét
egy masszív téglafalba.
Egy nagy púp nőtt a szarva közt,
s a népek készakarva
így gúnyolták: „Ehun megyen
a Háromszarvú Marba!”*

*S a púp valóban szarvnyi lett,
s már szánakoztak rajta:
„Nesze egy üveg kámfor, ezt
akaszd a púpi szarvra,
s dörgölj kámfort, Szeles Tehén,
naponta százszor arra.” –
Dörgölte hát, és láss csodát:
el is fogyott a szarva.*

Havasi Attila fordításai

Részlet a Magvető kiadónál rövidesen *Ponyigócok utazása* (Az angol abszurd költészetből) címmel megjelenő kötetből, melynek fordítói: Havasi Attila, Varró Dániel és Vaskó Péter.

BOJCSUK IVÁN
CÍM NÉLKÜL

Aleksandar Gatalica

Karnevál

Melchior-Menyhért Roberto fiaként, délen látta meg a napvilágot. Kézenfekvő volt, mi lesz a sorsa: mihelyt felcseperedik, a családi hagyományhoz híven üvegfüvő válik belőle is. Csakhogy Menyuska nem gondolt a felcseperedéssel. Csak négy éve maradt, kicsinyke tüdeje már a születésekor olyan erőtlennek mutatkozott, hogy mindjárt nyilvánvaló volt, soha nem lesz belőle üvegfüvő. Ehelyett Menyus, noha süket volt, mint az ágyú, mivel hallatlanul érzékeny volt a rezgésekre, örökön dünyögött, valamiféle saját leleményű dalocskákat énekelgetett, amelyekre senki sem tanította. Némelyik olyan szomorúan hangzott, hogy anyánkat velem együtt mindig megríkatta vele, mások meg éppenséggel olyan vidámak, hogy körül kellett táncolnunk szegénykét. Valójában Melchi-Menyus dallikázása torokhangú nyögdécselés volt, egy visszamaradott gyerkőc nyifogása, amely egyedül nekünk tetszhetett. Roberto semmit sem értett az egészből, és hamarosan elhagyott bennünket. A faluban idelenn délen, a hegylakók közt nem tudódhatott ki, hogy kelekótya fiúgyereket nemzett, így hát a nagymama, Roberto la mammája gondoskodott róla, hogy mindhárman jó messzire elkerüljünk a falubeliek szeme elől. A kapucinusok rendházában talált nekünk helyet, Menyuska egész úton odafele mindent eláruló hangerővel kornyikálta el legszebb nótáit. És mégis, a 82-es vaporetto elhaladt a Barbarido-, a Garzoni-, a Resonico-palota mellett, átsiklott a Rialto alatt. Végül az Akadémia előtti megállóban leszálltam. Tudtam, hogy itt talállak, a Santa Maria della Salute-templomban vagy valahol a téren: fiatalon vársz, vág az eszed, szókimondó vagy; arcod beesett, enyhén hajlott az orr, tekinteted metsző, nyakad feszes, kidomborodnak rajta az erek, vállad csontos, enyhén hajlott a hátad. Vajon fekete szegélyű tógádról kell hogy felismerjelek? Nem, ezúttal nem viseled majd a danaidák öltözékét. Tart a velencei karnevál, a Harlekinok és Pantalónék nyüzsgésében kell rád ismernem, három arcból álló maszk alatt (rajta négy üres nyílás két szempárnak, három orr, bal felől, valójában az arcát rejtegető személy füle helyén komikus grimasz, jobboldalt komor kép, középütt pedig merev arckifejezés, akár a halálé, meg a karneváli ismeretlen saját szeme), medúzamaszkban, strucc toll fejékben vagy kígyó alakú hajfürtök alatt. Hol rejtőzöl, Euripidész? Miféle játékot űzöl velem? Én az orvos képét öltöttem magamra, az orvosét, aki felveszi a harcot a pestissel. Hiszen tudod, Athént több ízben is megtizedelte a járvány a peloponnészoszi háborúk idején. Álorcámon hatalmas, madárcsőrzerű orr díszeleg. A szájamat szabadon hagyja, hogy utánad kiálthassak, szemem takarásban, a csőr belsejében pedig illatos füvek sorakoznak: Basilica liofozzato, Salvia, Menta. A kis mellékutcákból és közökből (Calle Boguolo? Calle del Pestin? Calle Venmeziana? Calle Magazen?) ismeretlenek rajzanak elő. Az ismeretlen nők keblén „wonderbra”, mellükre tapadó kelme, hajuk boszorkányosan kibontva, a lábuk hosszú (telt combok, kecses, vékony lábikrák, keskeny lábfej), és csupa jó illat lengi körül őket. Arcukat maszk fedi el, hangosan nevetnek. A zabolátlan honi nők és a stranierák a karnevál végeztével a telihold világában valamelyik házban kötnek ki vagy egy palotában a Canal

Grande olajosan fénylő vize mellett. Könnyelműen kinyílnak a pezsgőtől és a friss, csillagfényes éjszakától megmámorosodva, amelynek csak egy kis csillaga hunyt ki, könnyelműen adják oda magukat vadidegeneknek. A paloták kanyargós lépcsői nedvesen fénylenek. Visszhangoznak a márvánnyal kirakott alsó szinti termek, amelyekben először vetik hátra fejüket, elfogadva a csókot: kiesik kezükből a kis női táska, a legyező, felcsúszik az aranygombos blúz dereka; fenn, az emeleten pedig, a pompázatosan kifestett ovális mennyezet alatt szemérmetlenül minden ruhadarabot ledobálnak magukról, a pufók angyalkák szeme láttára, akik bámészan figyelik őket odafentről, és anyaszült meztelenül átkulcsolnak hosszú lábukkal egy pohos pasast, ágyékát a lovagjuknak, a segniornak, a cavaliere-nek; mert a férfi odavan a nőért és a nő eped a férfiért (szerelmes leveleket írt neki az Arne mellől, az Adige folyó kőhídjára telepedve, s így kezdte őket: „Szerelmem, szólíthatom-e Önt e szóval, mert hiszen Ön a megtestesült poézis; tudnia kell, hogy már csak a neve is merő költészet; hangzása templomian áhítatos, gyermeki és merész. Az Ön neve nem cseng össze a jelennel, a múltból ered vagy a jövőből mindéiglen. Az Ön neve rendelte így, s Ön választotta ezt a nevet.”); mégpedig azért, mert az illető befolyásos ember, és egyengetheti az útját a milánói manökenkedésben; s végül mert így akarja maga is, akárcsak egykor az én bátor anyám, csak mert játék az egész, és ő azt választja, és azt dobja el magától, akit akar... De ez a velencei karnevál ideje, és tart egész éjen át. Este van, langyos mediterrán február, tíz óra tizenöt (nem pedig húsz perc múlva hat). A Fenice Színház énekesnői végeztek az utolsó előadással, arcukról szedik le a sminket, torkukat gyógyteával öblögetik. Most majd ők is fölteszik az élet álorcáját, és kilépnek Velence utcáira. A palotákban a lakájok a frakkjuk gallérját igazgatják, fehér kesztyűt öltenek, várva a sebes motorcsónakon érkező házigazdákat és velük a kisasszonyokat, a szeszélyes szopránokat; s a nevetést, a nevetésüket is várják a szolgák, a primadonnák pezsgőmámoros kacagását s kalauzok hahotáját, a tereken pedig sok új szál fonódik. Párosával, hármasban meg-megállnak, és mindenki úgy köszönti a másikat, mintha ismernék egymást. Akárcsak Shakespeare-nél a Rómeó és Júliában, akárcsak Verdinél az Álarcosbálban. Jelen vagyok én is, középkori orvosnak maszkírozva, s te is itt vagy valahol, Euripidészem – tudomásomra jutott, hogy Pulcinellaként, csak éppen képtelen vagyok kideríteni, melyik is lehetnél te a töméntelen Pulcinella közt. Rejtőzködsz, szalamiszi, mindhiába. Nincs más hátra, össze kell ismerkednünk. Tudod, hogy egynémely titkomat rád bíztam. Leírtam már három olyan emberalkatot, amely meg tudna lenni erkölcs nélkül; utánad kürtöltem, hogy a Nagy Vétkest hiába is keresnénk az emberek között; segítségedet kértem, amikor kis híján alkut kötöttem a kísértőmmel. Most várlak. Euripidész, segíts! Nagy léptekkel rovom az utcákat, óvatlanul befordulok sötét zugokba, rá se gondolva, hogy ki is rabolhatnának. A víz felszínének visszfényeiben kereslek, és tudom, hogy itt kell lenned. Dogana del Mare, az üdvözet templomának oldalánál, a Canal Grande oroszlántorkában. Itt végre, az aranygömb és a zászlót tartó fiúcskaként megmintázott patinás szélirányjelző alatt megtalálalak: áradt belőled az évszázadok levegője, amelyeket végigaludtál, rosszabbul festesz, mint amilyenek azok gondolnak el, akik szeretnek, akkori énedre emlékeztetsz, amilyen az első dionüszoszi ünnepeid idején voltál, amikor a Pella lányaival léptél fel drámaíróként. Úgy állsz ott, mintha örökkön itt vártál volna rám; végezetül leveszed álarcodat, és úgy mutatkozol meg előttem, mint

tanítványaid, Prótagorasz és Prodikosz előtt. Vajon a szeretőid voltak? Manapság a pederasztia újfent az artisztikus férfiszerelem kifejeződése, gay az összes operaházi és színházi rendező, de te meg én csak két, egymásnak feszülő mutatóujj leszünk; úgy nyújtsd ki felém a kezedet, ujjal mutatva rám, mintha meginteni akarnál. Nekem szögezted: „ἄρ' οἶοθ' ἄφ' ὧν εἶ;” „Tudod-e, ki lennél?” Hát, látod, tudom. Másféle civilizációhoz tartozom: a nyugatrómaihoz, amely tisztában van az idő múlásával és kieszelte a fejlődés kerekét. Rátok, az ókori Görögországra gondolva évszázadok óta alapvető hibát vétünk. Hellászt a saját szemünkkel nézzük, nem a tiétekkel. Az antik vívmányokat aszerint értékeljük, hogy mennyiben előzményei a maiaknak. Sokunknak nem megy a fejébe, hogy a régi társadalmak – és ez alól a te görög világod, Euripidészem, nem volt kivétel – csaknem vakok voltak a fejlődésre. A mai ember értékrendje szerinti fejlődés ismeretlen még a görögök második nemzedéke előtt is, a Homérosz és Démoszthenész közötti korból. Úgy bizony, nálatok csaknem hat teljes évszázadon át erotikus, esztétikai és etikai elképzeléseitek körül forog minden. Ami ezen kívül van, magánügy. A csillagok, az égitestek mozgása, a világegyetem alapjai, a fizika egyik-másik törvénye, ötletek a hadviselés megújítására, mindezek távoli ügyek, feltárásuk nem köti le nemzedékek kíváncsiságát: figyelemre méltó, de nem nagyra tartott témák. A sok-sok hellén településen, szanaszét a szigetvilágban először is Szapphó, Anakreón vagy Pindarosz strófáinak felidézgetésével bíbelődnek, azután, te szabad szalamiszi, fáklós ünnepséget rendeznek Dionüszosz isten tiszteletére, az emberi történelemben először osztanak ki és játszanak el szerepeket, végül pedig a szümpozicionokon ifjaik kibontakoztatásával és ismereteik elmélyítésével foglalkoznak. Mindazonáltal anyagi gyarapodás valójában nincs a hellén világban. Időszámításotok az olimpiai játékokkal kalkulál, de azért tíz olimpia nem alkot nagyobb egységet, dekádöt, és az olimpiák előtti kort sem igyekeztek a négyéves szakaszokat visszavetítve tagolni és korszakolni. A régi idők mérföldkövei a nagyobbfajta barbár betörések vagy egy-egy híres ostrom, mint például Milétoszé vagy a lydiai Szmirnáé. Az ennél is régebbi korok teljesen ködbe vesznek, és merőben mitikus időközökkel számíthatók. Tudom, te is azt tartod, hogy az istenek nem ölhetnek határozott alakot, mert vagy mindenütt jelenvalók, vagy elérhetetlenek, el tudod-e azonban képzelni, mennyit fáradozott azon történészeink és filológusaink egész hada nemzedékről nemzedékre, hogy Krisztus keresztrefeszítésétől visszafelé felparcellázza történelmetek folyását? A peloponnészoszi háború 431-től 404-ig tart, Euripidész, Mneszarkhosz fia 484-ben születik meg Szalamiszban, Szókratész 399-ben üríti ki méregpoharát, Szolón 483-ban lát hozzá reformjai végrehajtásához, a szapphói akadémiát 626-ban alapították, Alkaios 601-ben tér vissza száműzetéséből, s veszi számba fegyvereit. Így énekel: „μαρμαίρει δὲ μέγας δόμος χάλκω· παῖσα δ' Ἄρηι κεκόσμηται στέγα.” „Házamban fénylik a fegyver bronzverete, udvaromban Arészra emeljük serlegeink.”

Bognár Antal fordítása

Aleksandar Gatalica 1964-ben Belgrádban született. Prózát, drámát és zenei portrékat ír, ógörögből fordít. A fenti részlet *Euripidész halála* című regényéből való.

Ioan Buteanu

Téli ének

*Valahogy, egyszer, valahol,
tél lesz fehér kartonokból,
zord papírmasé-fagyokkal,
ceruzarajz-jégcsapokkal.*

*Abol a világom honol,
valahogy, egyszer, valahol,
rajzaimból lettél oltár.
Pedig alig-alig voltál.*

*Valahol, egyszer, valahogy,
a tél csillaggá változott.*

Szemem fényét bordozod.

Így már lehet

*Nem történt semmi.
A lovag ismét lóra ült.
Tetvesen és rühesen,
meglőve és boltan,
szerelemfosztottan és meggyilkolva,
meztelen lábakkal
és szélfújta elmével
a lovag ismét lóháton van.
Úgyhogy nem történt semmi.*

Wrong paraszt egy songot dalol

*Song paraszt azt hiszi, ő Wrong,
És beat, valamint fogak híján
Dalolja ismét nagyon tisztán
E magányos refrént:
Pingpongozik King Kong.*

*Egy dal szól az Újra S Újráról,
Hiába Hercegről
Legalább Országból,
Kivel keserűn játszik pinget Pong,
Song rokona, a paraszt Wrong.
Szájából arról szól a song,
Hogy miként King és bogyan Kong.*

*Kiejti paraszt Wrong, lassan s tisztán is:
Ez egy diftong(us), intermediáris,
Long as a wrong song
Arról, hogy King Kong, s élete a pong.
Gong!*

That's a long song.

Király Farkas fordításai

Ioan Buteanu (1969) román költő. A kortárs román avantgárd költészet jellegzetes alakja. Eddig három verskötete jelent meg.

Sztaniszlav Sztratiev

Szögletes esszé

Elgondolkodtak-e azon, hogy Bulgáriában a derékszög, a téglalap uralodik?

Nincsen ellipszis.

Nincsen ovális.

Nincs a kör érett formája sem.

Nyers, durva derékszögek sorra.

Élek. Metsző élek.

A vonalasság.

Egyikük északról jön, másikuk délről, egyik se tér ki, egymásnak ütköznek és kész. Vége. Egyenes szög.

Nem folytatódik. Nem torkollik. Nem érik tovább.

Késsel metszették ketté.

Egyenes derékszögek. Derékszögű házak. Derékszögű szobák. Derékszögű ablakok. Derékszögű ágyak. Könyveszekrények. Asztalok. Székek. Szőnyegek. Téglalap alakúak.

Téglalap alakú terek, téglalap alakú árkok. Szögletesek.

Nincs megalkuvás. Nincs eltérülés. Áttűnés sincsen valamely harmadik formába.

Nincsen változatosság.

Ez a derék szöges, derékszögű világ tipikusan balkáni.

Benne helye megértésnek nincsen, vagy hogy a másik vonalban folytatódna – nem. Nem lehet.

Benne mindkét vonal váratlanul véget ér.

És más helyen és más időben elkezdődik újra mind a kettő.

A nulláról.

Míg össze nem ütköznek egy szögben, egy szögleten, és egymást ki nem oltják.

Így egyikük sem ér természetes véget.

Nincs idő az érésre. A tradícióra.

Az egyetlen hagyomány, hogy egyetlen vonal létezik.

A miénk.

Nincs az ovális érettsége, nyugalma, bölcs belátása.

Hiányzik az ellipszis elegáns, finom, intim érintése.

A gömbölyű vonal kellemes emberi melegsége.

Nem – csupán a derékszög szuronyhiíded két vonala.

A bolgár katona hátra nem tud...

Ki lép ott a bal (vagy a jobb) lábával?

Az ön é a szó, tovaris mauzer!

A természetben nincsen téglalap.

Derékszögű téglalapok csak a mi világunkban vannak.

A körülöttünk lévő világ lelkünk tükröképe.

Szondi György fordítása

Sztaniszlav Sztratiev (1941–2000) a kortárs bolgár szatíra kiemelkedő, nemzetközi rangú alkotója. Bolgár egyperceseknek további 52 darabját kiadónk *Másutt* című kötetéből ismerheti a magyar olvasó. A szerző *Velúrzakó* és *Római fürdő* című színművét sikerrel játszották nálunk.

Olivera Kjorveziroszka

Európa

Régebben, ha ilyen helyzetben volt, Borko Dzsinev azt szokta mondani: „Én Jugoszlávia vagyok.” Ha figyelembe vesszük, hogy a fél falu Borko Jugoszláviának hívta, akkor ugyebár teljesen világos, milyen gyakoriak voltak azok a situációk, amelyek „jugoszlávságot” produkáltak nála. Az idő múltával, valamint a hegyeinkben, így Sztaro Nagoricsane hegyes részén is – ahol az ő háza állt – lezajló politikai és egyéb folyamatokkal összhangban Borko ösztönösen érezni kezdte, hogy az elégedettség, amelyet korábban e vallomás kiváltott benne, megváltozott, azaz csökkent. Nem, Borko nem volt abban a helyzetben, hogy megértse a változásokat, amelyek az utolsó évtizedben történtek, de abban a helyzetben mégis volt, hogy észrevegye, amikor valamit tesz vagy mond, nincs egészen rendben, vagy legalábbis nem úgy van, ahogy korábban volt. Az „Én Jugoszlávia vagyok” magasztos mondat okozta elégedettség változása a gyanúnak egy sajátos fajtáját keltette benne: a hiba talán az alkoholban van, amelyet az utóbbi időben ivott, és amely meglehetősen különbözött a korábbitól... Az apja mostanában nem törkölyből főzött pálinkát, hanem átállt a környékbeli szilvára. Csak össze kell szedni, aztán bele a kazánba, összeszedni, és bele a kazánba... A szilvapálinkának csupán egy közös tulajdonsága van a törkölyvel – az is elködösíti a fejet, mindazonáltal a minőségük közti különbség tízes nagyságrendben mérhető.

Az országban végbemenő bonyolult átalakulások, amelyek a gondolkodás szabadságára, a demokratikus folyamatokra és általában a személyiség tiszteletére vonatkoztak, Borkónak nemcsak hogy nem jelentettek semmi újdonságot, hanem azokban több személyes tulajdonságának a visszatükröződését ismerte fel. Így nemrégiben, miközben a feleségével, Zorkával a kertet gyomlálta, tehenének a respektje miatt nézeteltérése támadt két-három selyemgubóval, ahogy a városi divatbábokat nevezte. Zorka, mint mindig, fürgé mozdulatokkal végezte a kerti munkát, ő pedig, szintén mint mindig, ült az árnyékban, cigarettázott, meg-meghúzta a katonakabátjának gomb nélküli jobb zsebében tartott kulacsot, és a toranikai bányában véghezvitt hőstetteiről mesélt a teheneknek. Az út, amely a folyótól a bozótoson keresztülbújva Sztaro Nagoricsane hegyi telepe felé vezetett, igen keskeny volt, és éppen amikor a tehen elmélyülten legelte a fűvet az út közepén, a városi selyemgubók megkérték, hajtsa el a tehenet, mert nem tudnak tőle elmenni. Borko azt sem vette észre, mikor kerültek az útra, és nagyon furcsának is találta, hogy éppen itt akarnak elmenni, azon az úton, amely a folyót kizárólag az ő negyedében megmaradt négy házzal köti össze, ő pedig nem tudta, kihez mennek.

– Ha azt akarjátok, hogy a tehen elmenjen az útról, neki mondjátok, ne nekem – vetette oda igen komolyan, ők pedig egymásra néztek, és egyikük, aki a legelhitvottabbnak érezte magát, hogy megoldja e furcsa konfliktust, a nevéen szólította:

– Borko bácsi, nem ismersz meg? Jovan Marijája vagyok, Kasavelecéktől...

– Jovan Marija Miszlevája... Te? Eridj már, te húgyos! Engem találtál meg, hogy ugrass... A Jovan Marijája húsz éve Szkopjében él...

A fiatal nő, aki valóban épp az a Marija volt, széles ívben kikerülte a tehenet, végigment a toklászon és az érett gabonán, és intett a többieknek, hogy kövessék. Abban a pillanatban csattant fel Zorka hangja a kert felől:

– Hajtsd már el azt a tehenet, te átok! Tán nem ismered meg Mariját...

– Micsoda Marija, hékás, micsoda tehen! Én Jugoszlávia vagyok, és ha valakit zavar a tehen, hát vele egyezkedjen, ne velem.

De akkor Jugoszlávia nem idézte elő a korábbi emelkedettséget Borko lelkében, és ő érezte, hogy valami nagy és nehéz telepedik a mellére, megnehezítve a lélegzését.

A politikusok beszédeiben, amit a világon mindennél jobban szeretett hallgatni, egyre gyakrabban fordult elő egy Borko számára új szó: Európa. Valahogy büszkén és méltóságteljesen hangzott előtte, eléggé erősen, hogy még Jugoszláviát is felváltta a pálinkától mámoros napokon. Tetszett neki a szó rövidege, és rájött, hogy szépségének nyitja éppen ebben van: rövid, világos és hangzatos.

Nagyjából az idő tájt, amikor megjelent az új szó, melyre Borko kiválóan emlékezett, ha józan volt, de sehogy se jutott az eszébe, ha felöntött a garatra, akkoriban, amikor tényleg szükségét is érezte, hogy ne azt mondja: „Én Jugoszlávia vagyok”, hanem hogy „Én Európa vagyok”, egy városi család költözött a faluba, két kiskorú gyerekkel. Beszélték, hogy a férfi magas rangú értelmiségi, a felesége pedig kizárólag az ő nyomát követte. Azok az utak, amelyeken a férfi nem járt, az asszony számára mintha nem is léteztek volna. Az értelmiséggel megismerkedve Borko arra az irigységgel teli következtetésre jutott, hogy ez az egyenes tartású és kifinomult ember bármelyik pillanatban vissza tud emlékezni arra a szóra, amely őt valósággal agyongyötörte.

– Mikor meglegyintesz egy nőt, akkor is tudod Európát? – kérdezte Borko általában kora reggel, mielőtt a sligovica letörölte volna Európát a nyelvéről, s közben apatikusan ült a pitvar kőküszöbén.

– Tudom – felelte az egyenes tartású és kifinomult ember, és látva, hogy a katonakabátján váll-lap helyett hagyományos, hímzett tarka paszományt viselő, elborult egykori bányász arcára ettől fájdalom ül ki, szelíd kedvességgel a hangjában hozzátette:

– Mert nem legyintek meg senkit, azért...

Annak az „Én Európa vagyok” mondatnak a hangja annyira kezdte a hatalmába keríteni Borkót, hogy egészen elfeledkezett Jugoszláviáról. Mintha soha nem is lett volna. Sőt, mikor bement a központba, hogy MT cigarettát és Negrót vegyen, és mikor a falusi tréfamesterek odavetették neki: „Na, merre jársz, Borko Jugoszlávia”, a teste valahogy elerőtlenedett, és alig bírta összeszedni magát, hogy félrehajtott fejjel továbbléljen.

„Ej, ha józan lennék, és emlékeznék, hogy hívják azt, hogy megmondhassam nekik: »Én... az vagyok, na«, gondolta, mikor részeg volt, abban a meggyőződésben, hogy ha eszébe jutna az új szó, betapasztaná vele a falusi tréfamesterek pofáját. Amikor józan volt, tudta mondani: „Én Európa vagyok”, de akkor egyáltalán nem érezte szükségét, hogy mondja.

Egyszer meggyűlölt egy tyúkot. Nem akármelyiket, hanem éppen azt a fürge kendermagosat, amelyik, szerinte truccból, kipusztította a palántákat.

– Figyelmeztettem egyszer, figyelmeztettem kétszer, ő meg csak folytatja...

– Na persze! Honnan tudod, hogy csak az csipkedett. Tyúkok, mind csipkednek... – kiabált Zorka, miközben energikus mozdulatokkal kavarta a darát a malacoknak.

– Ő az, tudom. Ha még egyszer előfordul, agyonvágom.

– Vágd is agyon. Ennék egy kis rizst – nevette el magát Zorka, és a kővályúba öntötte a darát.

A tyúk még egyszer megtette a tiltott dolgot, „truccból”, ahogy Borko mondta, és ő valóban agyoncsapta. Egy bottal ütötte agyon, és a bozótba dobta. Se rizs, se ellenség.

– Nem bírom megenni azt, ami idegesített. Én nem vagyok akárki, én... Én... – Az új szó letörlődött a nyelvéről.

– Én, én... – csellengett Borko az udvaron, és ahogy se jutott eszébe, mi csoda.

– Mi voltam én, Zorka? – kiabált a feleségének, ő pedig a pincéből válaszolt:

– Jugoszlávia, te átok, Jugoszlávia...

– Miféle Jugoszlávia, az anyád, én... én... – majdhogynem rohanni kezdett az udvaron a szegény nyugdíjas toranikai bányász. Tűz csapott ki a bensőjéből, hogy avval felgyújtsa a házat, szénné égesse Zorkát, felmelegítse a folyót, és kiigya a kulacsából...

– Én... én...

Leverten és a sligovicától hajtva elindult az új szomszéd, az egyenes tartású és finom arcú értelmiségi háza felé.

– Majd ő megmondja, mi vagyok! Majd ő megmondja, mi vagyok! – hajto-gatta egyfolytában, mohó járásával fogyasztva a hegyet.

Meglátta messziről, és odakiáltott neki:

– Ej, szomszéd, hogy volt az?

– Mi, Borko? Mi hogy volt?

– Hát az, amit elfelejtek, amikor meglegyintek valakit, te pedig, hogy nem legyintesz meg senkit, mindig tudod...

– Áááá – jutott eszébe az értelmiséginek, és nevetve mondta: – Európa, Borko, Európa.

– Na igen, az. Európa, hogy basznám meg az Európádat!

– De minek neked Európa, amikor csak szidalmazod, Borko? – kérdezte az értelmiségi, okos szemével nézve az ő elsötétedett arcát.

– Hát hogyhogy minek nekem!? Én Európa vagyok, és képtelen vagyok emlékezni rá! Én Európa vagyok! Én Európa vagyok! – még sokáig üvöltözött a negyedben, aztán minden elcsendesedett, és a falu sötétségben haladt tovább a holnap felé vezető úton.

Hász Magdolna fordítása

Olivera Kjørveziroszka macedón elbeszélő, műfordító, kritikus, esszéíró. 1965-ben született Kumanovóban. Az egyetem elvégzése óta Szkopjében és dolgozik. 2003-ban megjelent második elbeszéléskötetéről – melyből az Európa című elbeszélés is való – Sztale Popov-díjat kapott.

Matei Visniec

A bűvész

Tisztelt hölgyeim és uraim, engedjék meg, hogy bemutatkozzam: Bartolomeo bűvész vagyok!

és ha netalántán eddig még nem hallottak volna rólam, akkor biztos, hogy önök még sose lépték át a mágia nagylelkűen szélesre tárt kapuját, ha, ha

de íme, ma bemutatom önök előtt néhány híres bűvészszenvedélyemet, és így, remélem, sikerül a lehető legkellemesebbé tennem az önök nagy utazását az új világ világába

no, nem a kártyatrükköt, nem, nem, őszintén bevallom, azt én ki nem állom, tudniillik szerintem az egyáltalán nem bűvészet, nos, hadd kezdjem egy kis vizsgálódással-vizsgáztatással...

lássuk, mondjuk, ki szegte meg a szabályt, és ki hozta magával az állatkáját a fedélzetre

mert hölgyeim és uraim, egyesek még e kicsiny időre sem akarnak lemondani a fehér egerecskéikről és a fekete tapsifüleaseikről meg az egyéb mindenféle-fajta szörnyeikről

hogya?, hogy miféle egerecskéikről? hát lehetséges, hogy ön még nem tudja? ne tessese magát, nagyon is jól tudja, hogy milyen egerecskéikről beszélek, és azzal is tisztában van, hogy tilos felhozni őket a hajóra, no de ne szaporítsuk tovább a szót, íme, kezdjük példának okául önnel, igen, uram, önnel, miért rejtette ezt a fehér egerecskét a zsebébe?, nem jó ötlet, higgye el nekem, árulja el, tényleg nem fészélyezi, és akkor még nem is említettem, hogy ez mániává fejlődhet, sőt egyenesen perverzitássá

és ön, hölgyem, megmondaná, mit keres az a fekete tapsifüles a kalapja alatt? tessék, ja, hogy éppen ketten vannak! o-la-la! két fekete nyúl egy fején, biztos nehéz lehet, tényleg nem nyomta eddig a fejét, egy csöppet sem?

várjon, uram, ön is sorra kerül, azonnal jövök, no már itt is vagyok, no lássuk csak, ön mit rejteget itt? megkérhetném, hogy adja ide egy kicsit a kesztyűit? köszönöm, hát ez meg mi lehet? no nem, nem! egy kis kígyócska a bal kesztyűben? hát a másikban? itt meg gyíkocska? hát ez hihetetlen, én félnék felhúzni az ilyen kesztyűt, ha tudnám, hogy ezek a hullók ott bent nyüzsögnek, véleményem szerint meglehetősen veszélyes efféléket a kesztyűnkben tartva járkálni, mit mond, hogy meg akarja tartani? vigye őket, hisz az ön kesztyűiből bújtak elő, nemde? nem, uram, nem az enyém a kesztyű, ezt mindenki tanúsíthatja, jó, ha azt mondja, hogy már nincs szüksége a kis hullóire, akkor megtartom én az utazás végéig, de biztos benne? megtörténhet, hogy ezek mégis az ön kedvenc állatai, ugyanis vannak, akik egyetlen tapodtat sem képesek megtenni dédelgetett állatkáik nélkül...

például lássuk önt, igen, önre gondoltam, ön mit szöszmötöl ott azzal a sünnel a becses feze alatt? hogy mondja?, hogy nincs ott semmilyen sünn? akkor legyen szíves és emelkedjen föl egy kissé és nézzen oda, nem is értem, hogyhogya nem zseniőzte eddig?

és ön, uram, miért hord élő pillangót a nyakkendője alatt? ne nézzen ilyen értelmetlenül rám, komolyan kérdezem, még agyonnyomja szerencsétlent... nézze, milyen szép példány, talán a nyakába akarja tenni csokornyakkendő helyett... nem?

és önnek, asszonyom, mi a szándéka a retiküljében azzal a békával? ugyanis a békák, tisztelt asszonyom, és főleg a tavi fajták nagyon nagy étkűek, mindenevők, kérem ellenőrizze, nem hiányzik-e máris valami a retiküljéből...

no jól van, lássuk csak, a többiek mit rejtegetnek, uram, legyen oly aranyos, és adja át azt a teknősbékát, amelyik épp a bal lábára mászik, azt, azt, köszönöm, és a csigákat is kérném, amelyek az öltönye hajtókáját szemelték ki, így, így, köszönöm, no mit gyűjthetek be még?

ó, önnek, asszonyom, egy mókus csücsül a muffjában, tudom, hogy melegíti, de a szabály... az szabály!, köszönöm! akkor hadd vegyük ismét számba, mit is gyűjtöttünk össze eddig: két tapsifülest, négy fehér egerecskét, egy kígyócskát, egy pillangócskát, tavibrekekét, teknősbékucit, sünit, csigácskát, mókuskát, hehe! pompás kis gyűjtemény, megőrzöm önöknek, itt a kalapomban, rendben?

hm, az a szerény véleményem, hogy nemigen fogják megérteni egymást ökelméék, Úristen, ezek már össze is akarnak melegedni egymással, na lássuk csak, mi lehet ebből a keverékből, két nyúl, négy egérrel, egy kígyóval, egy gyíkkal, egy pillangóval, egy tavibékával, egy teknősbékával, egy sündisznóval, két csigával, egy mókussal, egy, kettő, három, hopp!, no nézd csak, egy papagáj lett belőlük, na, így jobban is jártunk, őt legalább könnyebb szállítani, főleg ha beszél, hogy tetszik mondani?, ugye milyen egyszerű, remélem, megjegyzték a receptjét

köszönöm, hölgyeim és uraim, köszönöm-köszönöm!

talán itt hagyjuk is abba? nem? szeretnének látni még egy számot, egy vadonatúj produkciót? rendben van, még akad a tarsolyomban, de ez kissé veszélyes, mágikus varázspálca szükségeltetik hozzá, és a varázspálca nem engedelmeskedik ám minden alkalommal, vagyis akarom mondani, néha nem hallgat rám, mármint a mágikus varázspálca

főként akkor, ha azt akarom, hogy valami eltűnjön, például egy kalap, uram, ide tudná adni egy kis időre a kalapját? köszönöm, no lássuk, sikerül-e eltüntetnünk, egy, kettő, három, hopp! jaj, látom, hogy nem megy, igen, asszonyom, mit tetszik mondani? hogy a kalap helyett az ön férje tűnt el? hű, nagyon sajnálom, pedig én inkább a kalapot szerettem volna...

hallgasson ide, nem olyan súlyos a helyzet, előfordulhat, hogy a varázspálca azonnal vissza is hozza, tudja, neki az a tulajdonsága, hogy mindent, amit eltüntet, egy másodperc alatt vissza is varázsolja, nyomban visszaszerezze az ön szeretett férjét, egy, kettő, három, hopp!

hát ez furcsa! tényleg fura! mit tetszik mondani?, hát azt látom magam is, hogy eltűnt a hölgy is, de az igazat megvallva így legalább teljesült az ő vágya, nemde, vagyis hogy együtt lehessen a férjével, mert a napnál is világosabb, hogy most már együtt vannak, csak éppen a sorompó túloldalán, utalnék itt arra a határsávra, mely a mi banális világunk és a fantasztikus világ között húzódik

de, hölgyeim és uraim, nem tragikus a helyzet, vissza fogjuk varázsolni mindkettőjüket, egy, kettő, három, hopp! nem, na nem!, hát ez mindennek a teteje, úgy látom, a varázspálca csúfot új belőlem, mit mondanak?, azt látom

én is, hölgyeim és uraim, a saját szememmel látom, hogy az első sor közönsége teljesen eltűnt

na, még csak ez hiányzott! és most mit óhajtanak tőlem? mert ugyebár csak két lehetőség közül választhatunk, vagy itt megállunk és vállaljuk az eddigi veszteséget, melyet én érzésem szerint csekélynek vélek, vagy pedig újabb kísérletet teszünk ismét és ismét, és vállaljuk az esetleges rizikót, nemde?

egy, kettő, három, hopp! hogy az ördög vinné el! ismét elhalványult egy sor néző, uraim, várjanak, ne essenek pánikba, vissza fogjuk hozni mindőjüket, várjanak pár másodpercet, egy, kettő, három, hopp! no most mi történt? ki tűnt el? az összes mentőöv a hajóról?

egy pillanatot kérek, hadd koncentráljak, egy, kettő, három, hopp! mi? hogy minden árbo? végül is, nem súlyos a helyzet, így legalább jobban szemügyre vehetjük a csillagos égboltot, egy, kettő, három, hopp!, és most? a csillagok? egyszerre mind? látom, egyre gyorsabban megy, hm, milyen sebesen működik ez a gyalázatos varázspálca, mit csinálnak? hova mennek? nem hagyhatnak így faképnél, hallgassanak rám, adjanak még egy esélyt, várjanak, egy, kettő, három, hopp!

na nézz oda, ez a varázspálca még a tengert is eltünteteti, különös, vajon most hol vagyunk? és mi lesz ezzel a bennünket körbevevő zselatinnal?

egy, kettő, három, megparancsolom, hogy hozzám jöjjenek, mindenki jelenjen meg ismét, hopp! most már világos, én vagyok a hibás, mindig elvétek valamit, de mit is, Úristen, mit is?

hányan vagyunk még? egy, kettő, három, négy... öten... tízen? nos jó, uraim, minthogy férfiak között vagyunk, elárulom a produkcióm titkát, igen, igen, jól hallják, el fogom árulni önöknek, mert úgy érzem, mindjárt megbolondulok, és félek, igen félek, hogy elfelejtettem a mágikus módszert, ez a szintiszta igazság...

egy, kettő, három, hopp! hogy a gyehenna esne belé, micsoda botrány, sokba fog még ez kerülni nekem, ez a páratlan világszám, uram, uram, hát ön mit művel, alszik? igen, ébredjen már fel, mióta alszik? már véget ért az előadás, igen, éppen az imént, ön maradt az utolsó, mert kívül rekedt az attrakcióból, mert ön aludni merészelt, miközben én...

igen, már mindenki elment, igen, pontosan, tehát ön nem látott semmit, jó, megkérhetném egy aprócska csekélységre? köszönöm, őszintén hálás vagyok, nem nagy dolog, nézzen ide, veszi ezt a mágikus varázspálcát, felém fordítja, és azt mondja, hogy egy, kettő, három, hopp!

pontosan így, na kezdje már, kérem! hogy mi? eltűnt a varázspálca? tyű, akkor végképp vége mindennek, azt hiszem, uram, egyedül maradtunk a fedélzeten, és a legjobban az nyugtalanít, hogy az előbb még egy vékony földcsíkot lehetett látni a horizonton, de most már nem látni semmit, sehol

Szlaflkay Attila fordítása

Matei Visniec 1956-ban született. Költőként indult, később prózát, drámákat is írt. Több színdarabját betiltották Romániában, csak kisebb színtársulatok adták elő őket. Később számos román és francia díjjal is kitüntették.

A Nagylábú

Többnyire nem tűnik föl, hogy járva-elve nem hagyunk magunk mögött nyomot. Egymillió lépés Magyarországon. Naponta kétmillió ember kopog ide-oda Budapesten. Az hány milliárd lépés? Hány milliárd nyom nélküli lépés? Eltűntnek nyilvánítva? Hiába a megtett kilométerek, ha nincs utánuk nyom. Menyire más átgázolni a hómezőn. A hó: Isten palatáblája, mely őrzi utad. Álmod és utad – maradandóság. Visszatekintesz, és érezhetőleg haladtál. Minden út beléd visz, addig tartott az út, ameddig lépteid vezetnek, és ott – a keresztútnál – te állsz. Nyomot hagyni a hóban – ősi archetípus és örök mese, de hol van már a tavalyi hó? A hó őrizte nyom előbb kontúráját veszti, majd elolvad, vízzé ájul, nem úgy, mint Armstrongé a Holdon. Az ott megtett lépés visszavonhatatlan érvényű. Álmodik a nyomor: nyomot. Hollywoodban a legnagyobb színészek betonba zárják lábnyomaikat az örökkévalóságnak, megannyi sugárzásmentes betonszarkofág.

Nepálban időről időre felröppen a hír, hogy jeti lábnyomát látták. A Sziklás-hegységben is időnként beszélnek, hogy itt meg ott járt a Nagylábú. Látták a nyomát. Ökológiai vészkonferenciákon pedig egyre inkább téma, hogy látni a Földön az ember nyomát. Hogy látszik a Földön az ember nyoma. Ember a Földön? A Földről lerí. Ki sír?

Az ember ökológiai lábnyoma nem más, mint az egész civilizáció környezeti nyomatékából egy emberre leszámított hatás. Amennyi terület egy ember eltartásához, mondhatnók legeltetéséhez kell, fű kövér, vigasz sovány. Ha azt a terhelést, mely lakhatásunkkal, ruházódásunkkal, táplálkozásunkkal és egyéb szenvedélyeinkkel, passzióinkkal együtt

jár, területre lefordítjuk, akkor az emberi személy ökológiai lábnyoma hozzávetőlegesen 2,2 hektár. Egy ember 2,2 hektár természetbe kerül. Hát ekkora lába van az embernek. XL-es méret a javából. Extralarge. Ily nagy lábon élünk. Az ember óriás lesz, ígérte Iljin és Segal, s lám, igazuk lett. Kik is vagyunk tehát? Jetik? Nagylábúak? Vagy sztárok?

Én az utóbbira hajlok. Arra, hogy az ember: sztár. A kozmosz legnépszerűbb sztárja. Senkiként kezdte. Kis neandervölgyi agyarpucolóként. Mamutagyart pucolt, barlangban lakott. Aztán kissé följebb vitte. Mezőgazdasági vállalkozás Mezopotámiában, kezdőtőke, bankhitel Föníciában. És bejöttek a számításai. Mellékszerepek, majd főszerepek. A velencei kalmár például már főszerep volt. Amerika meghódítása: rémtörténet, sikertörténet. Ma pedig már ott tartunk, hogy az egész Föld az embert nézi. Őt vetítik mindenhol. Ő megy mindenhol és jut el mindenhová. Nincs hely, hová emberi kéz ne tette volna be a lábát, a pingvinektől az elefántokig mindenki fölismeri, ja, ez az a sztár. Az ember. Úgy is viselkedik, mint egy sztár. Megvannak már a sztárallűrjei. Fölösleges dolgokra szórja a pénzt. Pazarol és fogyaszt. Aperitif és konyak. Telik miből. De meddig? Mi lesz, ha, miként a nagy sztároknak, egyszer csak neki is bealkonyul? Mi lesz, ha megöregszik? Ha leszálló ágba kerül? Ha egy nap elfeledkeznek róla? Már nem lesz annyira érdekes? Ha már nem fizetnek neki? Ha nem lesz rá már fizetőképes kereslet? Ha egy nap felázad ellene piaca, bolygónk, a Föld? Mozipénztárosok, tudjátok-e, hogy ki következhet az ember után?

Sebeők János

Az iskola – bukásra áll?

A Végegylet oktatáspolitikai javaslatai

Az akadémiai curriculum formái maguk is annak a katasztrófának a tüneteinek közé tartoznak, amelynek a bekövetkeztét nem ismeri el a curriculum. (Alisdair Macintyre. Az erény nyomában)

Az iskolarendszer elsőrendű feladata az általános műveltség átadása, olyan készségek kibontakoztatása és képességek elsajátíttatása, amelyek nélkülözhetetlenek ahhoz,

- hogy a társadalom tagjai egymással szót értsenek és közösséget vállaljanak,

- hogy a maguk és a gondjaikra bízottak sorsáról felelős döntéseket hozzanak,

- hogy a közcélok és a közjó megállapításáról folyó vitának illetékes résztvevői lehessenek.

E meghatározás elkötelezettsége félreérthetetlen: a tudnivalók rangsorolásánál ugyanúgy, mint a tanulást segítő tevékenységek megválasztásánál előnyben részesíti a kultúra életében való részvétel képességét az instrumentális tudással szemben, különbséget tesz a világ megértése és az információ birtoklása között, az oktató-nevelő munka elsődleges céljának pedig a személyiség fejlesztését, a szellemi fogékonyság elmélyítését tekinti.

A közoktatás ma nem azzal segíti a helytállást a munka világában, ha naprakész, gyorsan avuló, specializált ismereteket nyújt: a hangsúlyt az önálló tájékozódáshoz és az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges műveltség elsajátítására kell helyezni.

Ezért az iskolát meg kell óvni a kiélezett gazdasági és politikai versengés közvetlen hatásaitól és a versenyelv túlzásaitól.

A készség-, illetve ismeretközpontú pedagógia híveinek vitáját álvitának tartjuk. A jól megalapozott tárgyi ismeretek iránti igényvel szembeállított készségfejlesztés képtelenség, melynek hangoztatása csupán elfedi az oktatásügy súlyosabb problémáit, nevezetesen azt,

- hogy a tananyag korszerűsítésére irányuló törekvések sok esetben tantárgyi és szaktudományos lobbik merev ellenállásába ütköztek,

- hogy az iskola szocializációs szerepét kikezdték a társadalmi-kulturális környezet változásai, melyekkel a magyar oktatásügy intézményei alig próbáltak lépést tartani,

- hogy költséghatékonyság címén a pedagógusok túlterhelése folyik, ami a minőségi munkát lehetetlenné teszi.

Az esélyegyenlőséget követelő demokrata, illetve a képzés hatékonyságát szorgalmazó technokrata nézetek ellentéte is nehezen értelmezhető mindaddig, amíg nincs előzetes egyetértés afelől,

- hogy mi is az, amihez az iskolában egyenlő hozzáférést kellene biztosítani,

- hogy miben mérjük a képzés eredményességét,

- végül hogy kik képviseljék a közoktatással szemben a valós társadalmi igényeket.

A tanulók túlterheltségét kárhozó, károsító megnyilatkozások és az egyidejű-

leg megfogalmazott, a teljesítményük romlásával kapcsolatos panaszok arra utalnak, hogy a probléma nem a tananyag mennyiségével kapcsolatos, megoldása pedig a képzési célok és módszerek újragondolását kívánja. Amit manapság hatékony oktatáson értenek, véleményünk szerint a tudás fogalmának szűk, technokratikus felfogásán alapul, és a társadalom integritásának megőrzéséhez nélkülözhetetlen közös tudás elszegényedéséhez vezet, akár szigorítják a követelményeket, akár enyhítenek rajtuk.

Meggyőződésünk végül, hogy az elkötelezett, illetve világnézetiileg semleges közoktatás híveinek vitája is feloldható. Nem nehéz belátni, hogy minden tanítás és minden oktatáspolitikai rendelkezés kimondva-kimondatlanul elkötelezett a tudnivalók és élethelyzetek ilyen vagy olyan értelmezése mellett. Ez alól nem kivétel az értéksemlegesség, az esélyegyenlőség vagy a hatékonyság vezérelve sem. A képzés és a képzett pedagógus elkerülhetetlen (sőt kívánatos) elkötelezettsége az igaz tudás valamely felfogása mellett nem akadály, hanem előfeltétele a különféle meggyőzések szabad és méltányos párbeszédének az iskola falai között ugyanúgy, mint a nyilvánosság fórumain. Az oktatás- és kultúrpolitikától az értelmiség e párbeszéd háborítatlanságának biztosítékait várja.

Az oktatáspolitikai rendszerváltás napirendjére került nagy kérdések egyikét sem sikerült eddig megnyugtatóan rendezni. Nem is lehet talán mindaddig, amíg nem jön létre közmegegyezés a célokat és értékelsőségeket illetően. A politika ezt azzal segítheti, ha látványos, elhamarkodott intézkedések helyett megteremti a hosszabb távra tekintő gondolkodás és cselekvés feltételeit. Az is-

kolarendszer változásai évtizedekben mérhetők, az oktatási-nevelési folyamatokban a türelmetlenség csak kárt tehet. Az egymást váltó oktatáspolitikai kurzusok háborúsága visszas, felemás módon hatol be az iskolákba. Az elhamarkodott intézkedések végrehajtása vagy megkerülése egyaránt rengeteg energiát von el a tanítástól, s a pedagógiai gyakorlattól elszakadt tanügyi bürokrácia befolyását növeli.

A Nemzeti alaptanterv módosítása, a Magyar Universitas program, a „kompetenciaközpontú” érettségi stb. fordulatot hoznak a hazai közoktatás történetében. Ezt a fordulatot a mostani kormányzat az érintettek feje fölött, az érdemi vitának elébe vágva kényszeríti ki. Végrehajtása, majd előrelátható visszavonása csak fokozhatja a reformtól reformig bukducsoló oktatásirányítás és a túlélésre berendezkedő iskolák közti feszültséget, az oktatásügyi zűrzavart. A Védjegylet a mostani újításoktól elveiben, módszerében és tartalmában is következetesen különböző megoldásokra tesz javaslatot:

1. Az oktatási rendszer egészét érintő szakmai döntések előkészítésében egy új szakmai tanácskozó testületnek (Országos Oktatási Tanács) követel kiterjedt jogokat.

2. Az iskolaszervezet fellazítása, a tartalmi kötöttségek kiiktatása a tantervi szabályozásból, a tárgyi tudás háttérbe szorítása az érettségien, az egyetemi felvételi vizsga eltörlése, végül az ellenőrizetlen és esetleges tudással beiskolázott egyetemisták kezébe adott „utalvány” mint az egyetemek finanszírozásának fő eszköze együttvéve a közoktatás minőségének egységes koncepció jegyében zajló tönkretételével egyenlő. Erre a veszélyre fel kell hívni a közvélemény figyelmét.

3. A készségek és képességek nem fejleszthetők a tárgyi tudás rovására, a tananyag elrelativizálása nem helyettesíti a tananyag korszerűsítését, a szabályozatlanság nem a pedagógiai újításoknak kedvez, hanem az igénytelen, esetleges, voluntarista megoldásoknak. A „reform” saját kitűzött céljaihoz sem visz közelebb. Itt az ideje, hogy véget vessünk a négyévenként változó oktatáspolitikai rögtönzések korszakának!

4. Az elsőrendű pedagógiai cél a tanulás megkedveltetése, az alkotó készségek kibontakoztatása, ez pedig az oktató-nevelő munka, a tanár-diák kapcsolat minőségén múlik. Ezért minden tanügyi reformnál előbbreválónak tartjuk a pedagógusok helyzetének és munkakörülményeinek javítását, a pálya vonzerejének növelését. A pedagógusképzés kapjon jelentőségének megfelelő súlyt az egyetemek életében!

5. A fenntarthatóság pedagógiája nem korlátozódhat a természettudományos tárgyakra: a globális ökológiai válság civilizációnk válsága, értelmezése a humán képzés feladata. A környezeti nevelés elsősorban nem új ismeretek elsajátításán múlik, hanem az összefüggések felismerésén, a tanulók természetismeretének gazdagításán, az iskola és helyi környezet közötti eleven kapcsolat helyreállításán, valamint azon, hogy a fenntarthatóság elvei miként érvényesülnek az iskola mindennapi életében.

6. Az egyetemek váljanak az iskolarendszer, a tudományos kutatás és a kulturális élet központi intézményévé! Ne piaci szereplők és mechanizmusok közvetítsék a felsőoktatás felé a társadalom igényeit! Az egyetemi képzés hatékonyságának növelését ne az autonómia rovására próbálják biztosítani, hanem a felelősség, nyilvánosság és átláthatóság elvének érvényesítésével! Elutasítjuk az állami egyetemek menedzser irányítás alá helyezését, illetve magánosítását, valamint a magánvállalkozás keretében alakítható egyetem ötletét.

7. A társadalomnak nem több diplomásra, hanem jobb minőségű tudásra van szüksége. Az egyetemi képzés eltömegesedése a személyi és tárgyi feltételek arányos fejlesztése híján a színvonal romlásával járt és a diploma leértékelődéséhez vezetett. Az egyetemekkel szemben súlyosan eladósodott kormányzat kötelessége, hogy a rendszerváltás óta halmozódó tartozást kiegyenlítse. Enélkül az ország nem hozhatja be veszedelmes lemaradását Európától a felsőoktatás és a kutatás támogatása terén.

8. Nem támogatjuk sem a felsőfokú szakképzés sokféle formájának feláldozását, sem a folyamatos ötéves képzés megszüntetését az egységes kétszintű, 3+2 éves képzés kedvéért ott, ahol ezeket a változásokat csupán a bolognai elvekhez való sietős és kényszerű alkalmazkodás igyekezete igazolja.

Együnk kevesebb húst!

A húsfogyasztás globális szemszögből

Történelem. A XX. század második felében a világ hústermelése durván ötszörösére nőtt, a hús fogyasztása a gyorsan iparosodó országokban, mint Kína, az egekbe szökött. Ezzel párhuzamosan a haszonállatok tartása veszi igénybe a világ mezőgazdasági földterületének legnagyobb hányadát.

A haszonállatok száma a növekvő igények kielégítése érdekében drasztikusan megemelkedett. Ma, a növekvő számú emberi populációval – mely jelenleg meghaladja a 6 milliárdot – közel 1 milliárd sertés, 1,3 milliárd szarvasmarha, 1,8 milliárd juh és kecske, illetve 15,4 milliárd csirke osztja meg a Földet és erőforrásait. Kizárólag azokról az állatokról van szó, amelyeket azért tenyésztünk, hogy húsukat és a belőlük készült egyéb termékeket (például tejtermékek) elfogyasszuk. Vegyük példaként az intenzív nagyüzemi baromfitartást, mely világszerte számos helyen elterjedt: jelenleg több mint kétszer annyi csirke él a Földön, mint amennyi ember táplálékául szolgál. A húsfogyasztással párhuzamosan ugyancsak gyorsan növekszik a tejtermékeknek, a tojásnak és a tenger gyümölcseinek a fogyasztása.

Egészen 1990-ig az állati termékek döntő hányadát a gazdag országokban fogyasztották, ám az utóbbi évtizedben a nyugati típusú étrend több fejlődő országban teret hódított magának. Minden előrejelzés a közeljövőre a trend rohamos ütemű terjedését jósolja a kormányzatok és nemzetközi mezőgazdasági csoportok támogatásával.

A jelenlegi ételmezési és mezőgazdasági politika nem tartható fenn. A növekedés mértéke hosszú távon nem tartható fenn és a növekvő emberi populáció számára csökkenti az egészséges táplálkozás jövőbeli esélyeit.

Emberi egészség. A fejlett országokban a betegségek és a halál okaként egyre gyakrabban jelölik meg a helytelen étrendet. A hús és az állati eredetű, illetve a tejtermékek adják a táplálékkal bevitt telített zsírok legnagyobb hányadát, mely a táplálkozástudósok egyhangú állítása szerint jellemzően különféle betegségek kialakulásához járulnak hozzá, melyek járványszerű méreteket öltöttek.

Minden hivatalos vélekedés szerint fontos lenne csökkenteni az állati termékek fogyasztását, növelni a rostokban gazdag szénhidrát, a friss gyümölcs és zöldség bevitelét, hogy minimálisra csökkentsük a szív-, a cukorbetegség, az elhízottság és a rákbetegségek kockázatát.

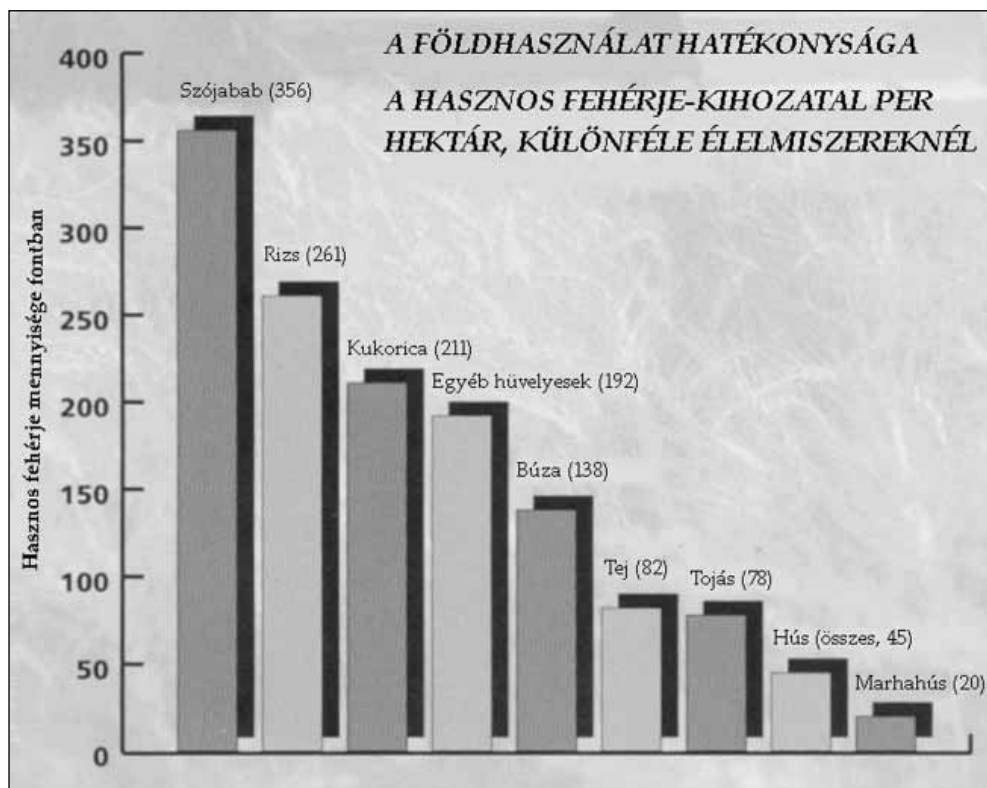
A haszonállatok vagy az emberek táplálása? Azzal, hogy az élelmiszerpolitika középpontjába az állati termékeket helyeztük, valójában csökkentettük annak az esélyét, hogy az emberiséget ellássuk élelmiszerrel. Eltekintve azoktól az állatoktól, amelyeket elsősorban olyan legelőre hajtanak, melyen más termést nem tudunk előállítani, illetve azoktól, melyek a vegyes, vetésforgót alkalmazó gazdaságokban valamilyen mezőgazdasági hulladékot kapnak táplálékul, a haszonállatok jellemzően több kalóriát vesznek fel a táplálékkal, mint

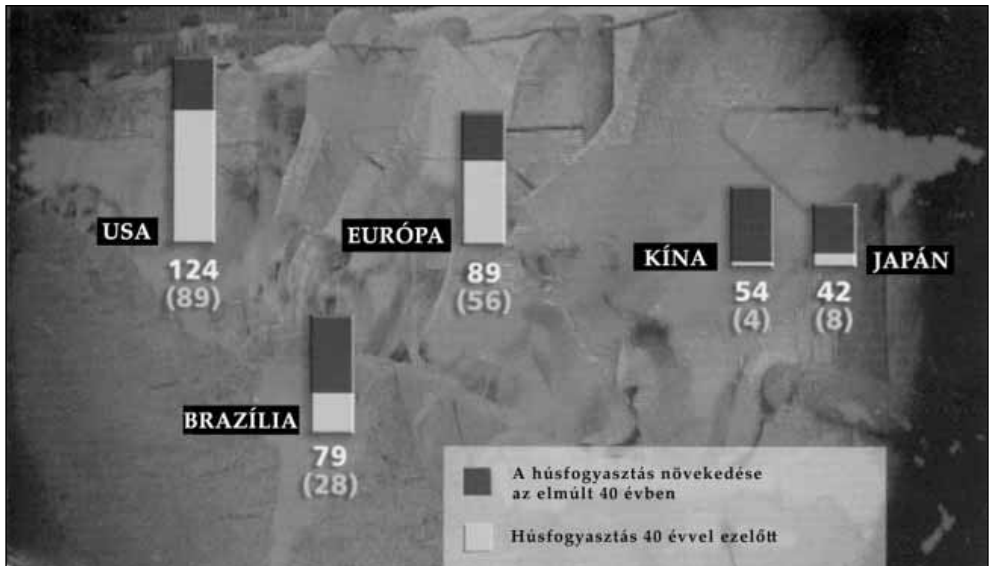
amennyit hús formájában visszakupunk tőlük. A hús az erőforrások használatára szempontjából a legköltségesebb élelmiszer, mivel az állatok a takarmány energia- és fehérjetartalmának legnagyobb hányadát emésztésre és a testi működés fenntartására fordítják. Ahelyett, hogy hatalmas földterületeket használunk az állati takarmány előállítására, ugyanekkora területen több, emberi fogyasztásra közvetlenül felhasználható terményt állíthatnánk elő.

„Ha a jelenlegi húsevési trend folytatódik, akkor 2050-re a világ használati annyit fognak fogyasztani, ami négy milliárd ember táplálásával egyenértékű: ez a szám az 1970 körüli emberi népességnek felel meg. Akkoriban sokan kételkedtek, hogy ennyi embert képesek leszünk élelemmel ellátni.” (Colin Tudge, zoológus)

Vízhiány. A legnagyobb veszély, mely az élelmiszer-biztonságra leselkedik és amely a szántóföldek hozamát befolyásolja, a víz hiánya. A hús előállítása ugyanis kalóriánként több vizet igényel, mint az ugyanennyi kalóriát termelő gabona esetében. Tehát a legegyszerűbb módja annak, hogy növeljük a megtermelt élelmiszer és az ehhez felhasznált víz hányadosát, hogy csökkentjük a hústól való függésünket.

Környezeti hatások. A nem fenntartható óriási mennyiségű használat-állomány pusztító hatást gyakorol a környezetre. Gyakran szemet hunyunk afelett, hogy ez hozzájárul a globális felmelegedéshez: a használatok felelősek az összes üvegházhatású gáz kibocsátásának tíz százalékáért, beleértve a legerősebb üvegházgáz, a metán kibocsátásának körülbelül huszonöt százalékát.

A másik legnagyobb probléma a haszonállatok élete során keletkező iszonyatos mennyiségű, évente mintegy 13 milliárd tonna hulladék. A takarmány előállításához szükséges, túlzott mennyiségű trágyával együtt ez jelentősen hozzájárul a föld, a levegő és a víz ammónia- és nitrátszennyezéséhez.

Emellett egyes területeken sajátos ökológiai problémák is jelentkeznek. A leglátványosabbak közé tartozik a Közép- és Dél-Amerikában zajló esőerdőirtás, melynek célja egyrészt szarvasmarha-legelő létrehozása a hamburgerkereskedelem kiszolgálására, másrészt szója termesztése állati takarmányozás céljából. A másik példa Afrika bizonyos területeinek elsivatagosodása a túllelgetetés miatt.

A háztáji állatok jóléte. A hústermelés nagyarányú növekedése nem lett volna lehetséges a gazdálkodás ipari fejlesztése nélkül, mely semmibe veszi az állatok jogait és szükségleteit, megfosztva őket a szabad mozgás, a friss levegő és a szociális viselkedés lehetőségeitől. Például a baromfi szelektív tenyésztése révén létrejött termé-

zetellenesen gyors növekedés számos, endemikus, egészségügyi problémát, elsősorban lábrendellenességet és szív-elégtelenséget okoz az állatok körében.

„A húsfogyasztás robbanásszerű növekedése párhuzamban áll az állatok nagyüzemi, iparszerű tartásának világméretű terjeszkedésével. A környezeti hatások mellett ez a gazdálkodási forma a következő három tényezőről alapszik, mely sérti az állatok jogait: szelektív tenyésztés nagy hozamok elérésére, elzárás vagy túlszűfoltás és az állatok természetes, ösztöneik szerinti viselkedésének jelentős mértékű korlátozása.” (Joyce D’Silva, CIWF Trust)

1997 óta az EU a haszonállatokat szenvedésre és fájdalomra képes, érző lényeknek ismeri el. Éppen ezért a döntéshozókra hárul, hogy törvényen kívül helyezzenek olyan termelési módokat, melyek természetükből fakadóan komolyan veszélyeztetik az alapvető állatjóléti előírásokat. A nevelt, tenyésztett és levágott állatok számának csökkentésével elősegíthetjük a sokkal állatbarátabb, extenzív módszerek átvételét.

Veszély a globális élelmiszer-biztonságra. Az emberi egészség, az erőforrások fenntartható módon való használata, illetve a környezet- és az állatvédelem szempontjából tehát szükséges, hogy az emberiség csökkentse az állati termékektől való függését. A Világbank idevonatkozó, 2001 novemberi jelentése szerint, mely a *Haszonállat-állomány fejlődése – következtetések a vidéki szegénységre, a környezetre és a globális élelmiszer-biztonságra vonatkozólag* címet viseli: „a világ összes húsigénye az 1997-es 209 millió tonnáról 2020-ra várhatóan 327 millióra (56 százalékkal) nő. Ugyanebben az időszakban a tejfogyasztás 422 millió tonnáról 648 millió tonnára (54 százalékkal) fog növekedni.”

Megelőlegezhető az, hogy a növekmény túlnyomó része a nagyüzemi gazdaságokban tartott állatoktól, melyeknek szintén többsége a fejlődő országokból fog származni.

A jelentés készítői elismerik, hogy a jövedőlt növekedés „komoly befolyással lesz a globális élelmiszer-biztonságra, a természeti erőforrásokra és a vidék pénzügyi forrásaira.” (A „globális élelmiszer-biztonságot” úgy határozzák meg, mint „az egyén hozzáférése egy egészséges és aktív életet fenntartani képes élelmiszer-mennyiséghez”.)

A bolygó megmentésének alternatíva. A történelemben visszatekintve közvetlen kapcsolatot fedezhetünk fel a jólét és a gazdagság, illetve az állati termékek fogyasztásának növekedése között. Ahelyett, hogy elfogadnánk a jelenlegi magas hústartalmú étrend megkerülhetetlen, alternatív szemléletre van szükségünk. Ha nem csökkentjük az emberi étrend állati termékektől való függését, akkor elviselhetetlen nyomást fogunk gyakorolni a Föld erőforrásaira, melynek katasztrofális következményei lehet-

nek az emberi egészségre és az éhezésre, a természeti környezetre és az állatok szükségleteire nézve egyaránt.

Hogyan érhető el változás?

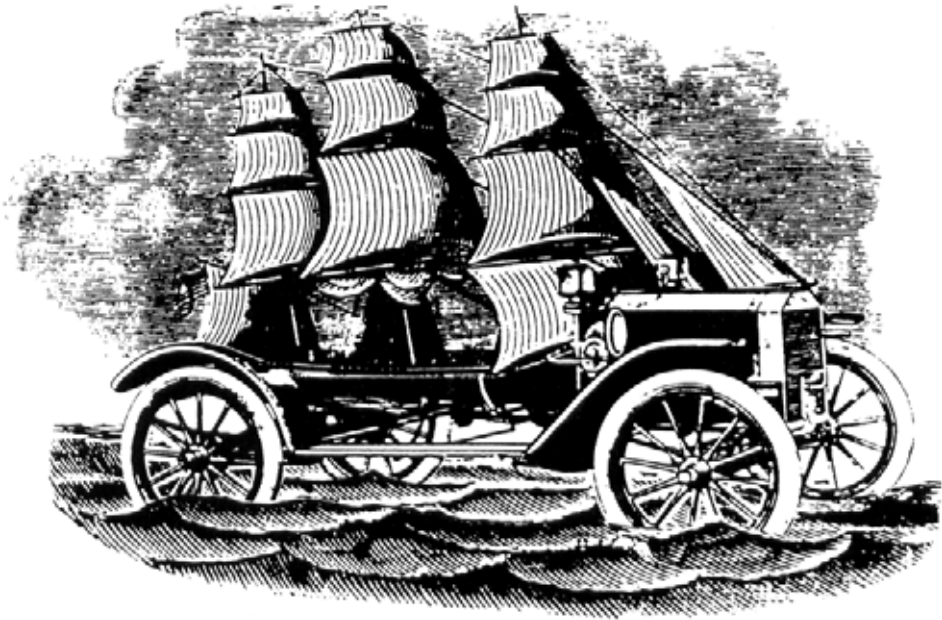
1. *Egyéni szinten: fogyasztóként és/vagy aktív állampolgárként.* Sokan döntöttek már úgy, hogy kevesebb (elsősorban vörös) húst esznek, hogy bio- vagy szabad tartásból származó terméket vásárolnak. A nyugati országokban a vegetáriánusok száma is egyre nő. Részletek angolul a honlapon: www.eatlessmeat.org.

2. *A döntéshozók befolyásolásával.* Az emberek, az állatok és a bolygó érdekei miatt a hús ügye sürgető politikai kérdéssé vált. Az angliai székhelyű Compassion in World Farming és magyar partnere, a Fauna Egyesület első lépésként azt javasolja a fejlett világ kormányzatai számára, hogy tűzzék ki célul azt, hogy a hús fogyasztást 2020-ra 15 százalékkal csökkentik. Ezt támasztják alá több elismert szervezet (például az Egészségügyi Világszervezet (WHO) és az Egyesület Nemzetek Élmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO)) legutóbbi kutatásai az egészséges és fenntartható élelmiszer-termeléssel kapcsolatban.

„A világ körülöttünk továbbra is fokozatosan darabokra hullik szét, miközben néhány, az emberiség hosszú távú fennmaradását leginkább fenyegető veszély figyelmet sem érdemel. Ezek közé sorolom a túlzott mértékű hús fogyasztást is. És bár nagyon is értem az okokat, amiért a politikusok továbbra is mellőzik a ma élmezésének és mezőgazdaságának ezt a szeletét, szelektív vakságuk miatt mégis kétségbe vagyok esve.” (Jonathon Porritt, az Egyesült Királyság Fenntartható Fejlődés Bizottságának elnöke)

Pencz Levente

BOJCSUK IVÁN

CÍM NÉLKÜL

CÍM NÉLKÜL

CSÁSZÁR TAMÁS

AZ ÜGYNÖK

NOSZTALGIA

RAJZÓRA

FENEKOVÁCS LÁSZLÓ

LASSACSKÁN BEÉRKEZVE

**ÍGY ALKOTTOK TI
P. P. RUBENS: BACCHANÁLIA**

**ÍGY ALKOTTOK TI
MOSES TERBORDE: GITÁROS FIÚ**

HALÁSZ GÉZA

UTOLSÓ VACSORA

SZÖVEG NÉLKÜL

SZÖVEG NÉLKÜL

SZÖVEG NÉLKÜL

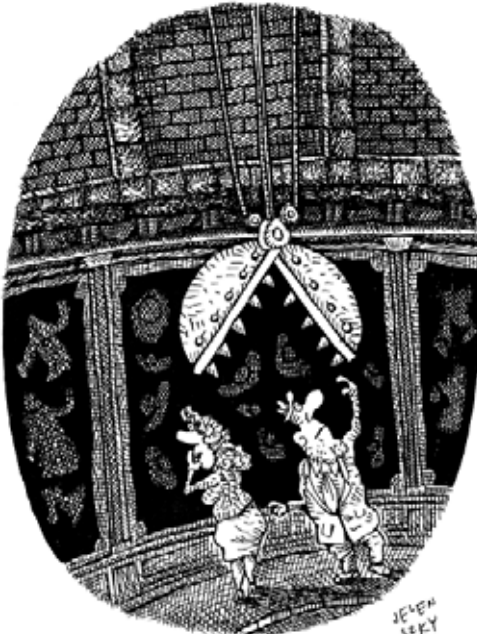
JELENSZKY LÁSZLÓ

SCI-FI

A FŐNÖK KIRÁNDUL

VÁSÁRLÁS

A VAGÁNY

MAKINA

HALMOZOTTAN HÁTRÁNYOS HELY-
ZETŰ FIÚ FEKETE FAGYIVAL

HALMOZOTTAN ELŐNYÖS HELYE-
ZETŰ LÁNY ARANY SZÖRPEL

MAHINÁCIÓK 41.

MAHINÁCIÓK 44.

EGY SZERELEM TÖRTÉNETE

A KATEDRÁLIS ÉJSZAKÁJA

MINDENT BELE!

A lét légtornászai

A Kortárs Karikatúra és Szatíra Műhelyről

Másfél évtized előtt, valójában a rendszerváltással csaknem egyidejűleg, megkezdődött a magyar képzőművészet műfajbeli, irányzatokhoz, technikákhoz stb. kötődő tagolódása. A kisebb-nagyobb társaságok (van amelyiknek száznál több tagja van) kiállításokkal, némelykor konferenciákkal és szimpóziumokkal igyekeznek magukat, eredményeiket, törekvéseiket minél karakteresebben megmutatni. S az általuk teremtett értéknek a lehető legtágabb körben érvényt szerezni.

Ennek a virágzó folyamatnak legfrissebb hajtása a Kortárs Karikatúra és Szatíra Műhely (azaz KOKSZ Műhely). A 2002 tavaszán alakult kis csoport – amely tulajdonképpen egy, a magyar karikaturistákat és szatirikus képzőművészeket összefogó baráti társaság – tizenhat tagot számlál. A jól ismert, a szakmában rangot szerzett idősebb művészek – Kaján Tibor, Sajdik Ferenc, Gyulai Líviusz, Kemény György – és az ugyancsak nem ismeretlen középgeneráció alkotói (Tettamanti Béla, Bojcsuk Iván, Jelenszky László) mellett a legfiatalabb generáció jelesei, a csodagyerekként indult Varga Zsófi (akinek már nyolcéves korában rajzai jelentek meg az *Élet és Irodalomban*) és a groteszkben szintén virgonc huszonéves Makina is erősítik ezt a különleges – mert az élet dolgait mindig a fonákjáról megjelenítő – kis művészcsoportot.

A lét légtornászai ők, akik alatt sosincs védőháló. Mutatványaikat – gondosan kivitelezett, a művelődéstörténet elemeit is magukban foglaló gyakorlatiákat – a *magasban* végzik. Minthogy nem szórhatnak le „használati utasítás” gyanánt röplapokat, ki vannak szolgáltatva a jobb esetben bábész, de mindenképp érzékeny közönség asszociációs készségének, irodalmon, képzőművészetben, filozófián edzett gondolati tapasztalatának.

Produkcióik minősége, mint ahogy más művészé sem, nem függ a néző – kiváltképp nem a művészetben is a jobban fogyasztható, rejtjelek nélküli alkotásokat kedvelő tömeg – műveltségétől. Saját terepük szépségeszmenyét – amely helyzetükből következően inkább a *fullánkosságot* sem nélkülöző gondolati kitérülködés – akarják meghonosítani. Méghozzá avval a csavarral, hogy a kifigurázott, torzított, a humor és a szatíra eszközével fölnagyított (s eme lupé által meg is dicsőült) *valóság* ne csak széppé – a sajátos jelrendszeren belüli széppé –, hanem igazgá is váljék.

Sokféle módon érhető el ez a hatás. S ha igazi művész kezében van a ceruza, a toll, az ecset, a metszőkés, a jobbára a napilapra korlátozódó karikatúra is – persze Kaján egy vonalra épült, a napi hírt is az egyetemes felé közelítő *lét-tengere* és Tettamanti foltokból épült pálcikaemberének filozofikuma közt van különbség – éppoly eleven, lebilincselő erejű, mint a hőstét (például Casanovát) az irodalom hegy-völgyén meghintáztató rézkarc – Gyulai Líviusz a grafikán túl az animáció mestere is – vagy Bojcsuk pengeélességű s ezzel a szokásvilágba is vágó bestiáriumának egy-egy figurája.

A hagyományos, leginkább a napilap számára készült karikatúra – persze a jobbak itt is igényesebbek – a gyors sikerre számít, s művelője alig ad valamit a kivitelezésre. Pedig a leleményen, a különféle – gyakran egymással homlok-egyenest ellentétes – dolgokat összeszikkasztató ötleten kívül a technikai kivitelezés (rajzi megjelenítés) is súlyal esik a latba.

Jelenszky László ovális keretezése – ne feledjük, a tojás mint ősfurma a különféle teremtésmítoszok egyik sokat használt jelképe – valaminő klasszikumba zárja, ezzel is megdöbbenést keltve, az emberi jellem kisszerűségét: a mértéktelen szerzést mint bírványt (a vásárlástól megrészegültek feje fölött mily szarkasztikusan villan meg a fogaival harapni-zúzni kész „guillotine”) és a felettesét minden áron és minden körülmények közt kiszolgálni igyekvő hivatalnok behódolását (*A főnök kirándul*).

Amíg Jelenszky grafikáit – de idevehető Bojcsuk Iván és Császár Tamás megannyi (lino)metszete is – a *fehér* és a *fekete* foltok közötti, sokszor drámai kontraszt élte (ebből a szempontból példás, szerkezetében is robbanva villanó Császár *Az ügynökje*), Fenekovács László hiperrealista – szürnaturalista? – rajza a grafikai megdolgozott felület bársonyával (is) hat. Olyannyira „testvalóságá” érett ez a technika, hogy alig lehet megállapítani, nem fotó alapú megjelenítéssel van-e dolgunk (*Dohányzásra kijelölt hely*). Hatáselemnek természetesen ez nem volna elég. A kesernyés – örvendező? lemondó? – humor nélkül – hiszen ez a karikatúra sava-borsa: ahogyan az „elhagyott”, Európa-zászlóval ékített csigaházba lakói tapogatva be(vissza?)merészkednek (*Lassacsán beérkezve*) – a bravúros rajztudás mit sem érne.

A Dubuffet-ből (is) eredeztethető „gyermekrajz”, vagyis az a levegős tágasság, ami a látszólag firkálásnak tetsző, meg-megszakadó vonalháló jellemzi, nem egy grafika sajátja. Császár önparódiának tetsző *Rajzórájából* Varga Zsófi, főképp a korábbiakban, nyilván merített, s ez a „szalkás” magabiztosság Makina figuráinak is alapja (*Határozottan előnyös helyzetű lány arany szörppel*). Az utóbbi művész stílusparódiának is beillő, a modernség leple alatt több korszakba bekacsintó alakjai (*Mahinációk 41; 44*) a fiatal alkotó karikírozó képességéről győznek meg. Amikor a természet-technika-szerelem szarkasztikus hármasában a *laptop*tal győzködő fiatalok kívánsága („egérrel” a Holdba!) megjelenik, egészen különös aurát teremt a bizarr udvarló-gesztus.

Varga Zsófi, amiképp ovális tükrű grafikáján Bojcsuk Iván, stílusokat ütköztetve igencsak játszik a „kerettel”. Ha egy párkapcsolat nem tartós, a római márványoszlop összezuttyant luftballon lesz (*Egy szerelem története*), ha pedig a zászló szerepe vonatik kétségbe, az ókort idéző kő-drapéria, bármekkora is a fölhajtóerő: a szél, a legheroikusabb igyekezet ellenére vihetlenné válik (*Mindent bele!*). Minthogy ez a humort kínáló rajz több értelmű, a különféle értelmezések csak növelik „filozofáló” értékét.

Bojcsuk technikatörténeti érdeklődése (vitorlák által hajtott automobil; ugyanez ódon fotómasina képében) mellett igencsak figyelmet érdemel a korábban már említett Fenekovács László klasszikus, az olajszőkítést *rubensi* ihlettel és alakokkal leleplező, „politikus” képregénye (*Így alkottok ti*). Aki a halhatatlan klasszikustól (és társaitól) távoli alakokat is fölfedez a rajzon, az gonosz ember, és a politika szigorával megbotoztatik.

Csupán ilyen – sokaknak vérforraló – indulattal érdemes karikatúrát rajzolni. Hiszen az alkotó számára semmi sem lehet fontosabb, mint az *eltorzult* – a technika, a politika, az emberi gyarlóság által eltorzított – *világ* fonákságainak a leleplezése. Ennek az értelmező, értéket védő gesztusnak egyetemes és a helyi sajátosságokat általánossá emelő vonzata is van.

Nem kell Párizsba utaznunk, hogy megborzonghassunk a Notre-Dame fölé fehér biliárdgolyó Napot-Holdat emelő krampusz – a kulturális értékekre (így a hitre is) rontást hozó sátán – „világítással” is megtévesztő végítéletén (Varga Zsófi: *A katedrális éjszakája*). Viszont helyismeret szükségeltetik ahhoz, hogy Halász Géza profán bírálatát – jóllehet általános kisugárzása is van – a dolog komolyságának megfelelően értsük.

Egyik, *Szöveg nélkül* című grafikáján (fotómontázsán) a 2-es villamos utasai között – ülő pózban, ahogyan II. Gyula pápa síremlékéről ismerjük – Michelangelo *Mózese* is föltűnik. Minthogy a Boráros tér felé hajt a szerelvény, a nevezetes kótábláiról híres Mózes – egykedvű pillantással, ám nem kicsi, számon kérő szigorral – a Parlament épületére néz. A márványtömb voltában ugyancsak eleven alak a menetiránynak háttal ül, hogy a villamos befordulása után is – amíg helyzete engedi – rajta tarthassa a szemét a törvényen. No comment!

A Halász Géza-karikatúrán (no nem a Chagall hegedűsét ideemelő *Művészet*, és nem is a Van Gogh-i *Csillagos éj* víztükre fölé világvárosi neonfényeket varázsoló festmény-parafrázison) természetesen meg is lehet botránkozni. Valami vad fullánkosság kell ahhoz, hogy a Sixtus-kápolna mennyezeti freskójáról ismert, a légtérbe könyöklő két puttót (angyalt) valaki a viaszosvászonnal letakart asztal mellé ültesse; és ahhoz is, hogy az *Ádám teremtése* (torzítottan ábrázolt) mutató kezének-ujjának gesztusát újabb karok-kezek-ujjak rámutatásával-torzításával megsokszorozza.

Ám hogy Leonardo remek faliképeinek, az *Utolsó vacsora*nak az alakjai, alakpárjai miképp kerültek egy *vason restaurant* ablakaiba, magam sem tudom.

Tetszik, nem tetszik, könyörtelen játék ez. Még akkor is az, ha tudjuk, a satirikus rajz lételeme, hogy fölháborítson.

Szakolczay Lajos

Szegedi Kovács György

Találkozás a gyönyörű régésznővel

*Először barnára égett vállát pillantom meg,
majd éjben villódzó nagy szemeit.*

*Apró, finom mozdulatokkal teszi
szabaddá a fejem, kipamacsolja
szemgödrom is, itt megáll. Combjára
támasztott kezekkel térdel előttem a Nő.*

*Mélyen elmerengve bámul egy ideig,
s izgatottan kotor, balad rajtam tovább,
kutatva körülöttem is, talán valami tárgy
ba előbukkanna megkönnyítvén a
végkövetkeztetést: férfi, nő, hogyan, mikor,
miért pont itt, s kezdek már beleszédülni
ahogyan bikinialsóban átugrál fölöttem
a gyönyörű régésznő,*

*és csak kutat, ás, csak ás, én pedig lassan
kirajzolódom,*

*még lábam takart, utolsó pamacsolás,
tisztogatás és már jól is festek így
a kondenzcsíkos ég alatt
a se férfi, se nő.*

*Itt vagyok én, kissé hiányos öltözékben, itt,
a porral elvegyülve e jeles csont-dombormű.*

*Ló se, ékszer se feszít mellettem,
semmit sincs – bár még éltem
nem volt ennyi kukacom.*

*Majd hirtelen a gyönyörű régésznő
a fejem fölé guggol, s bordáim közét
kezdi tisztogatni. Ismerős ez a szag.
Négykézlábra váltva balad tovább
lefelé, lassan ágyékom fölé hajol,
s lefújja a port...?! Azért...
érdekes volt.*

*A régésznő feláll én fekvé maradok;
a lét tökéletes maradványa,
ismeretlen katonája a Mindenségnek,
még várok, várok még
valakire,*

*aki kiemel innen erős kézzel,
aki csontjaimat megeleveníti,
s nevemen szólít.*

Új sorozatunk Lőrincze Lajos (1915–1993) emléke előtt tiszteleg. Kilencvenéves lenne az idén nyelvújításunknak a közelmúltig legnagyobb hatású, a közszereplést legkitartóbban vállaló tudósa, akit ez okból, e számunk humoros hangvételéhez igazodva, szülőfaluja, Szentgál nevéről játékosan édes anyanyelvünk Szent Grál-lovagjának is nevezhetnénk. Soha nagyobb szükség annak ilyenfajta istápolására, mint ma, amikor az európai nyelvek tarka szöttezésében kell megőriznünk, hogy messziről ráismerjen, akié, s hogy általa megtartasson, büszkén megmutatkozzon maga is. Mert magyar ma az, Kosztolányi gondolatával, aki magyarul beszél.

Erős várunk a nyelv, önazonosságunknak és összetartozásunknak egyformán védőbástyája. Legkisebb eleme, minden szó fontos benne, hirdeti címével új rovatunk. Budai várbeli szerkesztőségünk „naputasai” közt mindannyiunk öröme a magyar nyelv Grétsy László nyomdokain haladó új Grál-lovagját üdvözölhetjük Balázs Géza személyében.

A mai magyar nyelvi humor

Mottó: „a humorérzék megment az összes bűn elkövetésétől... (H)a megnevetteted az embereket, azt teszel velük, amit csak akarsz” (Temesi Ferenc)

„Polihisztor vagyok, és más tudományokban is jártas.” (Világháló)

A magyarokat külföldön – de nyilván magyar tapasztalatok és magyar önsztereotípiák folytán – bús, borongós, lehangolt népként tartják számon. Olyan népnek, amely már „nyelvében is kódolja” a pesszimizmust. Ha például két magyar találkozik, elemi erővel tör elő belőlük a panaszkodhatnék. Mintha a sikeres embereket megirigyelnék az istenek, s ártani próbálnának nekik, ezért minden pozitívumot el kell takarni vagy le kell tagadni. Nagyon jellemzőnek tekinthetők a jó ismerősök találkozásakor szinte kötelező jelleggel föltett *Hogy vagy?* (illetve ennek tréfás változatai: *Hogy ityeg a fityeg?*, *Hogy ász makk ász?*) kérdésekre

adott rendszerint nem tréfás szándékú válaszok:

Mint a szösz, fonatlan; Hát hogy élünk, ha meghalunk?; Holtig csak megélünk valahogy; Mint a többi grófok; Megvagyok, mint a gyalogpaszuly karó nélkül; Megvagyok egy kapában; Mint a kutya karó közt; Két lábon, mint a ruca, bimbóban, mint a rózsza; Mint szegény legény (ember) gazdag városban; Mint aki egy lóval szánt; Két lábon, mint a lúd; Frissen, mint az öntött saláta; Mint a Samu nadrágja (se jól, se rosszul); Megvagyok, mint viselt szoknya az ágyfejnél; Virágjában, mint a rohadt tők; Összevissza, mint zab a zsákban.

A mondatokból a rendezetlenség, a szegénység, az elesettség, a betegség, a halálra készülés képe rajzolódik ki. Annyi negatív állítás, amennyi „gombócból is sok”! Azonban miért kell ezt föltétlenül pesszimizmusnak fölfogni? Nem inkább valamiféle bölcsesség, tapasztalat, keserű irónia (olykor humor, ha talán majdnem „fekete” is) rejlik ezekben a mondásokban? Milyen is az az öntött saláta? Bágyadt, ernyed, földre fekvő, betegesen kinéző. Már látjuk is a „salátaembert”. És elmosolyodunk e természeti-költői kép láttán.

A magyar kultúrában, mind a népi, mind a városi vagy magas kultúrában legalább annyira van kódolva a humor is. Legendás a magyar néphumor (hogymost csak a furfangos, igen sajátos humort rejtő székely góbé viccekre gondoljunk¹), de legalább annyira megmosolyogtató és kedvelhető az „ej, ráérünk arra még!” vagy a „fenn az ernyő, nincsen kas” unatkozó, adomázgató, pipázgató, az időt semmibe vevő, nyugodt, ráérő és rátarti világa. Vagy ne feledkezzünk meg a magyar nyelv játékos-humoros kifejezőeszközeinek gazdagságáról. Talán ezért (is) lett a magyar vicc nagy hírű. Igaz, másutt nem értik, de azért számon tartják, hogy Prága és Bécs mellett Pest a nagy viccközpont. Nem oda Buda!

2004. május 1-jén, amikor Magyarország belépett az Európai Unióba, már mindenütt hallható volt a

megjegyzés: „Ekkora területet még sohasem csatoltak Magyarországhoz.” A tréfa, a vicc a nagy tragédia, a trianoni trauma egyik lehetséges feloldása. Jókai Mór, a magyar néplélek egyik legjobb ismerője a magyar nép „élczéből” tartotta akadémiai székfoglalóját.² Ma kinevetnének az Akadémián, ha nyelvi vicceket mesélnénk. A viccgyűjtés – tudományos szempontból – egyébként folyik. Az 1950-es évektől ötven éven át, haláláig gyűjtötte és több cikksorozatban, kötetben közreadta a közéleti vicceket a folklorista Katona Imre.³ De vannak követői is.⁴

Nem tudjuk bizonyítani, hogy a káromkodásokban valóban az élen járunk, így azt sem, hogy nyelvi játékokban is. De nekem legalábbis meggyőződésem, hogy magyar nyelven annyi nyelvi játék úzhető, amennyi egyetlen más nyelven sem. Grétsy Lászlónak van egy óriási diófa szekrénye – tele nyelvi játékkal. Nyugdíjas éveire tartogatja a magyar nyelv nagy játékoskönyvének megírását. És már telnek azok a nyugdíjas évek, csak hozzá kellene kezdeni.⁵ Ha egy nyelvi műsorban bármilyen nyelvi játékot hirdetünk meg, százával-ezrével érkeznek a megfejtések.

A magyar nyelv grammatikai jellege miatt is különösen alkalmas a játékos megoldásokra. Egy nyelvben mindig jól körülhatárolható szabályok vannak arra vonatkozóan, hogy me-

¹ Pl. Hajdu István (összeállító): *Góbéságok. Erdélyi viccek*. Minerva, Budapest, 1986.

² Jókai Mór: *A magyar néphumor*. MTA Értesítő, 1860.

³ Pl. Katona Imre: *Mi a különbség? Közéleti vicceinkről*. Magvető, Budapest, 1980. (Gyorsuló idő); *A helyzet reménytelen, de nem komoly. Politikai vicceink 1945-től máig*. Móra, Budapest, 1994.

⁴ Pl. Zsigmond Győző: *Három kismacska – kettő közülük kommunista. Erdélyi politikai viccek 1977–1997*. Pont Kiadó, Budapest, 1997.

⁵ Persze azért egy kötetre valót már összeállított: Grétsy László: *Anyanyelvünk játécai*. Gondolat, Budapest, 1974. (újabb kiadások is)

lyek a „szabályos” szerkezetek: hogyan toldalékoljuk a szavakat, milyenek a szóösszetételek, hogyan szerkesszük meg a mondatokat és a szövegeket, ráadásul ezt milyen szövegtípusban kell/illik tenni stb. Ha ezektől eltérünk, nyelvi szabályokat sértünk, szokatlan módon adjuk elő mondanivalónkat – akkor humorizálunk, megnevetetjük hallgatóinkat, olvasóinkat. Ezek a szokatlan nyelvi jelenségek megfelelnek a nyelv törvényszerűségeinek, csak éppen ritka, alkalmi voltuk miatt keltenek humor hatást.⁶

A magyarok szinte sportot űznek abból, hogy mit lehet tenni a magyar nyelvvel. Ki indította el azt az „elméletlen” játékot, hogy mindent megfordítunk, s akkor igen érdekes új jelentések születnek? Szinte már leszűk, hogy hogyan is lássuk a dolgok fonákját! Az egyik feljegyzés szerint Vadas Pál⁷, de ő sem dolgozhatott „előképek”, nyelvi hagyomány nélkül.

*Össze ne tévessze!
a boka táját a toka bájával,
a borztanyát a torz banyával,
a csárda zaját a zárda csajával,
a száradt füzet a fáradt szűzzel,
a fartót a tar fővel,
a harcsa máját a Marcsa hájával,
a jó bor kulcsát a kóbor Julcsával,
a csokorban adott bókot a bokorban
adott csókkal,
a foltos bölényt a boltos-fölény-nyel,
a hős ember nevét a nős ember
hevével,
a réti pipacsot a péti ripaccsal...*

Ezek bizony egyfajta kereszt szerkezetek (kiazmusok), látjuk, hogy vannak köztük mesteri kettős, de hármas cserék is. És szinte „dőlnek” az újabb példák, most már a „Nem mindegy...” kezdettel és persze egyre vaskosabb tartalommal (mert a „mai folklór” olykor a diszfemizmusával akar iróniát kelteni):

*Nem mindegy...
hogy egyöntetű vagy ön egy tetű,
hogy vízibusz vagy buzi visz,
hogy mögöttem vagy nem öttem
mög,
hogy teniszpálya vagy pénisz tája,
hogy rovarszervet ivartalanítani
vagy ivarszervet rovartalanítani,
hogy mire fekszel: nedves kőre
vagy kedves nőre,
hogy helyet cserélni vagy csehet
herélni,
hogy vörös szalag vagy szőrös
valag,
hogy véres párbaj vagy páros vér-
baj,
hogy kecsesen ringó fecske vagy
recsegye fingó kecske,
hogy köhögve röpülsz vagy röhögve
köpülsz.*

Még két „mesteri” példa, egy irodalmi és egy népi (merthogy viccként gyűjtöttem):

*Nem mindegy, hogy Gödön van
szobrod, vagy Szobon van gödröd.⁸
No de Józsi bácsi, nem székletből
sormintát végig az ajtóra, hanem
székletmintával a sor végére az ajtó-
hoz!*

⁶ A téma alapvető szakirodalmi: Nagy Ferenc: *A nyelvi humor főbb típusai*. Magyar Nyelvőr, 1968: 10–22.

⁷ Grétsy László, i. m. 231.

⁸ Harmath Imre tréfás verse. Közli Lukácsy Sándor: *Kiment a ház az ablakon. Költészet és játék*. Gondolat, Budapest, 1981. 465.

Megfigyelték-e már azt, hogy ezeknek a „cseréknek” az alapja az összetett szavakban rejlik? Bizonyos szavakat ugyanis lehet így is, úgy is társítani. S akkor állhatnak elő olyan felcserélhető, vagy egyáltalán felcserélhető párok a következő képlettel: $ab = ba$.

bérlőtárs – társbérlő
állampárt – pártállam
csónakmotor – motorcsónak
padlószőnyeg – szőnyegpadló
lisztcukor – cukorliszt
rádiómagnó – magnórádió

Az összetett szavak nemcsak megfordíthatók, hanem további összetételek alapjai is lehetnek. Ekkor keletkezhetnek egészen sajátos összetételek, amelyekben az első összetett szó utótagja egyszersmind a következő összetett szó előtagja, a következő képlet szerint: $ab + bc = abc$.

*ágyékkötőfék, bánatpénzverde, heregolyószóró, körömágyjelenet, lámpavasbeton, lyukkártyapakli, négercsókbetegség, nyálmintatanítás, öreglányanya, partizánvezércikk, rablólóhúsüzem, sírásónyel, szántóföldgömb, zászlóaljnövényzet*⁹

A vicctechnika is előszeretettel megfordít szerkezeteket:

– *Te, ha én kávéit iszom, nem tudok elaludni!*
 – *Nálam ez pont fordítva van!*
 – *Hogyhogy?*

– *Ha alszom, nem tudok kávéit inni!*

– *Mi a különbség a kés és a vonat között?*

– *A vonat tud késni, de a kés nem tud vonatni.*

Mielőtt beletörne a nyelvünk, lássunk néhány nyelvtörőt az igen gazdag termésből! Kevesebb is volt a beszédhibás (legalábbis a logopédusok szerint), amikor ilyenekkel tornáztatták a gyerekeket:

Láttam szőrös hörcsögöt. Éppen szörpöt szöröcsögött. Ha a hörcsög szörpöt szöröcsög, rátörnek a höröcsögörcsök.

Meggyimag. Szelíd meggyimag vagy, vagy vad meggyimag vagy?

Piros csíkos cinkcsészében cukros csirkecomb.

Agostyánban agg atyák a gatyáikat aggatják!

*A Moszkvics-slussz kulcs luxus-szükséglet.*¹⁰

A képiség és költőiség összekapcsolásából fakad a *Ki hogyan hal meg?* sorozat.

A kertész a paradicsomba jut.

A hajóskapitány révbe ér.

A suszter feldobja a bakancsát.

A házmester beadja a kulcsot.

*Az aratót lekaszálja a halál.*¹¹

A nyelvtani formáknál maradva egészen egyedi magyar nyelvi lehetőség a szavak, nevek „ragozása” – ismét egy le nem írt, nem elemzett

⁹ Ezek a példák diákújságokból valók.

¹⁰ A magyar nyelvtöröket nem vizsgálták még meg alaposan nyelvi szempontból. A folkloristák gyűjtötték őket, a logopédusok kedvelik, s bizonyos beszédhibákra speciális nyelvgyötröket kínálnak.

¹¹ Diákújságokból származó példák, egész sorozat keletkezett belőlük.

magyar nyelvi „lehetőség”! Rendkívüli lelemény a kiinduló példánk, amely személyes névmásokkal „kezdődő” igéket tartalmaz – a humort egyébként a szerkezet szokatlan és szabálytalan széttagolása okozza.

*Én ekelek, Te keregsz, Ő gyeleg
Mi nistrálunk, Ti vornyáztok, Ők
lendeznek*¹²

Vagy egy még bonyolultabb ragozós mondóka, amelynek lényege, hogy egy kiinduló szerkezethez „paradigmát” (ragozási sort) talál ki alkotója:

*Én sike te fuszos, Ő sike mi fuszos,
Misike tífuszos.*

Grétsy László irodalmi példákat is idéz erre az eljárásra: ő képtelen ragozásnak nevezi e nyelvijáték-típust. Karinthy Frigyes Mautner Ödön nevére készített mesteri hasonlót:¹³

*Tegnapelőtt utner én dönök, Tegnap
utner te dönsz, Ma + utner Ö + dön*

Karinthy Frigyes zseniális nyelvte-remtő volt, de ő sem szabályok nélkül alkotott. Egyes nyelvi tréfáinak alapformája, előképe megvolt már a folklórban, másokat valóban az ő zsenije teremtett meg, s annyira népszerűvé vált, hogy „átment” a folklórba. Másodlagos folklórnak nevezzük ezt a helyzetet. Később erre is hozok példát. De előbb egy friss példa a nyelvi előképek alapján való mai viccgyártásra:

*– Tegnapelőtt osztottam én, tegnap
osztottál te, Oszama Bin Laden!*¹⁴

Másfajta paradigma is megél szóvicc formájában: a melléknévfokozás.

*– Ön inka?
– Igen, és ön?
– Én még inkább.*

Fölismerték és leírták már, hogy a magyar nyelvben nagyon sok oda-vissza szó van (Fogarasi János a XIX. században még sejtett e mögött valamit, egyébként „kerek szónak” nevezte ezeket, ma véletlennek tartjuk). Hogy – természetesen! – véletlen-e az aba, apa, anya, bab, görög, vélhetjük és vallhatjuk. Az már bonyolultabb (viszont annál inkább tekinthető véletlennek), hogy oda-vissza ezek is értelmesek:

*kereket tekerek
szárad a lánynál a darázs*

Természetesen véletlen, ami most következik, de aki meg/kitalálta (sok-sok játék és persze nyelvhelyességi hiba képzelhető el a magyar grammatika legmozgékonyabb kategóriájával, az igekötővel is), egészen különleges agyú ember lehetett. A leghosszabb magyar mondat, amely visszafelé is ugyanaz:

*Kis erek mentén, láp, sík ölén,
oda van a bánya rabja, jaj Baranyában
a vadon élő Kis Pálnét nem keresik.*

A szavakat lehet megfordítani, összetételeikkel változatokat létrehozni, de egyszerűen széttagolni is.

*Két jó barát, a Lom és a Rom
sétálnak az erdőben. Egyszer csak*

¹² A példák „mai folklór”-gyűjtésemből valók.

¹³ Grétsy László, i. m. 201.

¹⁴ Saját gyűjtés, 2001.

megtámadja őket egy nagy varacs-
kos disznó. A Lom nagyon fél egye-
dül az erdőben, és elhatározza, hogy
ás a földbe egy nagy i betűt, hogy ne
féljen.

Eközben kis barátja, a Rom elke-
seredetten keresi Lomot és találkozik
a nyuszikával. Megkérdezi tőle:

– Hé, nyuszika, nem láttad bará-
tomat, a Lomot?

Erre a nyuszika:

– Társadalombiztosítás!¹⁵

Egy egyszerűbb széttagolás már a
tánckurjantások között is felbukkant:

Kicsi nekem ez a csűr!
Kirepülök, mint a fűrj-
madár!

Erre az előmintára alkotta meg
elmés magyar ezt a verzetet:

Az utcán hideg szél söpör,
zsebemben egy marék töpör-
tyű, de hideg van!

A széttagolás vicc formájában:

– Miért nem találják Palikát az
erdőben?

– Mert Pál ma fa!

– Mi az, fémből van és utazik?

– Vas utas.

Illetve a szabályok alapján történő,
de mégis szokatlan (helytelen) szóal-
kotásmód:

– Mi az aperitif ellentéte?

– Az utó-pia.

Hogy a magyar vicc egyedülál-
ló, minden magyar tudja. Elsősor-

ban csak a magyar, mert a szóvicc,
a nyelvi vicc nem fordítható le. A
vicc továbbra is a társadalmi-politi-
kai dolgokra leggyorsabban reagáló
műfaj: energiatal, pitbull, web aligha
szerepelt néhány évtizeddel ezelőtt a
folklórban.

– Milyen a falusi energiatal?

– Kutbul.

– Milyen a falusi harci kutya?

– Óbul!

– Mit énekelnek a molyok a szek-
rényben?

– Edda blúzt!

– Miről lehet felismerni a számító-
gépes (internetes) kalózokat?

– Webhely van az arcukon.

A szóviccek egészen egyedi formá-
ja a szóvegyüléssel alakokat létrehozó
vicc.

– Mi lesz a mackó és a narancs
keresztezéséből?

– Pandarin.

– Mi lesz a paripa és a grépfrút
keresztezéséből?

– Lócitrom.

– Mi lesz a tehén és a macska ke-
resztezéséből?

– Mú-mia.

A mai magyar folklórban számos
nyelvi abszurd szólás, szólásmondás
keletkezik és terjed szájhagyomány,
illetve a világháló útján. Például:

Ezek a patológiák napról napra
kihaltabbak!

¹⁵ Értelmezés: Társad a Lom biztos i-t ás!

Csak a hangom miatt nem lettem énekes.

A szakáll nem szúr, csak a megfelelő oldalára kell születni.

Polihisztor vagyok, és más tudományokban is jártas.

Számos modern szólás egyszerűen csak öncélú játék a nyelvel. Ide tartoznak a különböző szólásferdítések – amelyekből Galla Miklós, illetve a L'art pour l'art társulat és Dolák-Saly Róbert¹⁶ stílust is csinált, de ne feledjük, hogy ezek is korábbi eljárások, Karinthy és persze a népköltészet folytatásai.¹⁷

Nem minden arany, ami hörcsög. (= Nem mind arany, ami fénylik.)

Nem a Dunakeszi az embert. (= Nem a ruha teszi az embert.)

Aki másnak Ermitázs, maga esik bele. (= Aki másnak vermet ás, maga esik bele.)¹⁸

Nyelvi telitalálat a nonszensz recept, amely ugyancsak a világhálón terjedt el – és teljesen nyilvánvaló, hogy kiváló szerzője lehet.¹⁹

Truttyolt ratyli (ősi magyar étel)

Hozzávalók:

- másfél kiló nyersratyli
- egy jókora pese
- 2 csobolyó gönyezde (ha lehet: porco-gós!)
- 3 csipet cihata

A nyersratylit fertályórát posvasztjuk, míg csurmot nem enged. A hröllyen kipicskázunk, a nyesedekből pedig apró csulmákat gyúrunk, ezek kerülnek a koshadtba.

Közben a pocadékot megpecsentsentjük, a ratylit pedig hagyjuk slottyadni.

Tuttyolni csak akkor kezdjük, ha már jó vatyalós!

A peset lesolyvasztjuk, aztán már csak töttyengetjük, miközben a gönyezdét lassan patykazmáljuk.

Vigyázzunk a csobollyal, nehogy a flenymája nagyon megszerdáljon, mert hamar odakaphat.

A cihatát a végén összegremnyáljuk, majd kerek tazskilán tálaljuk. Ajánlhatjuk hozzá a tacsokándi vörös kretylit, vagy a dimánykói letronyát, esetleg a cserdönci vanyorgát.

Jó étvágyat!

A modern szólásokban nagyon sok a lehetetlenség, a paradoxon. A bemutatott történeti formák maiakkal egészíthetők ki. Ilyen például a ha... kezdetű szólások egyik típusa, az ún. elvárástörő paradoxon szólás:

Ha nagyapámnak áramszedője lett volna, nyilván villamos lett volna.

Ha nagyanyámnak kereke lett volna, nyilván omnibusz lett volna.²⁰

Ez a típus tehát a folklórban is ismert, s ehhez hasonlít Karinthy Frigyes számos paradoxona, például az is, amely a *Találkozás egy fiatallem-*

¹⁶ Pl. Dolák-Saly Róbert: *Madáretető*. Európa, Budapest, 2002.

¹⁷ A témával részletesebben foglalkozik a *Mi az új a posztmodern stílusban? Az abszurd a népköltészetben* című tanulmányom. (Megjelenés alatt.)

¹⁸ Állítólag Boncz Géza szüleménye. T. F. közlése.

¹⁹ A szöveg név nélkül terjed az interneten. Forrás: Balázs Géza: *Miért jobb a sör a nőknél? Kocsmafilozófia – aszfalköltészet – internetfolklór*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2001. 28.

²⁰ Az első példa: saját gyűjtés; a második: Temesi Ferenc: *Por*. Szépirodalmi, Budapest, 1/281.

berrel című novellájában található: „A várkastély leszállt a hegyről, és ostrommal bevette a völgyet... A tölgy meghódította a folyódárt és szerelmesen körülcsavarta.”

A hagyományos szólások helyett a városi fiatalok egyre több, új szólást, szóláshasonlatot és közmondást találnak ki. Hihetetlen gazdagságú pl. a Kevés vagy...-gyal kezdődő, a másik leértékelését mutató szólásféleség:

Kevés vagy, mint Balaton szeletben a hullámverés. Kevés vagy, mint BKV-nál a kényelem. Kevés vagy, mint börtönben a vészkijárat. Kevés vagy, mint disznósajtban a rőfögés. Kevés vagy, mint dobostortában az ütemérzék. Kevés vagy, mint erdőtűznél a vízpisztoly. Kevés vagy, mint fűben a gyíkpisi stb.

Illetve az az újabb típus, amely a másik ember figyelmeztetését szolgálja:

Nehogy már a befőtt rakja el a nagymamát. Nehogy már a bogycsücs meg a madarat. Nehogy már a cigi szívja az embert. Nehogy már a cipő húzza fel az embert. Nehogy már a csörgő rázza a gyereket. Nehogy már a fa tekeredjen a kígyóra. = Lehetetlenség, hogy ez megtörténjen! Nehogy már a fagy visszanyaljon! = Ilyen nincs! Nehogy már a fark rázza a kutyát. Nehogy már a kakukkból jöjjön ki az óra. Nehogy már a ketrec rázza a majmot. Nehogy már a Lánc-híd folyjon a Duna alatt, stb.

Ezekből a szólásokból persze egyszerre, ennyi, sok. Sok, mint az írás elején említett gombóc. Csak azt szerettem volna velük illusztrálni, hogy egyetlen, nyilván valamiért sikeres mintára milyen óriási mennyiségű vál-

tozat képes születni és terjedni. Nem tudható, hogy a minta szerkezeti-jelentéstanai megoldása (paradoxon), vagy inkább a „sorozatszerűség” (az ismétlés „öröme”), netalántán tisztán a jelentésbeliség (a társadalmi hierarchiára, a dolgok „rendjére” utaló felszólítás) okozza a népszerűséget. Lehet, hogy valamennyi együtt.

Ebben az írásban kicsit nyelvtanoztam. A viccek is tudnak a nyelvtanról, a nyelvtanításról is:

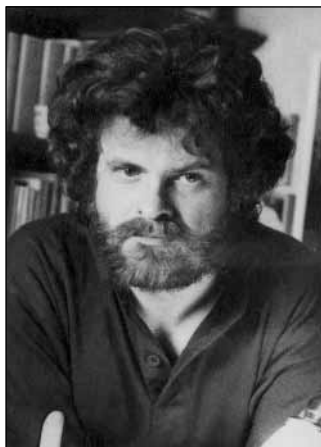
- Az iskolában megkérdezi a tanár, hogy ki mit kapott karácsonyra.
- Pistike, te mit kaptál?
- Hátitáskát!
- Fiam! Háttal nem kezdünk mondatot!
- Kisfiam, etté’?
- Nem egy té, hanem két té!
- Pistike, mondj két névmást!
- Ki? Én?
- Mi a fák többes száma?
- A fák sírtak.

Az irodalomban a kezdetektől fogva számon tartjuk a nyelvi humort. Amióta van népköltészeti gyűjtés, azóta van a folklór nyelvi humorra is dokumentálva. Arra következtethetünk ebből, hogy az ember antropológiai jellemzője a humor, de a nyelvi humor is. Talán már az ősember is megmosolyogta valamire hasonlító torokhangjait. A nyelvi humor összetett, szerteágazó terület, amely az általános, univerzális nyelvi lehetőségektől az egyediségekig, az unikálisokig terjed, de sikerének titka talán abban van, hogy sajátosan emberi. Legyinthetünk rajta, a Humor is megvonja a vállát, átnéz rajtunk, talán az utánunk következőkre! Még van dolga.

Balázs Géza

Koppány Zsolt

Feltámadás és az élet, avagy az apokrif sírbatétel

Koppány Zsolt 1955-ben, Szent István napján született Budapesten. Író, esszéista, 1998 óta a C.E.T. című irodalmi periodika szerkesztője, a folyóirat vezető kritikus. Huszonhét éve publikál. Tizenhét kötete jelent meg változatos műfajokban, szerepelt a *Körkép '89; '92* (Magvető), a *Hét évszázad magyar költői* (Tevan, 1996) és *Az év esszéi* (Magyar Napló, 2003) antológiákban.

Első seb; Feltámadás és megkezdődik az élet.

Ebben a fejezetben Koprázi József, a mai magyar irodalom jelese és felesége, Káprázatos Margit lépés- és ugraművész, ugráfus, az Állami Műház volt ugrakari tagja, később címzetes ugraművésze váratlanul, tíz év halotti létből kicsúsznak 2000 húsvét hétfőjén a valódi létbe. Föltámadtak.

Második seb; Koprázi utolsó novellafüzére.

Ez a fejezet Koprázi József négy elbeszélését tartalmazza, amiket a föltámadásuk után ír. Az első, a *Plumbum* az író és Margit 1990-ben történő utazását meséli el, melyet egy kis Polskival abszolválnak, beutazzák Németországot, a Benelux-államokat és térnek vissza.

Harmadik seb; „A szerelem sötét verem.”

Ebben a fejezetben Koprázi megismerkedik a házban lakó legszebb, eddig csak filmekben látott angyali nővel. aki mellest háromgyermekes édesanya, kinek a férje mérnök, nagydarab ember, de buta, semmit nem tud a humán tudományokból, a lány pedig kiéhezt minden költői szóra, gesztusra.

Megyedik seb; A megalázottság eszkalációja.

Ez a rész a rohamos pusztulás, a negatív fejlődés fejezete. Koprázi még megkapja a sorstól, hogy Párizsba utazhat mindössze húszezer forintért.

Ötödik seb; Az apokrif sírbatétel.

A Szabadegyetemről ismerős emberek csöngetnek be Kopráziékhoz, hogy amatőr szintársulatukkal, Apokrif sírbatétel címmel színművet adnak elő Medárdy tollából. Mindez a Károlyi-palotában jön létre.

A regény vége csak annyi, mint az eleje. A szeizomográf nem jelzi, hogy megmozdult a föld. Két halott csúszik 15 és fél centit a Farkasréti temető művészdombján. (Ez valóságos jelenség, a földi maradványok valóban arrébb vándorolnak az évek során, ha a temetkezés dombos területen történik.)

TABULA RASA

– amelyben az oly hón várt ifjabb Kolompos György megérkezik, átveszi helyét az ugrairodában, és nagyon szívesen vállalja, hogy a minisztérium által meghatározott legalább húsz embert eltávolítja az Állami Műház kötelékéből, cserébe szabad kezét kap, ami a pénzügyi vonatkozásokat illeti. Nyomban bele is kezd az irtó hadjáratba...

Megérkezett! Már alig várták. Ugyan nem tudta, mi a magyar helyzet, hiszen Bécsben élt, vagyonos ember volt, igazi tőkés, akinek meg se kottyant, hogy minimum húsz embert egyszerűen az utcára hajít. A nyugdíjas korúak még csak hagyján. Mert azok tényleg. Mit keresnének ott. Bár művész sohasem lehet nyugdíjas, mert a művész nem vasúti alkalmazott, nem könyvelő, nem lakatos, hanem maga az élet. Ha ezt elveszik tőle, akkor halottá válik. Infernális metamorfózis.

Na de ifjabb Kolompos György, aki már az ifjabb előtagot sem használta, mert immár ő maga volt Kolompos György, ki emlékszik már a régen halott apára, most a király, na, nem apostoli magyar, nem is osztrák császár, nem is mindenható, de hatalma irdatlanra nőtt, s hiába volt vékony, inas fiú, rettegtek tőle és gazsuláltak élők, s talán még a holtak is, nehogy intézkedései visszamenőleg is hatályosak legyenek. Káprázatos Margit volt az első, aki berohant hozzá, átölelte, szemében huncut, finom könny szűrte fény ragyogott, hogy itt vagyok, Gyurikám, ide nekem az oroszánt is, végre nincs a Sakál Jóska. – Kirúgtam. Sakál is röpült. – Sakál is? A volt évfolyamtárs? Dacára Kossuth-díjának? Margit hátrahőkölt. – És te sem vagy már az Állami Műház tagja.

Káprázatos Margit érezte végtagjai bénulását, nyelve is akadozni kezdett, nem értett egy szót sem. – Én? Miért pont én? – Kolompos már várta a kérdést, és nyomban válaszolt is. – A gyógyíthatatlan betegek is ezt kérdik: miért pont én? Margitom, azért. Mert te is belekerültél a szórásba. Még Kereki, aki aztán tényleg a legnagyobb, még ő is röpül. Húsz ember! Érted? Te meg, ahogy itt nézem a papírokat, egyetlen új bemutatóban sem szerepeltél, a régiékből sorra kimaradtál, úgyhogy... ja, és ez a sok betegeskedés! Megértheted.

Margit minden erejét összeszedve. – Sakál vette vissza minden szerepemet, ő nem rakott új bemutatókba, s ezért, ennek okán lettem beteg. – Kolompost ez végképp nem hatotta meg, érdekelt is őt, hogy mit mesélnek a tények, kötötte az ebet a karóhoz. Ígért mindent, még olyat is mondott, teljesen felelőtlenül, hogy szakmai nyugdíjat intéz (itt tudni érdemes, hogy a lépés- és ugraművészetben 25 év a szolgálati idő, 20 év csak azoknak jár, akik magánlépés- és ugraművészek voltak, Margit meg csak címzetes volt, és mindösszesen húsz évet szolgált, tehát szakmai nyugdíjba sehogyan sem kerülhetett, *A szerk.*), és hogy ne aggódjon, majd máshol, másik társulatnál pótolhatja itteni fiasokóját mint az ország legmuzikálisabb ugráfusa, még föl is léphet, ha végleg fölgyógyul, megszűnik bénasága, ha meg megnémul, azzal jól is jár, hiszen ez a művészet nem az éneklésről szól, nem is a prózáról, a költészetről, itt a test fejezi ki a gondolatokat, adja át a nézőnek, persze csak akkor, ha formai készség át tudja vinni a gondolatot, a filozófiát a nézőteret és a színpadot elválasztó orkesztrán. Margit csak nézett, amúgy is kissé gülü szemei még jobban kibújtak a szemgödörből, még

azt lehetett gondolni, hogy menten glaukómát kap, de nem várta meg, hanem ugraművészhez illően, csodaszép mozdulattal egyszerűen kiszállt az ajtón.

Koprázi otthon a plafont fürkészte kedvenc sezlonyján hanyatt fekvé, szemével lassan követve a hosszú és kanyargós repedésvonalat, melyről a Missouri alsó folyását vélte fölfedezni, ahol a folyó Mississippivé terebélyesedik, s New Orleans után deltatorkolattal hasít a Mexikói-öbölbe, pont a felső ablakkeret fölött, az ajtó felé eső oldalon. Irtózott a tatarozásnak még a gondolatától is, s inkább becsukta szemét, gyönyörű, vékony, fekete lányokkal álmodott, akiket sohasem kapott meg, pénzt meg nem volt hajlandó fizetni testi örömeikért. Háromszor is csörgött a telefon, mire magához tért. Ki a bánat zavarja meg fényes álmát? Margit volt az, nem sírt, nem szipogott, sőt, Koprázi József némi örömet vélt kihallani hangjából, hogy agyó Állami Műház, s hogy milyen korrekt ez a Kolompos Gyuri, kitette őt is, meg a Sakált is, olyan lányt is, akinek mindössze két éve volt a nyugdíjig, így aztán hatvankét éves koráig mehet amerre lát, a Lőrinci Fonóba vagy a baromfifeldolgozó helyi üzemébe.

Koprázi József, a mai magyar irodalom jelese egyáltalán nem örült, ő hitte, remélte, meg volt róla győződve, hogy Margit öt év múlva nyugdíjba megy, de már előre reszketett a gondolattól, hogy az ugráfiában oly nyugtalan asszony mit fog kezdeni magával negyvenöt évesen? És akkor tessék, még nincs negyven, s máris utcára kerül, mit fog most csinálni egy művész, akinek zsigerei úgy idomulnak saját belső szerveihez, hogy át vannak itatva az ugraművészet csodáival, mi lesz Margittal, aki nappal is álmodik, akinek ép perce nincs, csak

lépések és ugraművek, a zene halhatatlanjai, még az evés is csak pusztá időtöltés, időrablás, figyelemelvonó badarság.

Kiment az udvarra és úgy sírt, ahogy még gyerekkorában sem, amikor az apja lesújtott a nádpálcával. Letérdelt a gazba, s mint a hithű muzulmánok térdre esett és két karjával, noha nem éppen Mekka felé, de többször leborult, verte a földet, káromolta az Istent, ő, az egyetlen katolikus mai magyar irodalmi jeles, és szidta Margitot, aki Kolompos lépését korrektnek nevezte, de őt, Koprázi Józsefet, aki életét tette föl erre a lányra, ilyen szóval sohasem illette. Aztán nekiesett a derékig érő gaznak, dühe irtóztató erőt áramoltatott amúgy izmos karjaiba, és kitepte az összeset, tövestől. Embermagas gazhalom az udvar közepén. Kopráziról folyt a víz. Ült. Nézte az eget, sírógörcse nem engedett föl, rázkódott az egész teste, amikor Margit benyitott a bedagadt fakapun. Nevetgélt, ugrándozott, összezsapta kezét, hogy milyen ügyes a Józsi, kitepte az összes gázt, és ne sírjál, minek álltál neki egyedül, hát persze hogy belefáradsz, és akkor menten sírógörcsöt kap az ember. Koprázi hallgatott, most már visszavonhatatlanul tudta, érezte, hogy ez az asszony végleg megőrült, de úgy, hogy nincs visszaút többé. Az udvar, az egyszoba a depresszió mély, fekete fészkévé lényegült, s aznap hirtelen, mintha tapsra, egyszer csak besötétedett.

A szobában egyetlen kislámpa égett, Margit végighevert a sezlonyon, őt nem érdekelte a plafonon végigfutó repedés földrajzi vonatkozása, nem is értett hozzá, azt se tudta, Amerika melyik szegletében van a világnak, pedig beutazta a fél bolygót, fényképek tucatjai lapultak a rozoga sublót legalsó fiókjában, de hogy a földrajz

mi fán terem... hát Koprázi még mindig hallgatott. Kávét tett föl, rágyújtott, szeme vörösölt a sírástól, a kifújt füst duzzadtá marta, de könny már nem folyt a szeméből, inkább befelé sírt, mert minden porcikája reszketett. A kávé után bekapcsolta a Junoszty típusú minitévét, mely fekete-fehéren hunyorogta a híreket éppen, azt nem mondták be, hogy az Állami Műházban az ugraművészeti szekcióban igazgatóváltás történt, és az irtó hadjárat ténye is kiváltáztott csöndbe burkolta önmagát. – Margit! – De hiába szólt, Margit úgy aludt, ahogy szokott, élettelenül, hason, a kispárnába rejtve arcát. – Margit! – próbálkozott újra a mai magyar irodalom jelese. De mindhiába. Margit már fönt járt a mennyben, ugráfiák, lépések vibráltak idegesen mozgó szemhéjai alatt, apró ujjain látszott, hogy most is ott áll a színpadon, instrukciót ad seregnyi lépés- és ugraművésznek, nem is sejtve, hogy ebből már sohasem lesz semmi, mert megsemmisítette őt az, akit a legjobban várt, akinek még Koprázi József is jelezte, hogy nagy a baj, mert Sakál hidegre teszi, és most tessék, Margit tényleg lehűtve, mínusz húszra legalább, halotti fokon, élve eltemetve.

Másnapra Koprázi József megnyugodott. Valahol megértette, hogy Margit miért nincs olyan nagyon nekikeseredve, miért derült föl az arca arra a hírre, hogy többé nem kell gyakorolnia, nem kell hajnalban kelnie, kapaszkodni a rúdhoz, duplákat gyakorolni mindhiába, mert a kutyát sem érdekelte az ilyen szorgalom. Meg aztán lehúzni még öt évet ott, ahol senkinek se kell az ember, hát... Megértette, de ugyanakkor ott zakatolt a fejében, hogy igazi művész nem válik háziasszonnyá, azt is tudta, érezte, hogy gyerekeket sem fognak csinálni így, negyven fölött, mert sem anyagi lehetőségeik nem

voltak, sem idegrendszerük. A mai magyar irodalom jelese nyíltan hangzott, hívó léte, hogy sírgödörbe minek gyereket szülni? Mert odakerül, ez biztos, hogy oldja a feszültséget, mindig hozzátette, a másik meg a rendőrbiztos, a többi bizonytalan, még maga a föltámadásba vetett hit is, nem beszélve az örök élet lehetőségéről. Még a genetikához is konyított annyit, hogy az ő gyereke, főképp, ha Margit szüli a világra, nem lehet normális. Az ki van csukva. Fölmenői sem voltak azok, oldalági rokonaiknál is voltak furcsaságok, Margitnál meg depresszió. Farkasok közé bárányt szülni oroszlán helyett, rémületes balfogás. Így ábrándozgatott a mai magyar irodalom jelese, és Margitra nézett. – Megyek veled a Műházba. Beszédem van ezzel a Kolompos gyerekkel. – Csak azt ne! – sikoltotta Margit, s már látta maga előtt, hogy a két férfi fetreng az ugrairoda padlószőnyegén, vérzik mindkettő, aztán (és ez nyilvánvaló, hogy naná, az ugraigazgató kerülne ki erkölcsi győztesként ebből a küzdelemből, *A szerk.*) már a pogácsa illatát érezte, ahogy kis kendőbe bagyulálva viszi Koprázinak mondjuk Baracskára, mert azért egy ilyen verekedésért csak nem hurcolják az embert egyből a Csillagba vagy Sopronkőhidára. Bár mit lehet tudni! Példát kell statuálni, főleg az ilyen nyikhajokon, akik tényleg elhiszik, hogy valamit is számítanak a mai magyar irodalmi életben. – Isten őrizzen – most már suttogta Margit. – Ne gyere te sehová. Majd én szépen leszámolok, kapok végkielégítést, ami minimum hatszázezer lesz... Gondolj csak bele! Mekkora pénz!

Koprázit nem érdekelte az *ilyen* pénz. Dugják föl, nyeljük le, osszák szét a hajléktalanok közt. Margit, végig lesz – gondolta magában, de nem mondta ki, mert Margit eufóriá-

ján úgysem tudott volna változtatni. Azt is sejtette, hogy Margit nem lehet szakmai nyugdíjas, mert nem húzott le huszonöt évet, csak húszat, az meg édeskevés abban az országban, mely mellét büszkén verve hangoztatta, hogy jogállam, tehát csak és kizárólag a de jure elve érvényesülhet, a de facto meg a méltányosság ismeretlen szavakká váltak, kitörlődtek az emberi fejekben összeállt szótárakból, s akkor, tényleg, akkor mi lesz veled, Margit? Hatvankét éves koráig dolgoznia kell, hogy egyszer nyugdíjat kapjon. De ez a szent örült hol tud dolgozni még huszonkét évet? Aki csak ehhez ért? Aki semmi mást nem csinált életében, mint ugrafált, és a színpadon megmutatta, hol lakik a magyarok istene. Két tüdeje közt, a gátorban, ahol mindig a lelket sejtette, valami tényleg megcsavarodott, majd megindult fölfelé, gombóccá gyúrta önmagát, és a mai magyar irodalom jelese fulladozni kezdett, és még nyelni sem tudott abban a pillanatban. – Be... beme... gyek. És pász! – Ennyit tudott kinyögni, és öltözni kezdett. Még arra is gondolt, hogy valahogy elrejtí diktafonját, amit még Margit hozott az egyik ugraturnéről a szicíliai Catania városából, s amely készülék akár a zsebben is elfért és tisztán fölvelt minden apró hangocskát, kiszűrte valamelyest a háttérzajokat. Aztán letett róla. Csak nem mond olyat ez a Kolompos, amit magnóra kell rögzíteni? Csak úriember a maga módján, Bécsben európaiak élnek nagy számban, ott meg rárágad az emberre valami a koszon kívül is. Margit kérlelte, már-már könyörgött, de Koprázi József hajthatatlan volt. Kocsiba ültek és maguk mögött hagyták a peremvárosi egyszobát, hogy fölkeressék az Állami Műházban frissen trónoló Kolompos Gyurit, ugraigazgatót. Ahogy beléptek

az irodába, önkéntelenül összenéztek. Ifjabb Kolompos is a hátán ült, akár Sakál Jóska, úgy látszik, akiből ebben az országnak nevezett óskáoszban vezető lesz, az azonnal, abban a másodpercben elfelejti, hogyan is kell ülni a szépen faragott íróasztal mögött. Kolompos keresztbe vetett lábát még az asztal sarkára is föltette, mint egy amerikai filmben, s valóban, hegyes orrú cowboycsizma feszült a lábán. Farmerban volt és kék pólóban, Koprázi az izomzatát kezdte vizslatni, és megnyugodott. Ha ez a gyerek kap egy átszállót a mai magyar irodalom jelesétől, még a kecske is hülye lesz, amelyik a sírján fog legelészni.

De Koprázi, a nagy álmodozó sohasem ütött, legföljebb vissza, ha egyáltalán túlélte az őt ért támadást, tehát nem volt verekedős típus, annak ellenére, hogy az egyik legprimitívebb, legprolibb peremvárosban nőtt föl, járta iskoláit, inkább verték őt, mintsem ő vert volna másokat. Arcot meg képtelen volt megütni, amolyan kirakatnak érezte, amelyet illetlenség becsúzlizni vagy beütni, netán vídiával kis kört vágni bele, s ameddig elér a kar, fölmarkolni ékszert, bundát vagy bármit, amit a bolt kínál kifelé. Azért öklét készenlétbe helyezte, mit lehet tudni, ha esetleg Margitra támadna ez a Gyuri gyerek, de annak esze ágában sem volt támadni, pláne nőt, úgyhogy kezei elernyedtek, mindkettőt zsebre vágta, és szétterpesztett lábbal megállt az íróasztal előtt. – Na, itt vagyunk. Hallani szeretném a részleteket. – Ebben a pillanatban ifjabb Kolompos fölugrott és kiszólt az ajtón, hogy ugyan jöjjön már be a titkár, aki valamennyi eddigi ugraigazgatót kiszolgált a meleg csontig, legyen a Tanú, üljön be, és Kopráziék felé fordult. – Ti is ketten vagytok, mi is ketten leszünk. Ez így fair. – Koprázi legyintett, most már

bánta, hogy diktafonját mégsem tette zsebre, aztán leültek mind a négyen, a mai magyar irodalom jelese szemben Kolompossal, aki most már levette csizmás lábát az asztalról, Koprázitól jobbra Margit ült, Margit mellett meg a titkár, jó karnyújtásnyira. Csönd. Margit pityeregni kezdett. Aztán sírt, megállíthatatlanul. Koprázi szúrósan nézte Kolompos hányaveti testtartását, de nem lehetett ezt a gögös, magabiztos embert megigézni. Igazi tőkés volt, igazi racionalista egy állami helyen, ahol azért az irgalom mégiscsak lehetséges, de nem, ő tartotta magát a pályázatához, hogy minimum húsz embert kivág onnan, mint a taknyot. – Miért kell Margitot kirúgni? Miért? Hát lehetne például ugramester. Úgy tanít, mint senki. – Kolompos legyintett. Legalább szólna valamit. Anyázna. De nem. Diplomata volt és fegyelmezett. Ezt aztán alaposan kitanulta a művelt Nyugaton. Csak semmi hiszti, semmi ordibálás, ütlegelés, mert az olyan balkáni, és könnyen elszabadulhat a pokol. – Akkor lehetne... illetve föltámaszthatná a Kamaraugráfiás Csoportot. Ő kapta a legjobb kritikákat. – Azzal előhúzott egy ugyanolyan paksamétát, mint amit Sakál Jóska kezébe nyomott, aki sajnálatos módon elveszítette azt. – Itt vannak a kritikák, nehogy azt higgyed már, hogy a levegőbe ugatok. Nézd csak át. És íme, a videokazetta, amelyen magad is megszemlélheted az utóbbi évek legmuzikálisabb ugráfiáit. – Kolompos nem nyúlt egyikért sem, a titkár ugrott csak föl, és ölébe helyezte a csomagot, rá a videokazettát. Ezek sem fogják megnézni, gondolta Koprázi József, akinek hatalmas tapasztalatai voltak az emberi hazugságok és mellébeszélések terén. – Ahogy elnézem a Margitot, nincs túl jól. Ezt beláthatod te is. Meg aztán egy ilyen csoport

élére vállalkozó, megújító ember kell, egy férfi, aki az információs sztrádán is tud szörfözni, el tudja adni a produkciókat... Erre Margit képtelen. Igaz?

Koprázi is belátta, hogy Margit mit sem ért a korszerű technikához, de meggyőződése volt, hogy nem is kell értenie hozzá. Neki egy dolga van, hogy remek ugráfiákat készítsen az Állami Műház dicsőségére. A többi a menedzser dolga, van is, akkor meg minek a Margitot ilyesmivel szívatni. – Oké, haver. De egyet azért elmondok. Furcsa álmai vannak Margitnak mostanság. Valahonnan mindig kiugrik. Toronyházból, hídról a Dunába. Olyan is volt, hogy bekötötte a szemét. Ó, nem! Nem azért, mert félt, mert nem bírta a mélységet, hanem azért, hogy amikor megtalálják a holttestét, ne legyen a látvány szörnyű. Mert félt, hogy szemei kiugranak. Hát ezért. És most megkérdezem. Mi van, ha Margit nemcsak megálmodja, de meg is teszi mindezt? Akkor ki viszi el a balhét? Mert én nem vagyok önkéntes életmentő, nem is értek hozzá, én egyszerűen csak a mai magyar irodalom jelese vagyok. Semmi több. És nagyon szeretem Margitot. Testvérek vagyunk. De ha akarom, ő az anyám. A húgom. Mindenem!

– Majd én elviszem a balhét – állt föl ifjabb Kolompos Gyuri, és odalépett az ablakhoz. Csavart a recsegő kilincsen és kitérte a dupla szárnyú ablakot, mely három emeletnyi mélységbe bámult több mint száz éve. – Tőlem bárki kiugorhat ezen az ablakon. Ilyesmivel engem nem lehet zsarolni!

Koprázi apjára gondolt hirtelen. Ha ő most itt lenne, Kolompos és a Tanú egyszerre zuhannának a flassterre. Aztán szép csöndben bevonulna a börtönbe, akár önként, abban

a biztos tudatban, hogy két féreggel kevesebb rájga a nemzet testét. De nem volt ott az apja. Meghalt már régen. Nem volt ott senki, aki megvédte volna őt és Margitot. Csak Koprázi József volt ott, aki minden erejét összeszedve sem tudott egy értelmes szót kinyögni. Csak Margit sírástól csillogó arcát nézte, tekintete odaragadt erre a csöppnyi arcra, már krákognia kellett ennek a kétfős ad hoc kivégzőcsoportnak, hogy most már elég a cirkusból, Margit röpül, mint a vadrcék, a többi is röpül, bár mehetnek bíróságra, ott még dönthetnek a sorsukról. Még kezét sem nyújtottak, amikor Koprázi József és Káprázatos Margit egymást ölelve kimentek az ajtón.

Hú, ha ezt fölvette volna diktafonjára! Agyalágyult barom vagyok! Föl kellett volna venni, aztán lejátszani a magasságos minisztériumban, hogy lám, milyen az új ugraigazgató. Mily nagylelkű, az együttérzés micsoda magas fokán áll, ahonnan széttéekintve már csak az Istent látni. Egy hét múlva kellett visszamenni a leszámolás végett. És az összeg tényleg annyi volt, még húszszerrel több is, mint ahogy azt Margit megjósolta. De Koprázi undorodott ettől a pénztől, dzsekije belső zsebébe túrta, de nem gondolt semmire, hogy mire költik majd, hanem várta Kolompost, hogy jöjjön már, kössön belé, hadd üssön bele abba az örökké vigyorgó, leginkább rágcáslóra emlékeztető félemliberi arcába. Jött is. Mosolygott! – Na, minden rendben? – Hát persze. Minden rendben volt. Megszűnt egy szív dobogni. Egy nagy ugráfos, lépés- és ugramúvészi szív. Élt ugyan Margit, de ezt csak orvos tudta volna megállapítani, mert úgy első ránézésre többhetes hullának tűnt. Nem volt sápadt, nem volt sárga, de zöld, az leginkább. Margit még tett egy kísérletet, és pa-

pírszeletkét nyomott Kolompos Gyuri markába. Az volt ráírva, hogy Chopin: g-moll Ballada. – Ezt már láttad. Régen. És akkor nagyon tetszett. Legalább ezt csinálhassam meg. Egyszer, csak egyszer az életben! – Kolompos arca még jobban földerült. – Hát persze! Miért is ne! – Azzal a papírt farmerja jobb farzsebébe dugta. – És kérem vissza a kazettámat. Mert azon van összes ugramúvem. – Megkapod. Visszafelé ugorj be érte. A kritikák... nos, a kritikák egyszerűen elvesztek. Mert átrendeztük az irodát, és oda a pakk. Ne haragudj meg ezért. Elhiszem, hogy te voltál a legjobb. Csak tudod, ma már más szelek fújnak...

Koprázi József, a mai magyar irodalom jelese befelé mosolygott. Ahogy megmondta. Se a Sakál, se a Kolompos nem nézte meg azokat a kritikákat. Margit megszűnt. Kiradírozták, mint egy osztályzatot, kiradírozták a csillagos ötöst, és helyette beváltak egy elégtelent. De miért örült ennyire ez a gaztevő? Otthon kiderült. Mindenki beadta keresetét a munkaügyi bírósághoz, csak Margit nem. Koprázi őrjöngött. Margit, normális vagy? Megnyerik mindannyian! És élnek majd, mint Marci Hevesen. Te meg mehetsz a fészkes fenébe! Margit félt. Margit úgy érezte, ha ő is beáll a sorba, soha nem készíthet az Állami Műház képzett embereivel ugráfiát. Margit hite erősebb volt minden hitnél. Az ugráfiába vetett hite. Hiába rágta a fülét a mai magyar irodalom jelese, hogy földi élőknak ne higgyen, még neki sem, de önmagának sem, hanem egyedül és csakis az Istennek. Hiába. Hát ezért volt oly nyájas ifjabb Kolompos. Mert tudta, Margit az egyetlen, aki nem jelenti föl. Akkor meg? Miért ne ígérhetne bármit? Az is hazugság volt, hogy megnézte a videokazettát. Koprázi ugyanis olyan

helyre állította a szalagot, amiről csak ő tudott, s mit ad az Isten, a kazetta pontosan ott állt, ahová Koprázi beállította. Margit így végleg civil lett, be nem teheti lábát az Állami Műházba, még ingyenyjegyet sem kaphat. Csak Kerekit nem tudta kirúgni ez a mészáros, mert egy hosszú kéz, odafönről, majdnem az Isten magasából lenyúlt, hogy megragadja igazgatói csuklóját. Kereki védett állat, ne tovább! Kolompós tajtékozott, de mindhiába.

A többiek szép sorjában megnyerték a pert, ami nem a végső győzelmet jelentette, mert be nem teheték lábukat a Műházba többé, de nyugdíjas korukig kapták a fizetésüket, mely állandóan emelkedett, végkielégítést is kaptak mindannyian, és nevettek az egészen. A legvisszataszítóbb ugraművész, ugráfus-asszisztens hátba veregette Margitot, és fülébe súgta: kefélj jó nagyokat, attól megnyugszol, és elfelejted, hogy már nem vagy se lépés-

és ugraművész, se ugráfus. Nagyokat kefélni! Ha nem megy a férjednek, szólj nekünk. Bármelyikünk becsempészi a lompost... csak szólj. Időben!

Margit nem tudott visszaszólni. Csak meredt a semmibe. Most már ő is elkezdett gondolkodni, hogy mi lesz ezután? Koprázi éles eszével rögtön kitalálta a biztos jövőt. Az anyagi biztonságot. Otthon ültek, Margit sírt, Koprázi József meg csak ennyit mondott: ha téged nem tesznek rokkantnyugdíjba, akkor senkit ezen a földön. Hidd el, nincs más megoldás. Aztán majd meglátjuk. Margit bólintott és jelezte, nem tud dolog nélkül élni. Elmegy a hitközségbe. Hátha...

A Szent Tádé Hitközségben mint régi kedves ismerőst fogadták, de sajnálattal közölték, hogy az állás betöltetett. Rokkantnyugdíjast alkalmaznak. Akinek nagyon fáj a lába. És ha nem nagy baj, hát hozza vissza, legyen szíves, a szolgálati biciklit.

HALÁSZ GÉZA
SZÖVEG NÉLKÜL

Zsidó Ferenc

Macskajaj

A *néma borz* című, frissen megjelent kötetem bemutatóján voltam a nyugati országrészben. A vártnál is több érdeklődő eljött, felolvastam a könyvből egy rövidebb novellát, aztán beszélgetni kezdtünk. Hogy miként születnek a történetek, hogy milyen írónak lenni, s hasonló csacskaságok. Örömmel válaszoltam a kérdésekre, mert hiúságomnak jólesett, hogy én vagyok a középpont, hogy velem foglalkoznak, hogy érdeklém őket. A találkozó állófogadással, borozgatással folytatódott, kötetlen, laza cseverészéssel. Európai élményeimről meséltem, az emberek félkörben állva, érdeklődve hallgattak. Aztán, a harmadik pohár bor után anekdotázni kezdtünk, mindenki bekapcsolódott, nevetgélünk, egymás szavába vágunk. Valamivel később mellém oldalgott egy negyven év körüli, hígszürke szemű férfi, s fülembé súgta, hogy valamit föltétlenül el kell mesélnie nekem, de csakis nekem. Megütközve, kissé neheztelően néztem rá, hogy miért sugdolózik, miért nem meséli el fennhangon, a társaságban, ha mesélnivalója van, miért akar félrevonni. Közeledését illetlenségnek, tolakodásnak véltem, így elutasítóan intettem, hogy nem látja, most nem alkalmas, talán később. Jó, várok, jelezte békítően. Ismét bekapcsolódtam a beszélgetésbe, abban a hiszemben, hogy sikerült leráznom az illetőt. Nem rajongtam különösebben az ilyenekért: valahányszor meglátnak egy író, fontoskodva lecsapnak rá, előadnak valami gennyest, se eleje, se vége történetet, életüknek megrázó epizódját, azzal a felkiáltással, hogy ezt meg kellene írnia az író úrnak. A frász tört ki az efféle sztoriktól, többnyire kiszámítható, pitiáner családi tragédiácskák voltak, szirupos felhangokkal s világfájdalommal. Persze sosem próbáltam meg novellát fabrikálni belőlük, mi több, egy idő után igyekeztem az efféle meséltetések elől kitérni.

Az est hosszúra nyúlt, a bor eszményien ízlett. A vendégek nagyobb része ekkorra természetesen már elszéledt, de néhányan, akikkel leginkább egymásra hangolódtunk, még ott maradtak. Éjfélét alig tudtam rávenni magam a szedelőzködésre, hogy kimenjek az állomásra, a tizenkettő-negyvenes gyorsra. Nagy nehezen elbúcsúztam, kezet fogtam mindenkivel, aztán elindultam. A férfiről, aki korábban történetmondó szándékával zaklatott, teljesen megfélemlítettem, mert a velem borozgató szűkebb körben nem láttam. Így mondanom sem kell, hogy nagyon meglepődtem, amikor az egyik kapualjból kifordult utánam, hogy fiatalúr, a történet. Kelletlenül néztem vissza rá, erre immár aligha jut idő, mondtam fagyosan, sietek a vonatra. Nem baj, szólt állhatatosan, elkísérem, s addig elmondom. Nem tehettem mást, megadóan bólintottam, beletörődve sorsomba. Csak annyit kérek magától, sutyorogta máris, hogy mondjon véleményyt. Nem kívánom, hogy megírja, tette hozzá nyomatékkal; hangjában érdekes módon némi kajánságot véltem fölfedezni.

Nagy galambász vagyok, kedvenceim a postagalambok, vágott bele gyorsan a történetbe. Csak fajtiszta madaraim vannak, versenyekre is szoktam járni. Micsoda kellemes érzés, amikor az ember kiröpteti őket, s aztán nézi, mint

eveznek az égen! S hát amikor visszaszállnak; rá a kezemre, a fejemre! Ők turbékolnak, én füttyörések nekik. Többet ér ez minden beszélgetésnél!

Ahogy baktattam mellette, szemem sarkából rásandítottam, s láttam, egészen beleéli magát a mesélésbe. Visszanézett rám, meg is állt egy pillanatra, sóhajtván. Tudja, egyedül élek, ez minden örömöm. Meg is látszik magán, gondoltam némi rosszindulattal. Néhány hete szörnyű tragédia történt, folytatta, azóta sem térek magamhoz. A szörnyű tragédia kifejezés hallatán borsózni kezdett a hátam. Tudja, a menyét. Az a galambok legfőbb ellensége. Gyönyörű, menyétbiztos dúcban tartom a galambjaimat, két méter magas oszlopokra van szerelve, nincs az a menyét, amelyik fel tud mászni arra. De azon a napon, én ökörré, kipucoltam a piszkot a dúcból, s a létrát, amivel felmásztam, ott felejtettem nekítámasztva. Azon, csak azon kapaszkodhatott fel a menyét az éjszaka leple alatt. A röptető nyílás be volt reteszelve, éjszakára sosem hagyom nyitva. Ma sem értem, hogy tudta kinyitni, milyen démoni ravaszsággal! Aztán csak gondolom, megállt a kijáratnál, s várta, hogy az álomból riasztott, megrémült, a sötétben összevissza verdeső galambok megpróbáljanak kiröpülni, s egyenként elharapta a nyakukat. Egyet sem hagyott életben! Egyet sem.

Nem tudott megkérni a sztori. Kellemetlen dolog ugyan, egy egész dúcnyi galamb, de az ember kikesergeti magát, s vesz új galambokat. Minek ekkora feneket keríteni a dolognak?

Jól gondolja, folytatta rövidesen a férfi, mintha olvasna a gondolataimban, kikeseregtem magam, s vettem új galambokat. De bosszút akartam állni a menyéten! Van egy csapdám, a megáradt víz hozta évekkor ezelőtt, fennakadt a part menti fűzfagyökerek között; vadór vethette meg valahol följebb, vidrát fogni, igazi kemény, fogas csapda volt. Na azt, egy darab húst téve rá, megvettem egy este a dúc közelében. Gondoltam, ha a menyét arra jár – márpedig arra jár, mert ha egyszer megkóstolta a galambvért, akkor másodszor is visszatér –, feltétlenül felkapja a szagot, s rámegy. S akkor annyi a galambgyilkosnak! Lefeküdtem, de rövid, nyugtalan álom után megébredtem, rossz előérzettel. Valami azt súgta, történt valami a csapdánál. Kikászálódott az ágyból, felgyújtottam a villanyt az udvaron, a biztonság kedvéért egy kisbaltát vettem magamhoz, s kiléptem a házból. Kétségbeesett, fájdalmas, hisztérikus nyávogást, vinnogást hallottam a dúc felől. Meghűlt bennem a vér. Ez csak a macskám hangja lehet! De hisz direkt bezártam! Odasiettem a helyszínre, sajnos a menyét helyett valóban egy macskát fogott a csapda, de legalább nem az enyémet. Én ökörré, szidtam magamat, hogy nem gondoltam a kódorgó bakmacskákra?! A szegény jószág már a végét járta; olyan szerencsétlenül nyúlt a hús után, hogy nemcsak a mellső lábát, hanem az egész felsőtestét elkapta a csapda. Vérben fetrengve vinnogott. Ahogy meglátott, kétségbeesett, könyörgő miákolásba kezdett, hogy mentsem meg. Látszott, jóhiszemű házimacska, aki bíz az emberben, jó barátságban van vele, s azt reméli, hogy megszabadítom a gyötrelmekről. Egy pillanat alatt felmértem a helyzetet. Szegény jószágot nem lehetett megmenteni, a vasfogak túlságosan összeroncsolták, tehát csak egyféleképpen segíthetek neki, ha megrövidítem szenvedését. Rövid tétovázás után odaléptem, s a balta fokával teljes erővel lesújtottam a fejére. Azt az értetlen, csodálkozó, szemrehányó tekintetet, mellyel halálában rám nézett, sosem fogom elfelejteni! Sem azt a hangot, amellyel a lelkét kilehelte. Alávaló gyilkosnak éreztem

magam, tehetetlen dühömben sírva fakadtam. Gondatlanságom miatt elpusztultak a galambjaim, s lám, most ennek a szerencsétlen jószágnak is halálát okoztam. Pedig nem ezt akartam, higgye el, nem ezt! Azóta nem alszom jól, minden éjszaka megjelenik a macska álmomban, és rimánkodik, hogy mentsem meg. Fölötte pedig ott sivalkodnak a megriadt galambok. Én vigyorgok, és könnyörtelenül lesújtok, hogy aztán nyomban felriadjak álmomból, izzadságtól csatakosan, hevesen dobogó szívvel. A sötétből a macska értetlen, fájdalmas tekintete világít rám. Szörnyű érzés, szörnyű! Tönkreteszi az életemet!

Egyértelmű volt, hogy újraéli a történeteket, szenved a felelevenített élményektől. Mégsem tudtam együttérezni vele. Látszik rajtad, gondoltam magamban fitymálón, hogy nincs családod, nincs más fontos dolog, amivel törődj. Néhány galamb s egy macska, nagy dolog! Ennyitől lelki válságba kerülni: luxus.

Ez nálam lelkiismereti kérdés, folytatta kisvártatva higgadtan. Nemcsak az bánt, hogy közvetve én okoztam halálukat, hanem az is, hogy jót akartam, s rosszra fordult. Tehát nem elég a jó szándék, az igyekezet. Hisz most már hiába mondom, hogy nem kívántam a galambok vagy a macska halálát, én vagyok a hibás. Na, még csak ez a kis moralizálás hiányzott így éjfél után, gondoltam ironizálva. A továbbiakban csak nagyon hézagosan figyeltem mesélőmre, mert beérkeztünk az állomásra, s a jegyvásárlással voltam elfoglalva, így csak annyit értettem meg, hogy rövidesen pszichológushoz fordult, aki azt ajánlotta, mesélje el egy megértő jó barátunk az egészséget, az együttérzés segíteni fog a feldolgozásban; de ő egyedül él, magányos, barátai nincsenek, ezért örült, amikor megtudta, hogy író-olvasó találkozó lesz, mert az írók fogékonyak a történetekre, s jobban ismerik az emberi lelket, mint mások.

Már a peronon álltunk, elhallgatott, kurvára nem volt kedvem szólni semmit, de ő várakozón tekintett rám, mi a véleménye, kérdezte végül, de ekkor bejött a vonat, sajnálom, mondtam, hogy valamivel lerázam magamról, s azzal felszálltam a szerelvényre. Az ablakból még egyszer visszanéztem rá, továbbra is kérdőn nézett rám, sajnálom, mondtam még egyszer, erőltetett mosollyal; nem tudtam, nem akartam semmi értelmeset kinyögni. A mozdony füttyentett, a szerelvény nagyot nyekkenve elindult. Mesélőm arckifejezése egyszerre megváltozott, harsányan, hetyke arckifejezéssel kiáltotta utánam, ne sajnálja, az egészből egy szó sem igaz, csak kitaláltam! Felcsaptam az ablakot, s szívemben a megleckéztetettek haragjával lehuppantam a helyemre.

Borbáth Péter

Grafoman

Egy párás reggelen kefirgombámat sétáltattam a közeli lankán, és eszembe ötlött ifjúkorom legborzalmasabb emléke. Az emléktől megrettenve nagyot rántottam a pórázon, és hú háziállatom okos, kérdő kifejezéssel fordította felém fehér, hepehupás arcát. Megsimogattam nyálkás homlokát, és gyorsabb futásra ösztökéltem. A félelmetes emlék képe azonban ott mocorgott a párától tompa tájon. Otthon a számítógép elé ülve elfogott a rettenet, hogy újra írnom kell, de éreztem, meg kell fogalmaznom azokat az észveszejtő napokat.

Felhívtam egy barátomat, aki már abban az időben is szorosán kötődött hozzám, és megemlíttem neki, mire készülök. Halk szörcsögést hallottam a vonal végéről. Nyáladzott. Mikor újra megszólalt, hangja oly halk és reszketeg volt, akár egy vénemberé. Megpróbált lebeszélni tervemről, aztán érezve hangomon eltökéltségemet, csak arra kért, hogy egy nap ne írjak többet 6-800 karakternél, és ne kezdjek kutakodni újra a betűtípusok között. Megígértem neki, és a kagylót letéve bizsergő ujjakkal ültem vissza a géphez.

Minden egy tiszta novemberi hajnalon kezdődött. Akkoriban egy hamisított hanghordozó-megsemmisítő vállalatnál dolgoztam éjszakai műszakban. Odafent tisztán ragyogott a hold, és én úthengeremmel 280 darab hamisított Dolly Roll-hangkazettát préseltem laposra, mosolyogva néztem a szétfreccsenő műanyagdarabkákat és a fuldokolva tekergő fekete szalagokat. És akkor ott a vezetőlészen eszembe jutott egy vers, egy haiku. Akkor már több éve írtam különféle elbeszéléseket, hosszabb verseket, de néhány hónapja éreztem, hogy kezdek eljutni a forma letisztultságáig, a mondanivaló szikárságáig. Reggel hazatértem után rögtön a gépbe pötyögtem a pici, szabályos verset.

Elégedetten feküdtem ágyamba, és este hatkor kipihent elmével ébredtem. Egy pohár forró musttal a kezemben leültem a számítógép elé, hogy friss tekintettel olvashassam újra versemet. Elhűlve láttam, hogy a szabályos 5-7-5-ös strófaszervezetbe odafurakodott egy fattyúsor, egy rettenetes jelzős szerkezet, feldúlva az egy gondolatsorra felfűzött lírai helyzetképet. Természetesen megpróbáltam kitörölni az oda nem illő szavakat, de a fattyúsor kegyetlen kígyóvá alakulva kergette le a képernyőről kurzoromat. Az órára pillantva láttam, hogy indulnom kell a munkahelyemre, ezért ceruzát ragadtam, és lefirkantottam az eredeti haikut, és kitöröltem a dokumentumot a könyvtáramból. Útközben arra gondoltam, biztos valami modern számítógépes vírus űzi velem ostoba tréfáját.

Munka közben azonban egyre felrémlt bennem az a fattyúsor, összerezzenve vettem észre, hogy újabb bővítmények jutnak eszembe, mintha a befurakodott sor, eme kegyetlen kígyó, ama titokzatos ostor felkorbácsolta volna bennem a szavakat, elnyűtt hasonlatok keltek életre fejemben, és addig keringtek megvadult darazsakként koponyám belsejének neki-nekicsapódva, amíg nem találtak maguknak egy satnya gondolatot, elérvult képet, hogy ostoba metaforaként, telhetetlen metonimiaként duzzasszák tovább burjánzó monda-

taimat. Földöntúli fáradtság lett úrrá rajtam, hazáig botladoztam, és tehetetlen fahasábként zuhantam ágyamba. Este világvégi kimerültségben ébredtem, és reszketve hajtottam fel egy kupica Pelikán javítófestéket. Az újra rám törő szorrengetegben valami fogódzópontot kerestem, és gerincemen csúszva megközelítettem íróasztalomat. El akartam olvasni a papírra kimenekített haikut.

De a lapon nyoma sem volt versemnek, csak mondatok özöne, egyre sokasodó bekezdések. Dermedten éreztem, hogy valami bizarr vágy kerít hatalmába, és már nyúltam is fiókos szekrényem aljára, ahonnan bontatlan csomag írólapot vettem elő. És írtam, olyannyira belefeledkezve a papírseregés gyötrő szép melódiájába, hogy még munkámról is megfeledkeztem, és csak az éjféli harangzúgásra riadtam fel, akkorra már több mint ötven teleírt oldal hevert körülöttem. Sietve kaptam fel kabátomat, négyórás késéssel értem munkahelyemre. Zúgott a fejem, és épkézláb magyarázat nélkül hebegtem főnököm aggódó-kémlelő tekintete előtt. Az úthengerre pattanva megpróbáltam behozni lemaradásomat, azon az éjjelen 500 törvénytelen Destiny's Child CD-t kellett megsemmisítenem, a túlórázás után a délelőtti napfényben lépdeltem, friss péksütemények sétáltak mellettem, éreztem, hogy egy nehézkes kalács még utánam is fordul, és sajnálkozó pillantással nézi botorkáló alakomat. Elhatároztam, hogy megszabadulok ettől a borzalmas erőttől, és egy Ápiszba lépve vettem 50 darab Koh-i-noor elefántos radírt a nagyobbik fajtából. Az első kapualjhoz érve rögtön magamba tömtem két radírt, és hazáig majszoltam, otthon első utam a konyhába vezetett, és a sajtreszelőn ledaráltam tíz szürke radír-téglatestet, egy nagyobb befőttesüvegben összekevertem a morzsalékot 1 liter vízzel, néhány tucat mazsolával, és állni hagytam. Lefekvés előtt még elrágtam egy frissen panírozott törülőgumit, és csak utána aludtam el.

Borzalmas nyögésre ébredtem, a párnámon halásápadt toldalékok hevertek, főleg képzők, de két féregként hentergő birtoktöbbsesítő is ott haldoklott, reszketve ismertem rá a regényben leírt szuffixumokra. Kiténferegtem a fürdőszobába, és a WC fölé hajolva kihánytam egy újabb kisregényt, a tartályból kiáramló víztömegben egymásba csavarodtak a felesleges mondatok, és visongva húzták egymást az örvény mélyére, le a csatornába. Arcot mostam, és a tükörbe pillantva velőtrázó üvöltés hagyta el ajkaimat. A tükörből egy rettenetes ábrázat vigyorgott rám, először nem ismertem fel, de ifjúkoromból előtört egy iszonyú könyv emléke, és a borítón ugyanaz az arc: Németh László arca. Fogkefémmel nekiestem a tükörnek, hogy eltüntessem onnan e félelmes víziót, de mennél jobban dörzsöltem, annál fenségesebben kacagott gyermekded próbálkozásaimon.

Károly György

Viszerváry Marischka randalírozott brokkolija borjúfillagóriában

Legjobb, ha egy közeli bolgár- vagy belgakertészetben szerezzük be a virgoncz színű és kellően zsenge zöldséget, nemkülönben valamely ösmerős hússzékben a megfelelően retardált borjúfilét. A jobb mászárosok kívánságra batikolják is, így a konyhában arra már nincs fölös gondunk.

A brokkolit szedjük nagyobbacska rózsákra és E143-t, E217-t, valamint feltárt ávokádókörte-csírát és barnalevet hozzáadva, óvatosan randalírozunk szükség szerint. Figyeljünk oda, hogy mindenik oldalán egyaránt introvertálódjék! Mielőtt elkészülne, mértéktartóan meghinthejtük némi jóféle laman-tinórlémmel, ám ebből csakis a veres-tengerit ajánlhatom, mert az olcsóbb gyarmatárutól keserédes mellékízt kaphat az ételünk.

Garbarekmetélővel vágjunk öregujnyi laskákat a húsunkból. Forrósítsunk kevés törökvöröst, vessünk belé izsópot, kardamómit, cimetet bőszéggel! E lében abároljuk takaréklángon a borjat egy gyenge óra hosszat, s mikoron mindent így elkészítettünk, herczigen elrendezzük egy porcellán vagy ezüst tálon. Kőríthetjük rákhaváriával, ha elég érett, és vessük az ebünk elé! De csak ha nagyon rühölljük szegényt.

özv. Komáromi Jánosné szül. Rilke Fauna

Faltysné Ujvári Anna

Bella

– Kivirultál, Mamus, mint a Kassai lova! – mondta a vóm a viszontlátáskor, és elismerően átölelt.

Ennek a szólásnak a magyarázatát nagyon jól ismerem, mert jelen voltam egy girhes-görhes vén gebének isteni végzés folytán történt metamorfózisánál, amikor is nemhogy poroszkát, hanem leginkább táltos paripát csinált belőle a lelkesedés és a hazafias feladat.

Az történt ugyanis, hogy a paraszti munkát különösebben nem szenvedhető Kassai Lajos ült a háza előtti göbölpadon, az idejét mulatva. Felesége már jó ideje eredménytelenül szotyongatta, hogy tétlenkedés helyett kezdjen már magával valamit. Nem akart ő a városban munkát vállalni, de azon a kis hepehupás földjén is olyan magas volt a gaz, hogy fölbökte az ember ülepét,

állatokkal sem vesződött, mert földön járó ember volt amúgy, ha néha földöbent is benne egy-egy szárnyaló gondolat.

Ahogy így mélyedezett a nagy semmittevésben, arra csoszorgált egy ló-sintérféle atyafi, aki egy gúlaszemű, sovány figaró-gebét vonzott maga után.

– Aggyisten! Hová lesz az útjuk? – köszön rájuk serényen a semmittevő a történet reményében.

– Hát csak sétálgatunk – mondja amaz, megsejtve a másokban a lehetséges vevőt a lóra.

Az ám! Lovakkal kellene foglalkozni – gondolja homlokára csapva Kassai. Tanya és rét van, lóállás is akad, hú, bele, Balázs! – lovat majd ad az Isten. Például ezt itt a koma istrángjának a végén.

– Hát ez miféle komorkóros, gazdacsúfoló jószág? – mutat a depressziós gebére.

– Nem kóros e', csak éjjel legelt, a' mér reggel nem kapott zabot, most aztán lógatja az orrát.

– Csődör?

Na, e' se ért hozzá, jó vevő lesz, gondolja a lovár.

– Nem a'! A jó csődör vagy megsántul, vagy megvakul, ha nem kap zabot, de ez se vak, se sánta.

– Akkor ez rossz csődör?

– Affenét! Ez egy kanca.

– Aztán hová hajszolja ezt a dikhenc párát?

– Viszem Kaposvárra kizsűrizni.

– Hát annyira forhandos?

– Effenét! Csak olyan álnok. Megeszi a zabot, de szekerezni nem akar.

– Hogy híjják?

– A szólítóneve Bella, de beszélhetsz neki! – és legyint. Kassai feláll a kényelméből és marizsgálni kezdé a lovat, puhatolva, hogy hol tartja az erejét, mert sejtette, hogy ez csak egy rosszul tartott táltos, akit csak szemmel tartotak, de nem zabszemmel.

– Hol a zabostarisznya? – kérdi szigorúan.

– Ha vóna! – forgatja a szeme fehérjét amaz.

– A „havóná”-tól döglött meg a cigány lova is. Nem tudta?

A ló eközben fincsorog, fel-felkapva a fejét, mint mikor a liba szagot érez, csombolgatja a szórtól megcsonkított farkát, miközben gőzölgő baligákat potyogtat. A koma pedig megérezte ösztönösen, hogy egy lóért rajongó piaszterrel van dolga. Igyekezett eltalálni az ígét az alku megkezdéséhez.

– Tudja, milyen szép ez az állat, ha föl van boglározva? Nézze, én őszinte leszek. A vágóhídra indultam vele, mert gyorsan szükségem van a pénzre. Magának is megéri kilós áron, nekem sem kell a lelkiismeretemmel bajlódnom. Szegény párának ma már a vágóhíd lesz az állása, mentse meg ettől, olcsón adom, szinte ajándékba.

Kassai eközben megigézve belebámult a ló szájába, annak kacagó gerebenfogai látására.

– Már szent Jeromos megmondta, hogy ne nézze az ajándék ló fogait senki emberfia! Tízezer forintka semmiség egy ilyen jóképű paripáért. Hol kap maga ennyi pénzt ilyen tömeg húst? Hát nálam! – győzködött az eladó. – Jutalmas ár ez!

Kassai leültette a komát, és ő maga betért a házba pénzért és demizsonért. Fizetett katonásan, és az áldomást is megiszogatták. Szentül hitte, hogy most ezzel a lóval magalapozta családjá gazdasági felemelkedését.

– Hát itt a passzus és az istráng, odaadom a ló mellé az ostort is ráadásnak, csak meg ne mutassa a paripának, mert megharagszik érte. – Végző búcsúzóul nagyot ütött a gebe tomporára.

– Aztán becsüld meg magadat, te istenátka! – dörmögte és elszelelt, mint a forgószelebe beleakadt böjti boszorkány.

Megjegyzem, hogy aznap Kassai felesége daczból vett és hazavezetett két horpaszban elvékonyult hitvány agarat, akiknek a magassága tekintélyesnek mondható, míg soványsága hihetetlennek nevezhető.

– Ha ezek ősmagyar agarak, akkor az én Bellám egyenesen Attila hátasa! – dörmögött az újdonsült lovas gazda.

Kivezette kötőféken a lovat a birtokra, ezalatt ha tehette, hagyta étvágyolni a vetések végén, hadd' kolbászoljon a szegény pára, ha már ilyen nagy szerencséje van, hogy megmenekült a vágóhídtól, és ráadásul még jó gazdára is akadt, aki a lótarásban gyakorlatlan ugyan, de a szíve nagy, akár a lovaknak. Ott kinn a pusztán egy határdombról nekirugaszkodva föl pattant a ló hátára. Így kettesben, hogy senki sem látta, lábuk közé kapták az utat, esetlenül, de egyre sebesebben elkezdtek galoppozni.

– Hú, az áldóját, ez jobban járja, mint ahogy tudja! – állapította meg rémületen a paripa képességeit Kassai.

A ló végül egészen tűzbe jött. Csontjait zörgetve szaladt, mint a hajdermennykő, tempózott hol ide, hol oda, törtetett a gazban és vicsorogva nyihogott, hátsó lábait párosával rugdalta az ég felé. Egyszer csak a huszár egy ebihalas dágványban tapogat, hiába keresi maga alatt a lovat, az amott üget a vetésben. Felugrik és rohan a ló után, végül az ugaron, ahol a föld lefekszik és felkél a hepehupákkal, ott beéré a szilaj állatot, akinek habsár gyöngyözik a szája szögletében és füstöt lök a feje. Próbálja fékezni, de az ugrál csikómódrára, hátsó lábaival rugdalja, szaggatja a gyomot, tipródik, és valahány lába van, minddel csépeleli a tarackot.

– Hóhó! Égicsuda, facsomó! – üvölt a kezes állatra, de az csak elhajította magát a gyepen, úgy elfáradt. – Úgy, úgy, holnap is az égen lesz a Nap – nyugtatgatta a ziháló állatot.

Éjjelre loállásul szabadvackot kerített Bellának, aki olyan büszkén állt ott a kopaszállásban, mint egy csillagnéző.

– Énrám nézz, te csabrillás, ne az égre! – szólt rá gyengéden a gazda csutakolás közben. Szeretettel etette, itatta, vakarta.

Egész éjjel őrizte az árnyékból gyúrt gyenge, de csillagszemű jószágot, mert a lólopó csillagok már ott settenkedtek az égi mezőkön Kaposmérő fölött.

Másnap, amint föltetszett a hajnal, együtt ébredt a lovas és a ló.

– Na ugye! Mondtam, hogy ma is süt a Nap – paskolgatta a pacit.

Úgy esett, hogy ezekben az időkben városi emberek szállták meg a vidéket, akik helyszíneket kerestek a pár év múlva esedékes honalapítási évfordulós rendezvényekhez. Az ünneplések célját és várható bevételeit becsülgetve mindenkiben elültették a készülődés magját. Nagy pénzek lapultak a gondolatokban. Lesz itt idegenforgalom, vendéglátás, tolongás, hiszen egy köpésre vagyunk a fenék-

pusztai avar település-lelőhelytől. Ragyogó dolgokra nyílik alkalom: lesz szittyá önmotogató, szteppézó parádé, kurta jurtafaló és még mi minden. Kassai immár mint lótulajdonos, gondolkozott a terveiről. Szekerezés és hintóztatás? Nem, nem, ennél több kell. Lovagoltatás? Ahhoz több ló kellene. Az ám! De ha mindenki hozza a maga lovát? De ugyan miért hozza és miért éppen ide hozná a sok-sok rendezvény közül? Mert itt lesz valami más is, valami egyedi. Mi? Lovaspálya! – dolgozott a fantáziája. Lovaspálya ezen a nadrágszíjon? Igen. Egylovas, vagyis egyéni indításos vágta. Vajon ez elég csábító? Nem elég. De ha viseletben és ősmagyar módra, fegyverzetel történik? Ez már alakul! Ha már fegyverrel, akkor harcot imitálva! Ez az! Fegyveres, lovas attrakció! Kopja, buzogány, balta és természetesen íj. Az ám! Íj, illetve íjas vetélkedés. Célba íjazás. Célba íjazás lóhátról.

Célba íjazás a szélrózsa minden irányába, vágta ló hátáról! Ez az! Az ötlet megszületése után belemélyedt a magyar őstörténet és a keleti fegyverzet tanulmányozásába itthon, sőt Ázsiában is. Hamarosan saját kezűleg visszacsapó íjakat kezdett gyártani a szerszamos pajtában. Csontokat faragott és ragasztott, különleges fákat pácolt, állati beleket és tehénszarvakat vásárolt a vágóhidról, ezekből kísérletezte ki az első fegyvereket. Néhány kézuja áldozatul esett a feszes húrokon való próbálkozásoknak, de ez sem szegte a kedvét. Messze határban híre ment kiváló fegyvereknek.

Természetesen rendszeresen dresszírozta Bellát. A lónak az volt a feladata, hogy állórajttal indulva 180 fokos befordulással tegyen meg kilencven métert, nyereg nélkül ülő lovassal a hátán. Ezt minél rövidebb idő alatt kell megtennie. Ezt komplikálta azzal a látványossággal, hogy a lovas a vágta alatt háromszor célzott és lőtt, előre, oldalt és hátra a feszítő íjjal. Mindez honalapítás kori viseletben és kellékekkel zajlott már az edzések idején is. Bella a feladatok során jó étvágyú lett, kigömbölyödött, okos fejével hamar megértette, hogy mit kívánnak tőle. Kezdetben sokszor elvágódott a rajtolásnál, akkorákat esett, mint egy marha Egyiptomban, s ilyenkor a lovasa éppen a céllal ellentétes irányban repült kengyelestül, pokrócostul. Egy ló, mert hosszú testű állat, álló helyzetből 180 fokos fordulattal startolva kilencvenméteres távon tíz mp szintidővel nehezen boldogul. De Bella, a jó erkölcsű ló nagyon engedelmes és szorgalmas tanuló volt. Dolgozott benne a hála, mert józan állati ösztön vezérelte. Hamarosan gyönyörű szerszámzatot kapott: a puha szíjazaton csillogtak az ezüstutánzatú veretek. Sörénye három fokban lenyíratott, fejéről ékes, cifra sallangok rojtikáztak, a bántó ígézettől elrejtve okos pofácskáját. Patkó és nyereg nem gyötörte, ostort és sarkantyút nem ismert. A feladatok végrehajtása után rendszeresen járó juskulanciával ápolták a húségét.

Idővel Bella használatára tíz hektár területet vásároltak, dimbes-dombos, ligetes kaszálót – itt Kassai úr létrehozta a sprintverseny mellé a terepíjazatot is, s mindkét versenyszám hivatalosan is bejegyeztetett önálló sportágként, és órák alatt népszerűsödött.

Ilyen körülmények között érkezett el a magyar honalapítás idegenek által szentesített ezerszázadik évfordulója.

Hatalmas felhajtás volt Kaposmérőn a Kassai-féle lovas táborban. Lovak, agarak, kabák motogatója zajlott a jurták között. Egy cifra palotasátorban „Attila hún fejedelem eredeti kardja” volt látható, másolatban. A vágta pálya korszerűsített: szalmakazlak helyett földbe rögzített lóoszlopokon fekete-fehér

lólapok virítottak a földtől számított kétméteres magasságban, mint amilyen magas egy lovon ülő ellenfél. Mélyített vágtaárok akadályozta a lovak kilépését a pályáról. A célkapunál faragott bálványfák, földbe szúrt kopják, lókoponyák, szalagok, zászlók emelték a látványt. A pályaközépnél a domboldalon díszes trónuson ült Kassai, a fejedelem. Körülötte a ranglétra szabályai, azaz a terek és gesztusok törvényei szerint elrendeződve a korabeli viseletbe öltözött hölgyek és urak, s a testőrség és a hódolók tömege nyüzsgött.

Távolabb buzogányos, kopjás vitézek viaskodtak, másutt nyílzápor-bemutató zajlott. A „Bizánc” feliratú útjelző tábla mögött megkezdődött a lovas terepjászat. Aki oda bemerészkedett civilként, azt menthetetlenül átluggatták a magyarok halálpontos nyilai. Paták dobogása, ágak recsegése, lónyihogások, horkantások, harci rikoltozások félelmetes zajával telt meg a történelmi miliő.

Az eseményekhez igazodva magam is jelmezben voltam. Kassai, a fejedelem csak néhányunknak engedte meg, hogy a palotasátorban időzzünk. Itt tanácskoztak a „vének”, néprajzosok, zenekutatók, eredeti altaji zenészek, ősi hangszerekkel, kürtökkel, sípokkal, dudákkal, ökörszarvakkal. A jurta közepén üstben fortyogott valami szurokfekete, bűzös ragacs, amit a Gasztronómiai Világszövetség elnöke időnként megkevergetett – egyenesen Bangkokból való érkezését követően. Az „áldos” nevű masszát lángon süített köleslepénnyel mártogatták a beavatottak, időnként márkás, hosszúnyakúban palackozott nemes borokat horgásztak ki hozzá a szőnyegekre hasaló „itáliai rabszolgák” a sátor alatti hűtővermekből. Az altaji kobzosok pengették egyedi hangszereiket, s egymással versengve a hátborzongatóan ősi, gutturális hangadásban sámáni révülésbe felejtkeztek, mialatt a kaukázusi osubok perzsa hangfoszlányaikat indásos-akusztikus szőnyeggé csomózták.

Aztán kürtök jelezték, hogy megkezdődik a legfőbb viadal, a lovas íjász céllövő vetélkedés.

Magunk is kimentünk a jelképekkel telefestett jurtaajtó szent küszöbét szertartásosan átlépve, a póznákra felaggatott lókoponyák között a sokadalomba. Itt már jó üzleti szellemű árusok virslit, bort, mézes étkeket, lacipecsenyét árultak, de jócskán akadt ötvös-aranyműves is – náluk honalapítás kori ékszereket, szerszámvereteket, fegyvereket, pénzeket lehetett vásárolni szép másolatban. Mindenféle ősi mesterség képviselve volt, úgymint tímárok, kötélgyártók, vízvizsgálók, lószőrfonók, cserép- és fémüstművesek, és így tovább.

Elhelyezkedtünk a díszvendégeknek kijelölt páholyban, a lósóskás, macskamentás domboldalon, törökülésben feszítve, átellenben a fejedelmi trónnal.

Vérlázító dobpergésre felvonultak a lovas viadorok, fegyverzetük és selyem-brokát viseletük színpompája, a prémek, tollak, csillogó fémdíszek utolérhetetlen gazdagsága láttán az egész közönség átitatódott a rendezvény fennkölt szellemiségével. A lovasok felvonultak a fejedelem előtti tiszteletadásra, majd a rajthely közelében fitogtatták ügyességüket, produkáltatták paripáikat. Egyenként álltak a rajthoz. Minden vitéz három futamot tehetett, futamonként három célba lövést teljesíthetett, miközben a ló a futásirányhoz képest 30, 45 és 60 fokos szögben, nyergetlen, vágató paripán merev szárnyú reflexíjjal, tegezből történő vesszőadagolás mellett úgy kellett tíz másodpercen belül teljesíteni a kilencvenméteres távot, hogy a célkarika középpontját luggassza

át a zengő íjvessző, háromszori egymás utánban. A lólapokat apródok vitték értékelésre a fejedelmi lóvizsgálók napsátraihoz. Minden futamot a dobosok felgyorsuló pergető zenéje kísérte.

Az eredményhirdetési ceremónia volt a nap fénypontja. A győztesek a fejedelemtől vehették át a díjakat. A hangzavar és a látnivaló egyre nőtt. Közben beérkeztek a terepíjászok, jelképes prémeket cipeltek az elejtett vadak képeit idézve. Nemes fogócskajátékba kezdtek, lóhátról igyekeztek egymás rakományát elzsákmányolni. A zsákmány között volt Kassainé fejedelemasszony naftalinós mókusszór keppje is.

Elindultam, hogy magam is tiszteletemet tegyem a fejedelemnél, aki mint régi barátom, meghívott az eseményre. A trónushoz közeledve orientalista professzor kíséremmel, a fejedelmi konyha szolgálai kezünkbe nyomtak egy-egy papírtálcát gőzölgő virslivel, mustárral és kovásztalan kenyérral. Ezzel a rakománnyal érkeztünk meglehetősen illetlenül Kassai elé. Nem volt idő bővebb üdvözlésre, kurtult a protokoll, csak egy baráti csókra futotta és néhány kérdésre, mint például: hogy vagy, milyen volt, máskor is, na ugye megmondtam, feleséged megnyugodott, és végül: hol van Bella?

– Igen, hol van Bella, az alapító táltos paripa?

– Hát ott, a kezedben! – mondta a nagy padisah, és felséges vigyorgással a virslire mutatott.

nextepp béla

A csend dőre órei

Ülök a szobámban. Csendben, egyedül. Odakint a folyosón rendőrök jőnek. Hangosak, s kopogtatnak.

Kívül, belül csupa csend vagyok.

– A rendőrség van itt. Nyissa ki! – mondja az egyik, a másik meg csak kopogtat.

Nem nyitom ki, mondom, de csak magamban. Kifelé még inkább hallgatok. A zsaruk összetanakodnak.

– Lehet, hogy nincs itthon.

– Vagy igen.

– Mi?

– Mi mi?

– Mi igen!

– Nem értem.

– Mit?

– Azt, hogy mi igen.

– Nem mi vagyunk itthon, hanem ő.

– S nem nyit ajtót?! Hé, maga, nyissa ki, ne szórakozzon, hallja, mert ha kinyitja, s bemegyünk, majd mi szórakozunk. Nyissa ki, hallja?

Én hallom, de nem nyitom. Úgy teszek, mint aki nem hallja.

- Hé! – mondja a kiabálós –, ne tegyen úgy, mint aki nem hallja! Hallja?
- Lehet, hogy nem hallja.
- Süket? Akkor intsünk neki.
- Vagy nincs itthon.
- Ezt már mondtam én is.
- De én vagyok a főnök, nem?
- De igen, főnök.

Csörr, csörr, csörr, hát persze hogy a telefon. Nofene, most mi lesz – tűnődtem csendesen a sötétben.

– Itthon van, főnök, hallom, hogy csörög!

– Kussoljál már, a telefon szól. Ha kilencnél kevesebbet csörög, itthon van! Hat, hét, nyolc, kilenc...

– *Halló, itt nextepp és nem vagyok itthon. Vagy nem akarok beszélni. Ha úgy gondold, a sípszó után hagyd üzenetet.*

– Főnök, ez hülyének néz minket! Azt mondja, hogy nincs itthon, kitaposom a szufláját! Nyissa ki!

– Marha – mondja csendesen a főnök. – Jöjjön, menjünk! Nyomás, s egy szót se szóljon!

– *Figyelj, nextepp, ha nem vagy otthon, jó, de ha otthon vagy, s nincs minden rendben, ne nyiss ajtót, ha kopogtatnak! Nálam is jártak. Na cső.*

Ülök a szobámban. Csendben. Egyedül.

Verrasztó Gábor

Félperces novellák

Volt nekünk egy cirmos kandúrunk, a Mirca, de amikor már kinőtte a második emeleti bérlakás nyújtotta szűkös lehetőségeket, kivittük nagyanyámékhoz.

Az elkényeztetett macska azonban soha nem tanult meg a kényelmes fotelnél magasabbra ugrani, ezért mindig nagyanyám nyitotta-csukta neki a veranda léckerítésének alig méteres ajtaját, a szomszédok nagy derűtségére.

*

Néprajzkutató járta az alföldi pusztát, és az egyik tanyára éppen ebédidőben érkezett. Elfogadta a köménymaglevest, de kanalazás közben észrevette, hogy a

család kisfia Petőfi Sándor összes műveinek 1864-es, első kiadásán ül.

Hasztalan ígért reális összeget a kissé már elrongyolódott ritkaságért, mivel a gyerek csak így érte fel a konyhaasztalt.

– És ha hozok helyette egy ugyanilyen vastag könyvet?

– Na lássa, úgy már jó lesz! – egyezett bele a gazda.

Azóta is hiányzik a néprajzkutató könyvtárából a Tolnai Világlexikona második kötete.

*

A férfi reggel kivette a hűtőszekrényből a citromot, tálcára tette a

bögrét, megvajazta a kiflit, feltette a teavizet, kiment az újságért a kapualjba, és elveszett egy nő szépségében.

*

Tombol a hőség. A kertés ház hús ebédlőjébe menekülnek még a legyek is. A házigazda a vendégek háta mögött sétálva egy késsel előzékenyen kiemeli a poharakba fulladt szomjas rovarokat.

– Mindig ennyi itt a légy? – firtatja az egyik meghívott, és lazít egy kicsit nyakkendőjén.

– Dehogy! Csak most halott van a szomszédban.

*

A kollégium éjszakás nevelője tíz óra tíz perckor még a folyosón találja az egyik tizenhat éves lányt. Halk, de határozott hangon közli vele:

– Egy ekkora lánynak ilyenkor már az ágyamban a helye!

*

Mint beregszászi szőlősgazda, elbocsátott pénzügyi alkalmazott népfelkelő hadnagyként a zászlóaljparancsnok úr segédtsíjtjeként szolgáltam az orosz fronton egészen 1915. május nyolcadikáig, amikor is megbokrosodott lovam a földre vetett és sok méter távolságra magával hurcolt.

Azóta bajtársaimmal nem találkoztam.

*

Miután a városból visszaértünk a rutinpályára, a vizsgabiztos kezét nyújtott, hogy sikerült, megkapom a jogosítványt, és kiszállt az autóból.

Oktatóm szólt, hogy húzódjunk egy kicsit arrébb, mert elálljuk az iroda bejáratát.

– Gratulálok – mondta ezután –, most már egyik lába a sírban, másik pedig a börtönben!

*

A vidéki kastély parkjának egyik terebélyes fája alatt négy apró sírkő. Kutyatemető. A már alig olvasható évszámokat silabizálom.

– Csodálkozik, hogy egyszerre pusztultak el? – kérdi hozzám lépve a gondnok.

– Mindenesetre furcsa.

– Pedig csak annyi történt, hogy a gróf hirtelen haragjában agyonlőtte őket. Hogy miért? Talán ő sem tudta.

*

A férfi az ablaknál állt és azon töprengött, hogy borotválkozzon vagy végére menjen, mert ha elkezd borotválkozni, közben ráérhet a végzés, de ha előbb végére megy, akkor viszont addig nem jöhet rá a borotválkozás.

*

Két kislányos, feltűnően szép arcú nő vidáman beszélget a villamosra várva, amikor egy magas, szintén szimpatikusnak mondható fiatalember lép eléjük.

– Bocs, ne haragudjatok, hány évesek vagytok?

A lányok egymásra néznek, elnevetik magukat, de végül azért választanak:

– Huszonegy és huszonhárom.

– Az kár. Na, sziasztok?

– És miért baj az?! – kiabálnak utána.

– Mert pedofil vagyok!

*

Letértünk az erdei útra. A sűrű éjszakában még a madarak sem mertek megszólalni.

A keskeny ösvény hamarosan egy bozótosba torkollott. Leállítottam a motort, lekapcsoltam a fényszórót.

– Valami nagyon hiányzik innen – mondta barátom rosszállón.

– Gondolom, egy női hulla, feldarabolva.

– Az. De nem baj. Várunk egy kicsit.

*

Éppen vidéken dolgoztam egy helytörténeti munkán, amikor meglátogattott az öreg esperes, és felajánlotta a témához hiányzó régi feljegyzéseit.

– Hálásan köszönöm! És mikor tudná elhozni? – lelkesedtem.

De ő csak mosolygott:

– Amikor a vasárnapi ebéd után krémest kívántunk enni, akkor nem mi mentünk el a cukrászhoz, hanem ő jött el hozzánk, és a mi konyhánkban készítette el a süteményt!

*

Barna tüskéibe kapaszkodva fülemhez emelem az asztalon álló természetes csigaházat, élvezve, hogy itthon is hallhatom a tenger zúgását.

A kellemes muzsika közben egyszer csak sós víz kezd csorogni a fülembe, leömlik a vállamon, és riadtan nézem, ahogyan egyre magasabbra emelkedik a tenger szintje lakásom szűk falai között.

*

A húszéves nőt kisebb térdműtétre viszik, de a kórház liftjében elsírja magát, könnyei formás kebleire hullanak. A beteghordó fiú vigasztalni próbálja:

– Ne keseredjen el! Ma már olyan szép műlábakat csinálnak!

*

– Nekem ehhez a szerephez egy markáns arcú színészre van szükségem! – mondja bosszúsan a színház rendezője, és közben idegesen körbe-körbe sétál a szobában.

– Na és mi a gondod? – kérdi csodálkozva az igazgató.

– Csak az, hogy mire egy színész összeiszik magának egy tisztességes arcot, addigra már nem fog az agya!

*

A nő a vetetlen ágy közepén ült, és éppen a körmét reszelte. Göndör, barna fürtjei meztelen vállára omlottak. Egyik lábát fázósan maga alá húzta. Ekkor jött be a férfi kezében a gőzölgő lábassal.

– Jó ez már? – kérdezte bizonytalan hangon.

A nő a körömráspollyal megszurkálta a teknősbékahúst, elkérte a körömlakkot, majd fejét csóválva válasszolt:

– Még nem.

Rudnai Gábor

Egyperces

– In memoriam Ö. I. –

*Margóvágóval felnégyelt világ.
Fűre lépni tilos. Vízen járni szabad.
Négy égtájról jöttek a háromkirályok.
A Félsg, a Kimért, a Tevékeny.
S mind ki-Jalta.*

Szakálos Dénes László

A taj szám...

Tajfun és Tajparaszt a tutajukon a tajga felé tajókáztak.
 Gyönyörködtek a tajban és Danin tajfölt tajszoltak.
 Ekkor jött a nagy taj...
 Egy batajmas nagy vízi taj. Aki meg akarta tajálni őket.
 Tajfun és Tajparaszt betajtak, azon tajakodtak el kellene tajakozni.
 De ekkor Tajfun elővette tavalyi taj számát, és azt mondta RA-TA-TA-TAJ. A nagy TAJ elkerülte őket és ők tovább tajókáztak.
 Elérkeztek Tajföldre, ahol a király tejbe-tajba fűröszttötte őket.
 Miután tajas lett a pofatacskójuk...
 Megtöltötték a hánytájat...
 Elbúcsúztak a minden bájjal megkent királytól.
 És tutajoztak tovább a tajga felé.
 De útjukat állta egy szőrös nagy TAJOM.
 Idétlen tajankó! Tajabált Tajparaszt.
 És tarjával a TAJOM tajására csapott.
 Aki a fájdalomtól összetajta magát!
 A TAJOM nem tajomkodott többet.
 Ezért Tajfun és Tajparaszt tovább tajózott.
 Mígnem előbukkant egy randa TAJASBABA.
 Akivel igencsak TAJBA kaptak.
 De Tajfun tajkón vágta TAJASBABÁT egy tajaskenyérrrel.
 És TAJASBABA kitajkott...
 Ekkor jött a Tajtékos vihar.
 Amitől Tajfun megfázott és orrán, száján folyt a tajony.
 Ekkor Tajparaszt elüvöltötte magát:
 Tele van a tajom! Tajarodjunk baza!
 Ráadásul elfogyott a TAJA meg a TAJOMÉZES KRUMPLI.
 Ebédidőre egy szigetre tamajogtak.
 Ahol Tajparaszt kutyatajba lépett.
 És erre megjelent a sziget királynője, a szépséges NATAJA.
 Aki éppen az ebédjét tajálta egy tajnyérből.
 Így szólt Tajfun:
 – Na de NATAJA, te repedt tajkú tajok vadász! Ne tatajássz!
 – Ez már mindennek a tataja! – szólt közbe Tajparaszt.
 – Nagy nebezen ide tajálunk és egyből kutyatajba lépek.
Összeakasszuk a tajszungkat!
 Tajba szakadt NATAJA megijedt és telibe fejelte tajbapapiját.
 Vendégül látta látogatóit. És jól leitajta őket.
 Hőseink TAJ részegen folytatták útjukat.
 Már csak pár tajométer lehetett hátra, amikor a TUTAJ TAJABOKRA szakadt. Úszva mentek tovább...

Végül elérkeztek a tajgára, ahol mesterük tárt tajokkal várta őket. Ő volt, akiért idejöttek! Ő volt Tajgatóth László!
 És boldogan éltek, amíg fel nem dobták a tajpukat.
 És ezzel történetünk becsukta tajtaját.
 (Jól összecsaptad, te tajó állat!
 Kérem tajtőzskodj az ilyen megjegyzésektől. Annyi taj legyen!
 Itt a vége, fuss el véle... Taj számunknak itt a vége!)

Lárai Eszter

17. arckép

Az egész arc
 egy hatalmas kérdőjel:
 ki vagyok? mi vagyok?
 hol vagyok? na és merre? meddig?
 úgy negyvenévesen
 Az illedelmesen lapuló fülek
 nem tapsolják meg
 Majdnem jól-féül a baja
 majdhogynem jóképű a pofa
 ez a majdnemség nyomja rá
 suta vízjelét

23. arckép

Angyal vizelettel szemébe
 ezért oly árva-kék
 ósdi fémkeretes szemüveg védi
 nehogy belekábuljon egy lila nő
 Vonásai lágyak
 kamaszbáj kenődik az orcán
 Az orr finoman az eget püföli
 A lanyha mosoly záradéka
 az ajak jobb sarkában gyűlik össze:
 az egész angyali-naivitás öntet
 enyhe kis kétkedéssel fűszerezve

21. arckép

*Az egyik legsemmitmondóbb arc
se nem érdekes se nem titokzatos
Bőre olyannyira sima
lesiklik róla figyelmem
Mégis bájos
mint egy óriás bébi
aki korán megtanult
szakállt növeszteni*

22. arckép

*Sumák mosoly bomályosítja arcát
helyel-közzel pattogzik a zománc
A hunyorgó szemek
kéken zölden szürkén lüktetgetnek
lekottáztván a szeszélyes ég pofikáját
Orra görcsben áll
Száj: sápadó giliszta
Húrok feszülnek arcán
sírásba csap át a gitár
s hetyke bacchánsnők cintányéroznak
elálló fülikéivel*

20. arckép

*Jó fiú
laza értelmiségi
lezserül báméskodik
az anyagi biztonság trónusán
Arcán csak tétova tetoválások
még nem mélyedtek be a ráncok
s ott lifeg egy félszeg mosoly
az amúgy jóképű pofikán
Talán az évek meghozzák majd
fejre koppanó gyümölcsüket
hisz eddig csak saját
árnyékában heverészett*

Csokonai Attila

Koranyár

(Részletek)

Mottó: *Poeta non fitt, szed...*

A mellékbatások tekintetében nem kérdez

A türelem tágas terem, belestem

*Gangok sztárja pénzes postás
Rozmárbajszú pirospszógás
A rántásom odakozmál
Rozsdás térdű viharozz már*

*Honort hozzá! nyugdíjat bozz
Csal. pótlékot így jutsz jattboz
„Pénzes letét”: 3-as ablak –
Létiünk érzem tágasabbnak*

A gumikutya nem válaszol

*Talán a forrás kénes gőzét kedveli
Vagy vattacukrok szagától mámoros
Dalmatiner forma lény gázzal van teli
Lomb-magasban madzagbosszt motoz*

*Nem ölti nyelvét a sok drága kacatra
A jónép ízlésébe nem ugat bele
Torz a pofája lám mégis kikacagja
E való világot ám hogyan szarja le*

Sujet poétique

*Egy nylon zacskó hever a léghuzatban
Jórészt üresen s mint rossz tüdő zibál
Mire szolgál nem tudja a tájékozatlan
Szobámban sok a papír s nincs szemétkosár*

*Pedig széttépem és ki is hajítom rögvést
Ami elfajzott idéetlen líra-torzszülött
Más sem hiányzik mint hogy kiröhögbesd
Céloz dob – aztán csak nézek némán tort ülök*

Életkép

*Tegnap épp az Írószöv.-be mentem
Lombok árnyán már rőt levél hevert
Nem mondom hogy jól kipihenten
Kezdtem a betet de nem is érdekelt*

*Különösebben hogy nyaralásra
Ki tudja már hányadszor idén se telt
Egykedvűn ballagtam virágait a hársfa
Már el is feledte a jobbik énem rossebelt*

*Megette a fene ha így telik el az élet
Pedig semmi esély hogy megváltozna
Jobbra fordulna minden talán meg bátha*

*Hallom ám: a kódolatlan beszédnek
Hódol nagyban két úr semmitől sem korlátozva
Meggyorsítottam lépteim nem fordultam hátra*

Demeter József

Bemutatkozás(ok)

*A fiúnak rö-
Eszméje volt, hogy
Amikor új lány
Érkezett a faluba,
Vasárnap délutáni
Sétálásokkal az
Ismeretlen lánynak,
Lányoknak mindig
A temetőben
Mutatkozott be.*

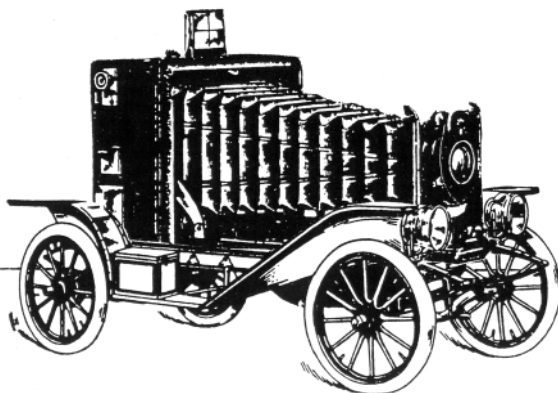
*Ezt a furcsa
Ismerkedési lehetőséget –
Legénysége során –
Mindössze egy lány
Utasította vissza.
A későbbi felesége –
A virágoktól terhes
Temetőben.*

A Szűz jegyében

*Amikor elvette
Már nem volt szűz.
A polgári esküvő
Egy héttel előzte meg
Az egyházit. A templomi
Ceremónia óta viszont
Minden éjjel azt
Álmodja, hogy meg-
Csalja a felesége,
És hogy tettenérés után
Nagyon elveri az asszonyt.
Ilyenkor libegve, csurom-
Vizesen ébred. Zsibbadt
Karjai olyan nebezek,
Mintba egész éjjel
A kaszát húzta volna.*

*Mióta elzavarta a háztól,
Azt álmodja, hogy égig érő,
Drótszárú szénát kaszál
A Pokol-dűlő placcán –
Minden éjjel. Minden áldott
Éjjel. Reggelenként
Libegve, csuromvizesen
Ébred. Karjai olyan nebezek,
Mintba egész éjjel
A feleségét verte volna.*

BOJCSUK IVÁN
CÍM NÉLKÜL

Páskándi kérdés-kacaja

Kinek a jánya vót apád?

Rátaláltam hajdani, vinilin (?) borítójú vastag füzetemre, útjaimon szívesen vásároltam ilyesféle emlékeket, s benne egy *zseniális*, Páskándi Géza tollából származó paródiára. Jóllehet a vers a kiszemelt áldozat, Gellért Sándor módorában íródott, fullánkosságát tekintve valódi Páskándi-mű.

A költőként ma már kevésbé ismert Gellért (aki a híres Sára Sándor-film-ben a doni harcok egyik hiteles földézője volt) ebben a groteszk versezetben valósággal megdicsőült. Az ő felleg-romantikás, balladai nyelvét – „Zsándár-tollasan jó / amarról egy felhő. / Zúg a betyár-romantikás / mikolai erdő” (*Tornácküszöbön*) – nála talán csak Páskándi *tudta* jobban. Az abszurdoidokon edződött, ám a magyar nyelv és a magyar vers minden csínját-bínját mesteri fokon ismerő, a csűr-csavarásban is igencsak jeleskedő poéta.

A *Kinek a jánya vót apád?* című Gellért-paródia hogyan került füzetembe? 1967 októberében Palocsay Zsiga költő barátom felesége, Fazakas Csilla (férjével már jó ideje leveleztem) meghívott Kolozsvárra – úgymond én leszek a születésnap megglepetés – „Zsiga bát” ünnepelni. Titokban meg is érkeztem november 2-án hajnalban. Szilágyi Pista várt az állomáson – magázódva köszöntöttük egymást –, akinek feladata volt a Şincai 7. alatti ház vendégszobájába elkísérni. (Egyébként Szilágyi volt az első romániai magyar író, akivel személyesen találkoztam.)

A vendégszoba valójában könyvesház volt, mennyezetig húzódó polcokkal. És rengeteg Nagy Imre- s Páll Lajos-festménnyel, valamint számtalan bokállal. Mindezt látván szemem-szám tátva maradt, s bármennyire is fáradt voltam a vonatozástól, reggelig nézgelődtem és olvastam.

Reggel betoppant Csilla, csak úgy pizsamásan karon fogott, és bevitt Zsigához. Aki előbbben valamely „ismeretlen unokatestvérnek” nézett, s amikor kiderült, ki is vagyok, magához ölelt, s csak ennyit mondott: Isten hozott!

Aznap este volt a „nemzetközi” születésnap buli, ahol találkozhattam az erdélyi irodalom, főleg kolozsvári illetőségű krémjével. A sok baráti köszöntő között elhangzott Páskándi Géza Palocsay-paródiája is. Még most is előttem az a viharos röhej, ami a *Hím nyuszt a nő nyestnek* fölolvását kísérte: „Sz: agg mén házba / küldött a Fond / fejtsek --- szót, bolszot, paplikát, / – van mindnek szava-borsza – / »G, g, g« / Szóból élt a Zembel...”

Páskánditól azon nyomban elkértem a verset, hogy lemásolhassam a füzetembe. A négy-öt napos otlétem alatt vele is, a hirtelen kapott író barátokkal-ismerősökkel is többször összefutottam.

Egyik alkalommal Gézával az irodalmi találkozóhelynek tartott Kola bárban diskuráltam. S minthogy a korábban keletkezett Gellért-paródiájáról már itthon is sokat hallottam, megkértem, hogy *kedvencemet* írja be – emlék gyanánt – jegyzőfüzetembe. Golyóstolla örömmel siklott a papíron.

Mindennek immár harmincnyolc éve.

Páskándi, megemészthetetlen fájdalom, évtizede halott, és Palocsay Zsiga is már jó pár éve a föld alá költözött. Gellért Sándor úgyszintén.

Ha – nem számolva a föld alatti járatokkal – hangosan a fülükbe ordítanék: *Kinek a jánya vót apád?*, meghallanák-e az életelixírnél erősebb, még a holtban is nevetést kiváltó – föltámasztó – tudakolódzást?

Szakolczay Lajos

Sellő-
páskándi Kinek a jánya vót apád?

Hallod-e te kis, ez világ,
Megráldtunk itt a világ,
Nem olyan már, mint vót régen
Öreganyám idejében.

Bé a nagyanyám pendelje,
Magoss a háznak teteje,
Se magasabb ez a világ,
Övif. neki kis, ez világ.

És andén-tollal nem borulnak,
Miképpen már ki nem tolnak,
Berevdi buszopánja
Há a cicomás világba.

Berevdi buszopánja,
Te vag Zsiga bátyám jánya,
Hét is vótél ilyen vópot,
Tédenen már nem lovagolsz

Nem lovagok a térdemen,
 Pértiben meg a brelem,
 Az legyen a tálts-lovad,
 Te Petrócsi hídónia!

Kaffka-magít-dér a nemed,
 Nem tudom leírni neked,
 Nem vagyok én hadorispán,
 Nem vagyok fröhösök István.

Ő volt jányod, a bajusza
 Nem isok almat alusza,
 Nem volt talpas, nem volt bíró,
 De a nagy puskába iro'.

Nagy iro' volt a puskába,
 Ki fia volt apád jánya,
 Ne is mond meg ki fia volt,
 Lehet, hogy frics Regina volt.

Olyan volt az öccsompója,
 Fogisten lett a babája,
 Olyan volt a labaszóra
 Elvélompadott borába,

Szelahámpor-érett eggyet
 Páristak hánytak reventet.
 Páristak hánytak reventet,
 Öreganyám lába renket,

Ő volt nekem bűcs Regina,
 Kinek öngyökje volt ma.

Móricz Király, befeljezem,
 Ültél ma a veresemen
 Ha nem ültél, új fel rája
 S héhajtand az új világba!
 Párisi Király

Raffai Judit–Dala Sára

Napjaink mesemondása¹

A népmesével többféle tudományág képviselőjében és módszertanával foglalkozhatunk, a néprajztudományon belül is több irányzata jött létre a mesekutatásnak. A legismertebbek: a meseszűzsék földrajzi elterjedését, történeti rétegeit vizsgáló, összehasonlító ún. földrajzi-történeti irányzat², a Propp nevéhez köthető alaki-szerkezeti, ún. morfológiai vizsgálatok³ és a mesemondó-központú, egyéniségkutató módszert alkalmazó „budapesti” iskola⁴.

Ez utóbbihoz csatlakozva, előadásunkban nem a gyermekirodalom részeként létező, átírt-átszerkesztett meséről, hanem a népmeséről mint a népköltészet egyik műfajáról, az élőszóban, az elmondás folyamatában létező népmeséről, annak manapság tapasztalható létmódjairól szeretnénk beszélni.

A következő kérdésekre keresünk választ, miközben kétéves közös munkánk tapasztalatairól szeretnénk számot adni és a téma iránt érdeklődőket együttgondolkodásra felhívni:

Mit mond a mesekutatás a hagyományos mesemondás technikájának átadható-tanítható elemeiről?

Élőnek nevezhető-e a mesemondás hagyománya a magyar nyelvterületen? A mai, megváltozott körülmények milyen változásokat hoztak a „klasszikus”, hagyományos mesemondási szokásokhoz képest?

Milyen szerepet játszanak e hagyomány mai állapotában a mesekutatás eredményei, illetve a mesével a gyakorlatban foglalkozó óvónők, tanítók, drámapedagógusok ismeretanyaga, szemléletmódja? Milyen teendők lehetnek a kutatásnak, a kulturális mintákat közvetítő-átadó pedagógusoknak, a közművelődésben tevékenykedőknek?

¹ A 2004. szeptember 21-én, a „Mesemorzsák” c. konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata

² Lásd Aarne, A.–Thompson, S. 1961.

³ Propp, V. J. 1995; Csikesz E. 1986.

⁴ Ortutay Gy. 1960. (A népmeséről és kutatástörténetéről összefoglalóan lásd Banó I. 1988, Voigt V. 1989 és 1998)

Nemcsak a néprajz, más történeti és társadalomtudományok, sőt a lélektan egyes irányzatai is kutatják, értelmezik, felhasználják a meséket. Ilyen pl. a mesék művelődéstörténeti összefüggéseit vizsgáló iskola (Darnton, R. 1987; Heller B. 1996); a lélektan pszichoanalitikus vonulatához tartozó freudi (Bettelheim B. 1985) és jungiánus (Von Franz, M. 1995, Kast, V. 1997) megközelítésű meseértelmezés. A lélektani megközelítések közt természetesen megtalálhatóak a meséket a konkrét terápiás gyakorlatban eszközként (is) használó irányzatok: így például a tranzakcióanalízisben, a gyermekrelaxációs technikákban vagy „maszkulinizmusban” játszik fontos szerepet a mese mint mentálhigiénés technika (Bly, R. 2000).

A mese „három élete”. A népmese hagyományozódásának változásait, a napjaink mesemondásához vezető utat megfogalmazhatjuk oly módon, hogy a mese „három életé”-ről beszélünk⁵: a népmese „életének” (formai-funkcióbeli történetének) három fontosabb szakaszát, illetve inkább formáját különböztetjük meg. Ezek a szakaszok részben időbeliek, de főként egy viszonyt: a közösségnek a meséhez, a mesemondói hagyományhoz való viszonyát jellemzik.

A mese „első élete”: amikor a népmese egyenlő a „mondott” szöveggel, a hagyományos mesemondás „eredeti” állapota, vagyis a hagyományos közösségekben, a színhagyományozás törvényei szerint tovább élő népmese.

A mese „második élete”: amikor a népköltészet „fölfedezésével” írásban rögzítették, majd ezekkel az írott változatokkal azonosították a népmeséket. A XIX. századtól a népmese is jórészt olvasmány lett a művelt nagyközönség számára, részben a tudományos meseközlés, részben (klasszikus íróink-költőink átíratai révén) a gyermekirodalom részeként.⁶

A mese mai, „harmadik élete” lényegében visszatér az első, élőszóban létező formához: ez a mesemondás folklorizmusa. Napjaink mesemondóira, felnőttekre és gyerekekre leginkább az jellemző, hogy könyv-meséket, esetleg néprajzilag hiteles gyűjtéseket használnak, dolgoznak fel mesemondásukhoz, és csak keveseknek adatik meg, hogy a mesemondói hagyomány még élő, utolsó képviselőit hallhassák-láthassák, személyes élmények vagy néprajzi gyűjtések, leírások segítségével.

Mindenesetre így a népmese újra az élőszóval azonosul, noha már nem a mesemondás hagyományos körülményei között, hanem új funkcióban, új alkalmakkor.

A hagyományos mesemondás. A népmese az élőszó művészete. A hagyományos mesemondást ezért közösség és mesemondó sajtóságot viszonya, a kölcsönös kommunikáció jellemzi.

A mesélő és közönsége olyan közösséget alkot, amelyben mindenki valamilyen módon – aktívan vagy passzívan – birtokosa a hagyománynak. A kollektív tudásanyag ellenére a népmese mégsem teljesen állandósult forma, hanem

⁵ Raffai J. 2004.

⁶ A népmese irodalmi feldolgozása egyébként a *folklorizmus* körébe tartozik. Folklorizmusnak nevezzük azt a folyamatot, amikor a „hivatásos” művészetek alkotói a folkloralkotásokat vagy azok egy-egy elemét használják fel saját műveikhez. De folklorizmusnak tartjuk napjaink tömegkultúrájának azt a jelenségét is, amely a népművészet, népköltészet alkotásait a tudatos hagyományápolás jelszavával feléleszti, bizonyos vonásait, formáit megtartja, mesterségesen tovább élteti, de eredeti folklor jellegű vonásaitól megfosztva. Ilyen például a falusi turizmus jó néhány jelensége, a táncház intézménye és a színpadi mesemondás stb. is. Ennek a folyamatnak az ellentéte a *folklorizálódás*, amikor az ún. hivatásos művészet termékei vagy annak egyes elemei beépülnek a népi kultúrába. A népköltészet területén Petőfi Sándor, Czuczor Gergely népdalait említhetjük, melyek valóban a „nép ajkára” kerültek, mint ahogy például a verbunk-dallamok többsége a műzenéből folklorizálódva lett a népi tánczene szerves részévé. Népmesekincsünkben sok a folklorizálódott történet, például széphistóriák, ponyvanyomtatványok történetei, Boccaccio-novellák, Grimm-, sőt Andersen-mesék egyes motívumai már szervesen beépültek a népmesékbe. Vö. Voigt. 1989.

olyan műfaj, amelyet a közösség elvárásai, valamint a mesemondó személyisége, újításai folyamatosan alakítanak, újabb és újabb változatokat létrehozva.⁷

A népmese mindenkori megjelenési formája ugyanis az előadott változat, amelyet szavakkal, hangsúllyal, hanglejtéssel, hangszínnel, arc- és kézmozdulatokkal jelenítenek meg úgy, hogy a hallgatónak a történet képekben is megélevenedjék.

A megjelenítés eszközeivel, a mesemondó személyével, a mesemondás mikéntjével a mesekutatás egyik ága, az egyéniségkutató iskola foglalkozik.⁸ Egyik képviselője, Kovács Ágnes hívta föl a figyelmet a népmese képszerűségének fontosságára. A mesemondó történetet megelevenítő „technikáját” kalotaszegi tapasztalatai alapján már 1943-ban leírta: „A mese csak leírva, kinyomtatva betűsor, a valóságban képek láncolata. Ez a képsorozat él a kettedi mesemondóban. Szavai csak arra valók, hogy a hallgatóval is láttassák e képeket, átéltesék a kalandokat.”⁹

A mesei világ megjelenítésének vizsgálata, az előadói stílus kutatása nagy előrelépés, módszertani újdonság, de általában ez is még szövegek központú volt. Kevésbé kutatták a mesemondó előadása során alkalmazott, a kommunikációt segítő, a szövegek tartalmi elemeit erősítő más eszközöket, vagyis a *non-verbális*: a hang erősségét, a hanglejtést, hangszínt, arc- és kézmozdulatokat, a test mozgását stb.¹⁰ Újabban viszont – úgy látjuk –, erre is nagy szükség van, ha az élő mesét, a mesemondás folyamatát, hagyományozódását, mesemondó és hallgatósága viszonyát vizsgáljuk.

Az, hogy a népmese az „élőszó művészete”, nemcsak azt jelenti, némileg leegyszerűsítve, hogy jobb élőszóban hallani a meséket, mint olvasni, hanem azt is, hogy jobb *nézni* is a mesemondót, mint csak *hallani*, hiszen a mesemondás látványa is segíti a mese befogadását! Éppen azért, mert gesztusokkal és mimikáival törekszik a mesetartalom látványszerű kifejezésére.¹¹ A mesei képsorozat megmutatásához többféle eszközt használ: változtatja a beszéd ritmusát és gyorsaságát, hanghordozását és hangerejét, az arckifejezését, testhelyzetét, gesztusokkal nyomatékokat, hangsúlyt ad egyes szavaknak, indulatot fejez ki velük, a párbeszédes részeknél hanghordozásával és gesztusaival játssza el azonosulását a mesei szereplőkkel. Mozdulataival és arcjátékával megalkotja a

⁷ Ortutay Gyula a hagyományozott szöveghez való viszonyulásuk alapján határozta meg a mesemondók két típusát: a *reprodukáló* mesemondót, akire „a hagyományozott anyaghoz való lehetőségig hű ragaszkodás, a visszaadásban lehető változatlanság” a jellemző (mint például Ruszkovics István vagy Szócs Boldizsár) és az *alkotó* mesemondót, akire „a szabadabb, kötetlenebb előadásmód, a változtatásra, motívumok cseréjére, sőt újabb motívumok bevezetésére való tehetség, készség” jellemző (mint például Fedics Mihály, Ámi Lajos, Tombác János).

⁸ Lásd az ÚMNGy (Új Magyar Népköltési Gyűjtemény) sorozatát.

⁹ Kovács Á. 1943.

¹⁰ A mesemondó mimikáját, gesztusnyelvét leíró jelrendszerre tett kísérletet lásd Raffai J. 2001.

¹¹ Lásd Kovács Ágnes: *A népmese látványszerűsége* c. előadását a szájhagyományozás törvényszerűségeivel foglalkozó 1969-es budapesti konferencián (Kovács Á. 1974/a.); a témához lásd még: Raffai J. 2001.

képzelt mesei teret, ezzel segíti a hallgatóságot, hogy jobban tudja látni a mese cselekményét, kommunikál a közönséggel, „kiszól a meséből”, aktualizálja, megmagyarázza az egyes dolgokat stb.

Természetesen nem mindenki él ilyen eszközökkel, így az előadásmódjuk alapján elkülöníthetjük a mesemondók két fő típusát (természetesen vannak a kettő között átmenetet képviselő mesemondók is):

– a mese előadását gesztusokkal, mimikával, testmozgással kiegészítő előadók (ilyen volt például Fedics Mihály, Pandur Péter, ilyen ma a bácskai Cérna Miklós stb.)

– a merev testhelyzetben mesélő, szinte kizárólag a hangjukkal dolgozó mesemondók (ilyen volt például Ámi Lajos, Kurcsi Minya, ilyen ma a bánáti székely Lócsei Antal stb.)

Azt is feltétlenül említenünk kell, hogy az előadási stílust nemcsak a mesemondó személyisége, de a mese műfaja is befolyásolta, vagy az, hogy kikből állt a hallgatóság. Vagy akár az a tény, hogy napközben avagy este, sötétben mondták-e a meséket.¹²

A mesemondás folklorizmusa. Napjaink mesemondási alkalmai. A közművelődésben manapság látható igény mutatkozik a népmese, egyáltalán a mese mindenfajta feldolgozása iránt. Helyi közösségi események (falunap, búcsú, közösségi hely megnyitása, kulturális rendezvények) programjában lehet néha idős emberektől meséket vagy helyi mondákat, igaztörténeteket hallani, de az is gyakori, hogy a régióhoz egyébként nem kötődő „igazi”, mármint professzionális mesemondót hívnak. A művelődési házakban mesedráma-műhelyek alakulnak, a könyvkiadók sorra jelentetik meg a legkülönbözőbb mesekönyveket. Táncházbán, játszóházban, könyvtárakban élő mesemondás, fizetős nyári foglalkoztatókban, bevásárlóközpontokban mesevonat, mesevár, mesehajó szórakoztatja a gyerekeket. Az elmúlt években több olyan – hagyományteremtő – kulturális rendezvény is zajlott, amelyek során nagy súly esett a mesére, mesemondásra, mesedramatizálásra (például a vindornyalaki Mesefesztivál, a kapolcsi Művészetek Völgye, a budapesti Millenáris Park hétvégi rendezvényei). Az interneten több szervezet és magánember indít mese-honlapokat, szövegekkel, játékos feladatokkal, meseillusztrációs pályázatokkal. (Hozzá kell azt is tenni, hogy a legteljesebb zűrzavar, legjobb esetben is eklektika uralja ezt a területet, ha a műfaji határokat és értékszempontokat tekintjük.)

A jelentkező gyerekek, tanáraik, a készülésbe legtöbbször bevont szülők, családok nagy száma miatt azonban mégis a *népmesemondó-versenyek* jelen-

¹² „Sötétben él a mese” – mondták régen. Vörös Gizella kispiai mesemondó így emlékszik vissza gyerekkorára: „A nagynénémékhez mikó ementünk, vót egy kemence, kuckó, mink oda felszedelöszködtünk. Ez az Ármin bácsi meg ült az asztal körü és ő mesélt alkonyattájban, hogy ne gyújtuk meg a lámpát. Mert mink úgy képzeltük akkó azt a mesét, valósággnak, akkó nem vót úgy televízió, rádió. Nekünk a mese vót a világunk. Nem csak az életben élünk, hanem a mesébe is beleképzeltük magunkat. Odaképzeltük mintha mink is ott lettünk volna. Higgye el, a legjobb vót akkó hallgatni, mikó alkonyodott má. Mikó sötétedett, olyan jó vót mesét hallgatni.” (R. J. gyűjtése, Kispia, Szerbia–Montenegró)

sége a legfigyelemreméltóbb. A felkészülés, a mese kiválasztása, a versenyen tapasztaltak, a sok új mese, a zsűri tanácsai – nagyon sokan ezeken az állomásokon keresztül kerülnek kapcsolatba a népmesével, épp ezért nagyon nagy a felkészítő pedagógusok és az értékelő zsűri felelőssége¹³.

Napjaink mesemondói. Most lássuk, kik azok, akikkel manapság ezeken a rendezvényeken találkozhatunk, kik is napjaink mesemondói?¹⁴

Hagyományos (felnőtt) mesemondók. A régi, hagyományos életforma és kommunikáció eltűnésével a mesemondás régi, hagyományos lehetőségei (a fonó, a kalákában végzett munkák, a virrasztó) is megszűntek vagy átalakultak. Élnek még viszont olyan idős emberek, akik ezeken a hajdani alkalmakon, a hajdani öregektől lesték el a meséket és a mesemondói „fogásokat”, de maguk már – a megváltozott életformához alkalmazkodva – nem vagy jórészt nem ilyeneken szerepeltek. Őket igyekeznek a néprajzkutatók, a mesemondóversenyek szervezői, a művelődési házak munkatársai bevonni a fiatalok életébe is. Az lenne az ideális, ha még inkább odafigyelnénk rájuk, még több szereplési, találkozási lehetőségük lenne (ezeket filmre kellene venni), és akiktől nem is annyira újabb meséket, hanem inkább a magyar népmese nyelvét, stílust, életformát, tartást és értékrendet lehet tanulni.

A néprajzkutatók leírták, hogyan próbáltak igazodni a XX. század második felében az új szereplési formákhoz ezek a paraszti mesemondók, akiknek életéből eltűntek a tradicionális mesemondási alkalmak. Álljon itt néhány – múltbeli – példa:

Kovács Ágnes mesekutató a bukovinai székelyek mesemondásáról írt munkájában említi a kakasdi *Fábián Ágostonnét*, aki a mesével kapcsolatos folklorizmusnak minden formáját megvalósította. Mesélt óvodában, gyermek-

¹³ Néhány példa a nagyobb, szinte az egész magyar nyelvterület mesemondóit megmozgató versenyek közül Magyarországról és a szomszédos országok magyarsága köréből:

- a főiskolás korosztály részére rendezik az ismert, zsámbéki Apor Vilmos Katolikus Főiskola Benedek Elek Országos Mesemondó Versenyt,
- „Fa ága rügyével...” címmel a generációk együttes szereplését, mesemondását, a hagyományátadást serkenti Gödöllőn a Kárpát-medencei Magyar Népmesemondók találkozója,
- a bukovinai székelyek sajátos nyelvjárását, kultúráját két verseny is ösztönzi, a bonyhádi Sebestyén Ádám Mesemondó Verseny és az érdi Országos Bukovinai Székely Mesemondó Verseny,
- a Vajdaság több nyelvjárását, többféle mesemondói stílust felvonultató, évtizedes hagyományú seregszemléje a Kálmány Lajos Népmesemondó Verseny,
- magyarországi és szlovákiai palóc gyerekeknek egyaránt meghirdetik a „Palócország – Meseország” Palóc Mesemondó Versenyt,
- Országos Mátyás Király Mesemondóverseny.

A mesemondó versenyek között találhatunk kisebb csoportokat, egy-egy korosztályt összefogó, néhány falut érintő versenyt is. Ezekről lásd Raffai J. 2004.

¹⁴ Itt a napjainkban szintén népszerű utcaszínházi formációkról nem szólunk. Ezek az előadók – vagy egész társulatok – a népmesét, ezt az eredendően epikus műfajt dramatikus formában éltetik tovább, kézműves vásárokon, fesztiválokon, szabadtéri rendezvényeken alkalmi közönség előtt játszanak, általában a közönséget is aktivizálva, a rögtönzésbe bevonva.

könyvtárban, az öregek napközi otthonában, fonójelenetben színpadon, néha rádióban és tévében is, felvételeiből meselemez is készítettek.

Az erdélyi *Kurcsi Minya*, a „havasi mesemondó” is Fábián Ágostonnéhoz hasonló mesemondói tevékenységet folytatott: 1958-tól, a havason töltött évek után nyugdíjba vonulva mesedélutánokat szerveztek neki az iskolákban és kultúrházakban az egész Maros mentén. Az első mesemondók egyike volt, aki meseelőadásain belépődíjat kért és mesemondási tevékenységéért adót is fizetett.¹⁵

Vajdasági példa Beszédes Valéria kiváló mesemondója, a székelykevei *Szócs Boldizsár*, aki a kilencvenes évektől szintén a hagyományos mesemondásra nem jellemző helyeken is mesélt: kulturális műsorok keretein belül, mesemondóversenyen, konferencián stb.¹⁶

Hasonló utat járt be *Szűcs László* ludasi mesemondó is, aki iskolai magyarórán, néprajzi és természetvédelmi táborban, kulturális műsorok keretein belül stb. is mesélt. Szerepe a Ludason megszerveződő mesemondó csoport életében nagyon fontos lett.¹⁷

Hagyományörző (többnyire felnőtt) mesemondók. Nem hagyományos, hanem (tudatosan) *hagyományörző* az a mesemondó, aki többé-kevésbé még hagyományosan tanult, de már csakis új környezetben (színpad, tábor) mesél, repertoárja, előadási stílusa már csak versenyeken, fellépések alkalmával aktivizálódhat, alakulhat, csiszolódhat. Erre a legjobb példa egy bánáti székely (hertelendyfalvi) család, amelynek tagjai a bukovinai székely mesemondóversenyek többszörös győztesei. Az édesapa a mesemondással még tradicionális körülmények között találkozott, passzív tudását és stílusát ezek az évek határozták meg, viszont mesélőkedvét és repertoárjának bővítését napjaink mesemondási alkalmai hozták felszínre, és gyermekeiket már ezek tanulságai alapján, tudatosan készíti a mesemondásra.

A hivatásos vagy inkább professzionális (többnyire felnőtt) mesemondók. Manapság egyre népszerűbb mesélők, akik – általában komoly előtanulmányok, könyvtári és helyszíni gyűjtések után – a hagyományos mesemondást szem előtt tartva, de igazodva a mai kulturális formákhoz váltak színpadi közönség előtt mesélő előadókká.

Míg a többiek (az előző három csoport) általában saját nyelvjárásukat beszélve, egy tájegység meséinek az előadói, a hivatásosnak nevezhető mesemondók – több nyelvjárást és mesehagyományt is jól ismerve – több tájegység meséit is hitelesen adják elő.¹⁸

A népmesemondó-versenyek (többnyire gyermek) szereplői. A fent említett ludasi mesemondó csoport példáján érzékeltetjük, hogy akik nem

¹⁵ Faragó J. 1969.

¹⁶ Beszédes V. 2004.

¹⁷ Raffai J. 2001.

¹⁸ Talán nem közismert, hogy Benedek Elek a mesemondás folklorizmusának első jelentős személyisége. Ismerte és alkalmazta a hagyományos mesemondást, de leginkább már nem falusi környezetben. Többnyire a gyermekújság, a *Cimbora* szervezésében tartott mesedélutánokon szerepelt – sőt, idővel saját gyermekmeséinek szövegét is előszóval, gyermekhallgatóság előtt mondta el, amit a jelen lévő felnőttek – mint ahogy a gyűjtők a hagyományos mesélőknél tenni szokták – gyorsírással lejegyeztek. (Lásd Raffai J. 2004.)

hagyományos módon tanulták a mesemondást és nem is hagyományos alkalmakkor mesélnek, azok is követhetik az eredeti népmesei stílust.

A Ludasi Művelődési Egyesület gyerek mesemondói 1997-ben, a IV. Kálmány Lajos Népmesemondó Verseny szabadkai elődöntőjén szerepeltek először. Az ott elért sikereken felbuzdulva mesemondó csoport alakult a faluban. A Ludas Matyi Művelődési Egyesület 26 főből álló gyerekcsapata a hagyományápolás céljával jött létre, a betlehemezést, majd a farsangi népszokásokat elevenítették fel, így szívesen bekapcsolódtak a mesemondóverseny munkájába is. A mesetanulást mesegyűjtés és kutatómunka előzte meg. Vezetőjük, Vörös Imelda hangszalagra vett néhány mesét, valamint összegyűjtötte a már felfedezett ludasi mesemondók leírt szövegeit. A gyerekek hangszalagról tanulták a szövegeket. Vörös Imelda fő instrukciója, amivel a mesei nyelv képszerűségét tanította, a következő volt: „Meséld úgy, hogy lásd és éld át!” A mesemondóversenyen való (első) sikeres fellépés után a gyerek mesemondók első otthoni fellépése a falunapon volt. A falubelieket lenyűgözte a mesemondók előadása, főleg az lepte meg őket, hogy az ő otthon beszélt ő-zó nyelvjárásuk színpadra került. Ettől kezdve a falu hagyományos mesemondói több alkalommal meséltek a mesemondócsoport gyerekeinek. Sőt az is előfordult, hogy közösen léptek fel velük, így aztán a jobb képességűek előadásában látványosan megjelenik az idősek, főleg a már említett Szűcs László előadási módszerének hatása. Ez a generációk közti együttműködés nemcsak a mesemondás hagyományának egy újabb formáját hozta létre, hanem hozzájárult ahhoz is, hogy a faluban kedvező változás állt be a mesehagyományhoz való viszonyban.¹⁹

A legtöbb mesemondóverseny kimondott-kimondatlan alapelve az, hogy a mese a gyerekek műfaja, akik az elmondására is vállalkozhatnak. Ezzel a szervezők, a pedagógusok, a gyerekszereplők eltérnek a hagyományos úttól, hiszen így a jelentkezők nem a megszokott tanulási folyamatokon keresztül (gyerekkori mesehallgatás után, több évtizedes passzív mesetudást követő, felnőttkori mesemondás) lesznek (jó) mesemondók. Persze vannak – és érdekes módon az utóbbi években egyre többen – felnőtt versenyzők is, akik főleg egymás példáján felbuzdulva jelentkeznek, de a túlnyomó többség az óvodás és iskolás korosztály köréből való. Más kérdéseket vet föl, hogy a versenyzésnek ez a módja eleve idegen a hagyományos mesemondástól, a gyerekek versenyeztetése pedig egyáltalán magától a hagyományos kultúra nevelési-be-nevelődési folyamatától is.

Összefoglalás. Arra a kérdésre tehát, hogy van-e még hagyománya az élősavas mesemondásnak a magyar nyelvterületen, a válaszunk az, hogy élő, létező ez a hagyomány ma is, de természetesen megváltozott formában.

Összefoglaljuk a (szempontunkból) legfontosabb változásokat:

– a folklorizmus jelenségeként a mesemondásnak már nincs meg az a komplex, társadalmi-kulturális funkciója, ami eredeti környezetében minden népköltészeti műfaj előadására jellemző;

– ebből következik, hogy főleg az esztétikai és pedagógiai szempontok határozzák meg a mese és a mesemondó kiválasztását, az előadási technikát;

¹⁹ Raffai J. 2003.

– a népmese eredendően felnőtt-műfaj volt, ma sok gyerek mesemondót hallhatunk;

– a mesemondásnak új, szervezett alkalmi alakultak, némelyikkel új hagyományt teremtettek;

– a mai (alkalmi) *közönség* nem *közösség*, nincs (közös) passzív tudásanyag, közös mesekincs, ami alapján értőn-bírálon hallgatná *saját* mesemondóját;

– ezért nincs már meg az a sajátos, kölcsönös visszajelzéseken alapuló viszony a mesemondó és hallgatósága közt, ami az élő folklórműfaj jellemzője volt²⁰;

– ugyanezért a közösség ellenőrző szerepét (a „kollektív cenzúrát”) a mesemondó csoportok tagjai és a zsűri veszik át;

– a professzionális mesélőket leszámítva a mesét mondó szereplőknek-versenyzőknek nincs aktív mesemondói repertoárjuk: a színpadon többnyire betanult-betanított mesék hangzanak el;

– mivel legtöbbször nincs sok idő a mesére (némely versenyen egyenesen megszabják, hogy milyen hosszú, általában 3, 5 vagy 8 perces mesét mondjanak), átrendeződtek a műfaji arányok, az elmozdulás a „klasszikus” tündérmeséktől a rövidebb, anekdotikusabb igaztörténet, állatmese, tréfás mese felé tart.

Föl kell tennünk a kérdést: a mesemondás e megváltozott hagyományának éltetésében, irányításában milyen szerepet játszik a népmesével elméletben foglalkozók tevékenysége, illetve a mesével a gyakorlatban, napi szinten találkozó pedagógusok? Milyen teendőink lehetnek e téren?

Véleményünk szerint a mesekutatás egyik feladata, hogy a mesemondás, a népmese iránt érdeklődők számára a hagyományos mesemondás jellemzőit, az azokból ma is használható, megtanulható technikai „fogásokat” minél több fórumon megismerhessék.

A mesemondással gyakorlatban foglalkozók, a versenyszervezők, zsűrizők, múzeumpedagógusok véleménye is az, hogy a gyerekeknek és felkészítőiknek tisztában kellene lenni az irodalmi vagy átírt, és az élőszavas, változatokban élő, nem rögzített szövegű mese közötti különbséggel. Hiszen egy verseny általában már a kiírás megfogalmazásával, azután pedig a zsűri szemléletével, értékelésével befolyásolja a meseanyag ismertségét, a versenyzők ízlésbeli, stílusbeli fejlődését.

Nem (kizárólag) a néprajzi hitelesség miatt fontos a mese szó szerinti betanítása helyett a szüzséközpontú, improvizatív mesemondásra tanítás, a paraszti mesemondás egy vonása, hanem pedagógiai okokból is. A rossz tanulónak, rossz memóriájúnak tartott gyerekek is sikeresek lehetnek, ha nem memoriterként muszáj, hanem a történetmondáshoz, nagyotmondáshoz közel álló módon, a fantáziájukat szabadon eresztve lehet mesélniük. Más területen esetleg háttérbe szorított, az iskola kényszerrendjében elsorvadó vagy fel sem ismert tulajdonságokat hoz ki a hagyományos mesemondás technikáinak fellelvenítése, ha a pedagógusok, a zsűriző szakemberek előtt nem a színészek

²⁰ Mint az jelen konferencián Kovalcsik Katalin előadásából is kiderült, a cigány mesemondásra a mai napig jellemző a hallgatóság és a mesélő közötti kommunikáció, a párbeszéd, sőt a szenvedélyes vita.

teljesítménye lebeg. Az ismert mesemondó, Kóka Rozália egy előadásában erről bizony keményen fogalmazott: „Rettenetesen fontos a pedagógus mesemondói tevékenysége... A pedagógusok zöme mindig olvassa a mesét. Ugyanis az, hogy egy mesét megtanuljon fejből, az már nagyobb energiát, befektetést jelentene és így nincs is repertoárja, hogy úgy mondjam a pedagógusoknak, bár nagyon jó lenne és nagyon ideális lenne.”²¹

Azután a versenyzők többsége csak leírt-átírt meseszövegeken keresztül kerül kapcsolatba a népmesével. Még mindig nagyon kevés kiadvány létezik a népmesét megismerni, tanulni vágyók számára, hiszen ha a mese az élőszó művészete, nem elég szövegeket tanulni: hangzó, sőt ideális esetben videóanyagok kellenének ahhoz, hogy a mesemondó hagyományt annak nyelvi és nyelven kívüli hatáskeltő eszközeivel együtt sajátíthassa el bárki.

Ebből is adódik a mesekutatás másik feladata, hogy ne csak a tudományos élet eseményeit, kiadványait kísérfje figyelemmel, hanem a kissé lenézett közművelődés „hadállásait” is ismerje, támogassa, az igényeket felmérve segítse effajta kiadványok létrejöttét²².

A hagyományos, közösségi életforma átalakulása vagy eltűnése nem tünnetelte el a hagyományos kultúra kommunikációs modelljei iránti igényt, sőt, a „magányos tömeg” korában még nagyobb szükség van a közvetlen emberi kapcsolatokra, az élőszó erejére, a nyelvi önkifejezésre. Az olyan kulturális örökségekre pedig, mint a mesemondás, kifejezetten kiéheztek az emberek. Ezért úgy véljük, hogy (leginkább a táncházmozgalom módszertanához és hagyományátadási modelljéhez hasonlóan) a mai, megváltozott mesehagyomány esetében is szükség van olyan fórumokra, eseményekre, személyekre, kiadványokra, amelyekeken keresztül az *elmélet*: a kutatás (jelen esetben a mesemondásra koncentráló néprajzkutatás) és a *gyakorlat* (a népmese alkalmazásának legfőképpen pedagógiai gyakorlata) találkozik, integrálódik.

Irodalomjegyzék

- Aarne, Antti-Thompson, Stith: *The Types of the Folktale* (FFC 184.) Helsinki, 1961.
- Banó István: *Népmese*. In: Vargyas Lajos (szerk.): *Magyar népköltészet*. (Magyar néprajz nyolc kötetben V.) Budapest, 1988. 7–78.
- Beszédes Valéria: *Szőcs Boldizsár meséi*. Budapest, 2004.
- Bettelheim Bruno: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Budapest, 1985.
- Bly, Rober: *Vasjankó. Könyv a férfiakról*. Budapest, 2000.
- Csikész Erzsébet: *Találd ki a mesémet!* Budapest, 1986.
- Darnton, Robert: *Lúdanyó meséi. A nagy macskamészárlás. Két epizód a francia kultúrhistoria köréből*. Budapest, 1987.

²¹ Kóka Rozália előadása a Hagyományok Háza népmesetáborában 2003. július 24-én

²² Ilyen tudományos kiadvány például Faragó J. 2003. A Hagyományok Háza éppen ezt a hiányt látva indított hangzó mellékletes sorozatot, „Népmesetár” címmel.

- Faragó József: *Kurcsi Minya havasi mesemondó*. Bukarest, 1969.
- Faragó József: *A mesemondók repertoárjának kutatásai*. In: Voigt Vilmos (szerk.): *A szájhagyományozás törvényszerűségei*. Budapest, 1974. 61–65.
- Faragó József: *Baka András tréfás beszédei. Moldvai csángómagyar népmesék*. Kolozsvár, 2003.
- Faragó József: *Láttatás a mesélésben*. In: Voigt Vilmos (szerk.): *A szájhagyományozás törvényszerűségei*. Budapest, 1974. 96–97.
- Franz, Marie-Louise von: *Női mesealakok*. Budapest, 1995.
- Heller Bernát: *A héber mese*. Budapest, 1996.
- Honti János: *A mese világa*. Budapest, 1937.
- Kast, Verena: *Nők és férfiak a mesében*. Budapest, 1998.
- Kovács Ágnes: *Kalotaszegi népmesék. I–II. (ÚMNGY, V–VI.)* Budapest, 1943.
- Kovács Ágnes: *A népmese látványszerűsége*. In: Voigt Vilmos (szerk.): *A szájhagyományozás törvényszerűségei*. Budapest, 1974/a. 25–26.
- Kovács Ágnes: *Gesztusok és hangutánzás a mesében*. In: Voigt Vilmos (szerk.): *A szájhagyományozás törvényszerűségei*. Budapest, 1974/b. 94–95.
- Ortutay Gyula: *A magyar népmese*. In: Ortutay Gyula–Dégh Linda–Kovács Ágnes (szerk.): *Magyar népmesék*. Budapest, 1960.
- Ortutay Gyula: *Fedics Mihály mesél*. Budapest, 1978.
- Propp, Vlagyimir. J.: *A mese morfológiája*. Budapest, 1995.
- Raffai Judit: *A Rézmonyos. Ludasi népmesék*. Szabadka, 2000.
- Raffai Judit: *A mesélő ember. Szűcs László bácskai parasztember meséi*. Budapest, 2001.
- Raffai Judit: *A ludasi mesemondás ma. Ludasi jegyzetek 4–5*. Szabadka, 2003. 27–35.
- Raffai Judit: *A magyar mesemondás hagyománya*. (Népmesetár) Budapest, 2004.
- Sándor István: *A mesemondás dramaturgiája*. Ethnographia 1964. LXXV. 523–556.
- Voigt Vilmos (szerk.): *A szájhagyományozás törvényszerűségei*. Budapest., 1974.
- Voigt Vilmos: *A magyar népmese*. Ethnographia 1989. 100. 1–4. 384–409.
- Voigt Vilmos: *Alapismereti bevezetés a néprajz iránt érdeklődő egyetemi hallgatóknak*. Debrecen, 1989.
- Voigt Vilmos: *Mese*. In: Voigt Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*. Budapest, 1998. 221–280.

Ódor László

Tell Vilmos

mint az egyik európai alapmese figurája

Tell Vilmos hősiessége, az idegen hatalmat megtestesítő *Gessler*rel való mérészembeszegülése, majd a puffancs tirannus meggyilkolása ugyan svájci illetőségű történet, de mint sztori és mint tanmese teljességgel idegen a svájci emberek és a svájci közösség természetétől: svájci történet, de az európai mítosz része.

Volkskunde der Schweiz (Svájc néptana) című alapművében Richard Weiss etnográfus a svájci ember jellemző tulajdonságait a közép vonal köré helyezi: a mértékletesség (*Masshalten*), a szélsőségek kerülése (*Abneigung gegen die Extreme*), a békülékenységgel (*ewige Suche nach Konsens*) mellett fontos vonásnak tartja a svájci ember pragmatizmusra való hajlamát (*Hang zu Pragmatismus*), és ezzel egybehangzónak tekinti a minden absztrakciótól való irtóztatását. (Ő az *Abneigung* szót, ami még durvábban hangzik, írja – ami egyenesen undornak is fordítható.)

Mindemellett a svájci entitásnak része ugyan a történelem, de nem önmutogatóan, hanem szemérmesen őrzött emlékek soraként. Így él gyűjtőnévként a *Freiheitsschlachten* (a Habsburg elnyomás ellen, a svájci szabadságért vívott csaták) vagy éppen magának a szabadságnak a fogalma. Elképzelni sem tudnám, hogy egy svájci ember kijelentésében büszke lenni bármire is, ami történelmi vagy akár jelen valója. Ő megszervezi, megéli a nemes fogalmat, és nem híreli. Szemérmes, mint általában a paraszti népek.

Érthető, hogy élénk és jellegzetes – és ráadásul sikeres – történelme dacára a svájci városok és községek köztérzeit alig-alig díszíti történelmi személyiség szobra vagy olyan esemény képe, mely nemzeti jelképpé válna. Tell Vilmos is elhallgatott múltja Svájcban – ha él, hát pragmatizmusával él. A turizmus megkívánt vizualitásában, hiszen hol álljon meg Svájc közepén: *Zentralschweiz*ban a külföldiek szállító autóbusz, ha a *Vierwaldstättersee* vizébe benyúló Tell-Platte fölé ér, amely sziklalapra egykor, a tajtékos vízben vergődő hajóból Tell kiszökött (ide még a sziklafalhoz tapasztva kápolnát is emeltek), vagy Altdorfban, ahol évente előadják Schiller Tell Vilmos című drámáját, mi mást mutasson és meséljen a szorgalmas idegenvezető – mint Tell Vilmos meséjét?

Aki – ezt jó tudnunk – soha nem járt Svájcban, hallani azonban sokat hallott róla, elsőként halhatatlan barátjától, Goethétől, aki – Itália felé menet s jövet – többször is beutazta Svájcot. Az ő révén, Schiller Wilhelm Telljének színpadi megjelenésével vált európai legendává, kerek mesévé a Tell Vilmos 14. századi története. S alighanem így, onnan, az európai eszmehorizontról visszavetülve lett másodlagosan újra svájci történetté. Az altdorfi előadás ékesen bizonyítja, milyen messzi idegenből érkezik az irodalmi írott német – a hochdeutsch – magasából a darab s előadása, s lesz belőle ellenállhatatlanul – már az előadás

közepe táján – a beszélt svájci nyelv, a tájnyelvi hangokkal és hangulatokkal színezett színmű: svájci, de azért nem egészen svájcias történet.

Tell Vilmos még csak nem is szerepel a néhány éve a Koeler und Amhang kiadónál megjelent *A nemzetek mítoszai* című kötet svájci fejezetében. Az ismert történész, Georg Kreis sietve leszögezi tanulmánya első mondatában, hogy „a múlt jelenértékű ápolása a modern kor egyik sajátja”. Kreis szerint a *többnyelvűség, a kettős felekezetiiség, a kulturális sokrétűség és a föderalizmus* fogalma jellemzi Svájcot. A szabadságért vívott hősi harc, vagy bármilyen olyan terminológia, mely Tell Vilmosra emlékeztetne, hiányzik a felsorolásból.

A konkrét megjelölések közül is. Kreis öt pillérre helyezi a történeti svájci-ságot. A *Rütlichwurben* (a Rütli mezején 1291. augusztus elején) megfogadott együttélési szabályrendre, *Winkelried halálára* (1386-ban a sempachi csatában esett el), a *kappeli tejlevesre*, mely egy 1529-es csata utáni közös étkezéssel az ellentétes nézeten lévők közötti megbékélés szimbóluma lett, *Pestalozzi* pedagógiai működésére és a *semlegességre* és a *humanitárius* aktivizmusra – aminek egyik pregnáns képviselője a *Vörös kereszt*.

Kreis hangsúlyozza, hogy a fenti lista képviseli a svájci eszmeiséget, a nemzeti mítoszt – ami „lehet konzerváló és lehet perspektivikus jellegű is”. Ebben az esetben a megőrző erő és a perspektivikus szándék, az akarat elsősorban európai illetőségű.

Schiller a francia forradalom utáni Európának volt teremtő géniusza mindkét szempontból. Mint aki Svájcot – mint említettem – sose látta, drámája anyagát elsősorban *Ägidius Tschudi Helevtische Chronik*jából merítette, és – 1803. augusztus 25. és 1804. február 18. között megírt – darabjával jócskán az európai mítoszvilág, a francia forradalommal kezdődő szabad-liberális személyi rend megalapozásához járult hozzá. Amikor a három Waldstätte egyikének helytartója, a brunecki Geßler elharsogja, hogy „aki nem hódol be Ausztriának, az mindentől és minden tisztelettől megfosztandó” (micsoda archaikus tévedés – visszavetítve – a 14. századról s benne Ausztriáról beszélni)! Erre válaszol a szintén brunecki Bertha, aki büszkén és dacosan Rudenznek nyújtja a kezét: „a szabad svájci nő a szabad svájci férfinak”! Ez is micsoda történetietlenség, mert – ha meggondoljuk – Svájc igazából csak a Wilhelm Tell darab megírása után, a Bécsi Kongresszus keretében – 1815-ben – születik meg. Mint katonai szövetség, s csak később mint polgári együttműködés, vagyis szövetségi állam. S lesz eszmény, a francia forradalom ideatárában testet öltő európai szabadság-eszményforrása és táplálója.

Megjelenik a magyar kártyán is. Pótlékként is, hiszen a magyar történelem bőven szolgáltatta a szabadság szimbolikus figuráit – de ők a kor tilos tartományába voltak bezárva. A svájci mese a távoli álom, sokféleképpen behelyettesíthető volt, már akkor s azután is. Megjelenése nem virtigli magyar találmány volt, hanem német importáru. Bécsből érkezett a svájci eszme s megtestesülése német kártyaként. Ezt vette át Piatnik Ferenc pesti kártyagyártó üzeme, s így lett belőle német ármányból – Bécs háta mögött – az európai szabad eszmeiség kifejezője. Olyan rejtett kommunikáció, összekacsintós értem-érted játék része, mint az egykori mondás, ahogyan a bús és elmés magyarok éppen – s éppen ebben az időben – a Gotterhalte dallamára énekeltek a kártyadalt:

„hetes, nyolcas, kilences, tízes, alsó, felső, disznó, király”. *Disznó király* – már ezért megérte a fájó magyar szívnek a góbés csavarintás.

Svájc tehát – noha elfogadja Tell Vilmos hirtelen támadt és kötelező svájci honosságát – mérsékelt örömmel, visszafogottan szemléli az európai álmodozás jeleit és eseményeit. Hiszen – a pragmatikus svájci – nem színpadra álmodja és beszélteti ezer szavában és színében a szabadságot, hanem megteremtette és sok nyúggel-daccal védi, félti, ápolja. Szakirodalmukban a Tell-kérdéssel legfeljebb ha turisztikai felfogásban és szinten foglalkoznak. Nem érdekli őket a győzelem – miként az élet ellenében a halál –, hanem a pragmatizmus jegyében: a pozitív valóság.

Ezért válaszolnak így, a schilleri színdarab lényeges motívumára utaló kérdést hallván, a tréfás kedvű s az eredményspecifikus külföldiek hóbortjait, hóbortos kérdéseit ismerő svájciak így: hogy élő figura-e a mesében és mítoszban élő hős Tell? Isten tudja, élt-e egyáltalán, de az bizonyos, hogy a fia fejéről lelőtte az almát!

VARGA ZSÓFI

A KERET I.

Utóhang

Nagy fába vágta fejszójét folyóiratunk, amikor ez év őszén, *Mesemorzsa*k címmel kétnapos tanácskozást szervezett az európai népek és a magyarság mesekincsének és mondavilágának összehasonlító *motivumvizsgálatáról* illusztris néprajzkutatók, szerkesztők, fordítók, szakoktatók és előadók részvételével. Távlatos európai kiadói, irodalmi-népnevelési program megalapozása lebeggett ugyanis szemünk előtt. Különösen mert az Európai Unióba frissen belépő országokban talán az alapító tagoknál is nagyobb a hajlandóság annak feledésére, hogy Európa kulturális-szellemi határai nem államhatalmiak, s nem is lehetnek azok. Van a népművészetnek olyan, nyelvi meghatározottsága ellenére a zenével vagy a festészettel foghatóan egyetemes rétege, amelyben a tágabb összetartozás nyilvánvaló.

A mesekincskutató-mesetáralapozó tanácskozással támpontokat szerettünk volna nyerni ahhoz, hogy a megőrzésre érdemes európai mesetradíciók továbbéltetéséhez világos kép alakuljon ki a magyar mese- és mondakincs sajátosságainak és európai beágyazottságának viszonyrendszeréről.

Rendezvényünk címével egyszerre próbálunk utalni a mesék eredetének „mítoszmozsalódási” magyarozatára és arra, hogy, mint Propp tanította, a fő mesetipológiai elméletek a mesehősökben megtestesülő cselekvés-funkció együttest valódi epikus szintagmaként (alapelemként) azonosították. A „mesemorzsa”k” sehol sem tapasztathatók össze a feltételezett nemzeti ősmesévé, de egy-egy kiforrott mese változatai nem is vezethetők vissza vándorlásának feltételezett bűvópataka mentén *egyetlen*-egy azonosítható ősforráshoz, keletkezési helyhez.

Szilárdan hisszük mégis, hogy felsejlenek annak a tág értelemben vett *európai nagy, sokszínű mesetárnak* a körvonalai, amely a nagyvilág itteni égtáján a jövőendő gyermekeinek ugyanúgy *közös szellemi tápláléka lehet majd a közel hetven számon tartott európai nyelv mindegyikén*, mint Bartók és Kodály munkássága nyomán kinél-kinél az ősi népi hangzásvilág. Meggyőződésünk, hogy megalapozására sehol másutt nem alkalmasabbak a történeti adottságok és a szellemi feltételek, mint épp nálunk, Magyarországon. Az első lépcső lehet kezdeményezésünk, a mesemorzsa**kból így készül majd cipő, avagy parasztkenyér.**

Kiadónk végső célja egy olyan *európai mesetár* létrehozása, amelynek egyes darabjait nem a tudományos érdekességű *tipológia szerinti* válogatások és nem is *egy-egy nyelv* zárt mesekincse alkotja, hanem a valóban *közösnek* minősíthető európai mesekincs a mindenkori holdudvarával, amely a történeti népmozgalmak természetes következménye.

Az európai mesekincset ebben a válogatásban *geomorfológiai szempontok* szerint szeretnénk csoportosítani. Közös sorozatcíme: *Mesék a Házból*. A mintegy hetven európai nép mesetáraiból állítunk össze mesegyűjteményeket a hegyekről, az erdőkről, a folyókról, a tengerről, az állatokról stb., egyetemes európai mesekozmológiát alkotva.

A tanácskozásra készülő dolgozatok közzététele után a kipróbált mesefordítókra, egy-egy európai nyelvterület mesekincsének legjobb ismerőire számítunk elsősorban, valamint leendő folkloristákra. Vállalkozásunk méltó folytatása jövőre a mesetár projektjének előkészítése lesz. Pártolónk segítségét kérjük egy többnyelvű, **Mesék a Házból** című európai mesetár megalapozásához és többnyelvű közkinccsé tételének elindításához.

Bognár Antal

Sherlock Holmes és a költészet

Király Farkas: Hosszú árnyékok földje

Albion, köd, távolságtartás.

Sherlock Holmes postafiókjára fehér levélpapír érkezik, rajta az alábbi üzenet: „Király Farkas: üzenet”.

A felirat alatt különös formájú rajz, négyzetes keretben a következő szöveg: „Elfogyott a regimentem :)”

– Tisztára egy mobiltelefon részlete – tűnődik a sasszemű detektív. – Megtévesztésig az. Épp ezért gyanús.

Holmest – tudjuk – három dolog hozza izgalomba: a hegedűjáték, az ópium és a rejtély. Az üzenet kimeríti e legutóbbi fogalmát, ezért Holmes nyomozni kezd.

Holmes mindenben jártas, egy dologban nem: a „language poetry”-ben. Nem ismeri fel, hogy a cédulán található rövid szöveg: vers; szerzője neve és címe a versírás EU-szabványainak megfelelő módon van feltüntetve a bal felső sarokban, illetve középen, szövege pedig ez esetben maga a rejtély, a talány.

Megsejti, hogy az első két szó: tulajdonnév, vélhetőleg személynév. De nem derül ki számára, hogy az üzenet szövege, mely az „üzenet” szót is tartalmazza, elsősorban magyar nyelven olvasható. Már-már papírkosárba hajítaná a bosszantó cédulácskát, ha nem sietne – váratlanul, hogyan máshogy – két dolog a segítségére: a véletlen és segítőtársa, Watson.

Watson egy ideje a „Hungarian vocabulary in James Joyce’s Ulysses” című disszertációján dolgozik, hogy Holmeshez viszonyított, kínos intelligencialemaradását földolgozza, ezért

az utóbbi időben meglehetősen magyar nyelvismeretre tett szert.

– Magyar szavak – állapítja meg tehát azonnal Watson.

– Nocsak – teszi hozzá Holmes, és barátját a szöveg angolítására ösztönzi, mely kérdésnek ő (egy Hungarian–English dictionary segítségével) büszkén eleget is tesz. Az üzenet így hangzik Watson fordításában: „King Wolf: message. I have run out of my regiment :)”

– „Farkaskirály” – mondogatja a maga nyelvén a mágikus kifejezést a detektív, és elborzad. – Ha sejtésem nem csal, a háttérben totemisztikus gyilkosság lappang, Watson...

Tegyük hozzá: Holmes sohasem téved. És még valamit: munkája során messzemenően körültekintő. Most a „message” szó gondolkodtatja el. Míg a rejtély felszámolja magát – ez, tudjuk, idő kérdése –, a kommunikáció-elméletben mélyed el, és egy pókhálós könyvtárpalc mélyéről előhalássza Roman Jakobson kommunikációmódeljét, mely szerint az üzenethez az alábbiak szükségeltetnek: feladó, címzett, kontextus, kontaktus és kód. Képzelvejűk Holmes csalódását, amikor kiderül számára, hogy ezek közül számára lényegében egyetlen tényező ismert: a címzett, vagyis ő maga; már amennyiben a papiros nem tévedésből került postaládájába.

Úgy érzi, egyetlen tényező viheti előbbre: némi serkentőszer, konkrétan ópium. A szer használata révén előálló szellemi lebegésben valóban új dimenzió nyílik meg számára: a

szer használata és Jakobson kommunikációs modelljének tanulmányozása során felismeri, hogy a moszkvai nyelvész kör világhírű tagja az üzenet fogalmát szorosan összeköti a poétikai funkcióval.

Lehet, hogy ezen a ponton a nyomozás lendítőkereke csikorogva megállt volna: Holmes talán egyetlen dologtól idegenkedik érdemben, ez pedig a költészet, kiváltképp a nyelvközpontú, netán vizuális költészet.

Ám éppen ezen a kényes egyensúlyi ponton újabb üzenet érkezik a postaládába: „Király Farkas: üzemzavar. csak egy hal vagyok / egy cserép virágban?”

– Watson! – hívta izgatottan segédjét a világhírű detektív. – Fordítsa csak le!

Watson fordítása így hangzott: „King Wolf: disconnection. am I only a fish / in a flowerpot?”

– Különös – morgott a nagy detektív, és elmerengett. – Magam is gyakran érzek így.

Bizonytalanság fogja el, mintha valóban egy totemisztikus gyilkosság mélyére látott volna. És valóban: lehetséges volna, hogy a személy – esetünkben konkrétan Sherlock Holmes – hal alakban feloldódhat valamiféle növényi lét mélyén?

Az angol detektívet elhagyja a közismert angol hidegvér. A világ idegen lett és rettenetes.

Holmes ezért a totemisztikus gyilkosságra vonatkozó elméletét igazolni látja.

– Tegyük fel, Watson – magyarázza rajongó tekintetű társának és mindenesének –, hogy létezik egy Fikcióia nevű állam, ahol nem használják, hanem feltalálják a nyelvet, ha éppen mondani, beszélni, szólni, állítani, hazudni, kérni, vallani, igényelni, követelni vagy hallgatni akarnak vala-

mit. A nyelv szavai így nem állapotodnak meg; nem ismétlődik kétszer ugyanaz a szó, épp ezért egyetlen hangsorhoz sem tapadhat jelentés. Minden egyes hang, ami a fikciónok torkán kijön, összehasonlíthatatlan bármi korábbival – egyetlen beszédhang sem ismétlődik soha. Minden, ami Fikcióiában elhangzik, elsősülött, és a kimondás pillanatában meghal; de minden mondás azonnal újja is születik a következő hangban.

Ezért a fikciónok türelmesek a megértés terén, ám kommunikációra való képtelenségük mégis súrlódás, zsörtölődés, perpatvar és viszály forrása. Elmondani? Felér egy káromkodással Fikcióiában. Kibeszélni? Szörnyűséges imamalom és fogcsikorgatás.

Nem tudni, hogyan alakult így, hogyan rögzült a fikciónok nyelvalkotásra való képtelensége. Egyesek szerint nincs megfelelő hangképzésre alkalmas szervük, mások szerint csupán tohonyák a beszédben. Teremtéstörténetükben szerepel egy bizonyos Frusztráción nevezetű elsősülött (más változatban: Frakción), aki hangyatojásból bújt ki, ám születésének körülményeit nem őrzi a kultikus szöveg. Tény, hogy ez a Frusztráción (Frakción) teremtette a fikciónok nyelvét. Miután kibújt a hangyatojásból, nevet adott az állatoknak, a növényeknek, a zuzmóknak és többek között a sünöknek, de az, hogy minek mi a neve, azóta is rejtély. A kimondás pillanatában az összest azonnal elfelejtette.

Feledékenysége porlasztja a fikciónok nyelvét, nem más; nyelvük képlékenységének nem az az oka, amit az előbb mondtam, és amire már egyébként sem emlékszik senki.

Tudja, hogy honnan szereztem tudomást minderről, Watson?

Felismertem, hogy az első üzenet tartalma elmondhatatlanul fontos; azt is, hogy éppen ezért írták át és rajzolták el azok, akik küldték; hiszen pontosan tudják, hogy a nyelv, amelyet használunk – esetünkben az Ófelsége által is beszélt alattvalói brit angol, de ez szinte mindegy! bármelyik nyelv! – alkalmatlan a gondolat szabatos kifejezésére. Szavaink, melyet az Encyclopedia Britannica és az Oxford Dictionary őriz, csak egy halott nyelv szavai lehetnek: odaszögezve egyetlen jelentés keresztjéhez.

Ah, a fikciónok! Aligha akadt nép szabadabb még egy, mint ők, akiknek képlékeny illóolajokhoz, eltűnő illatokhoz vagy párolgó szagokhoz hasonlíthatjuk a nyelvét; nem ismerik a fogadalmak súlyát és az állítások terheit. És a megértés terhét sem. A megértés lényegét kutatják szenvedélyesen, ahogy, Watson, a mi teológusaink Isten létét... És minél közelebb jutnak hozzá, annál biztosabbak a megértés megérthetlenségében...

Tudja, Watson, mikor idáig jutottam, megértettem: a tökéletes megoldás mégis az övék. Az ő nyelvük a költészet maga. Szavaik őrzését költőkre bízta. Egyszerre lettek bölcsek és öngyilkosok.

Holmes napokig kedélybetegnek mutatkozik, és reggeli lágy tojását sem fogyasztja el; sőt, egy alkalommal a reggeliző asztalnál háromnapos szakállban jelenik meg. Hú kísérője, akit már-már kétségbeesés kerülgetett a zseniális nyomozó mély melan-kóliája láttán, csak akkor derült föl – mintha napsütés törte volna keresztül magát a lucskos égboltozaton –, mikor elmondhatatlan öröme a mester egy reggelen végre ismét kezébe vette hegedűjét.

– Nézze, mi volt a postaládában, Watson! – szól a nagy detektív, miután leteszi a Brahms Magyar táncok című darabjának izzó hangjaitól füstölgő hangszer és mutatja neki a papírlapot, melyen ez alkalommal hosszabb szöveg volt olvasható: „Király Farkas: begyűjtés. szócsapdákat állítottam / már minden sarkába / a házaknak // itthon / a könyvespolc / s a tévé körül áll a legtöbb / meg természetesen / a szomszédokkal közös falaknál // ez persze nem elég // csapdáim vannak a metrón buszokon / jobb kávézóknak s kocsimákban is // mert minden percben / valahol meghal / egy történet // így hát ügyeskednem kell / igyekezniem / hogy össze-be gyűjtsem / a versekrevalót // a kihalófélben lévő / védett szavakat”.

– Egyetlen dolgot nem értek, Holmes – tűnődött Watson. – Ön egyszerűen érti a szöveget?

– Természetesen – felelte a nagy nyomozó némi szarkazmussal. – Pontosan ugyanannyira értem, mint magát, vagy maga engem. Azaz semennyire. És tudja mit? Éppen ez az. Rájöttem, hogy ahonnét ez a szöveg származik, az maga az örvény, az értelem és megértés örvénye; a hosszú hallgatások és a hosszú árnyékok földje... But which fuckin' regiment is that all about?

Holmes azzal átadja magát a biztonság mámorát kínáló ópiumnak.

(Király Farkas: *Hosszú árnyékok földje*. Napkút Kiadó, 2004)

Prágai Tamás

Budapest, Magyar Műhely Galéria, 2004. december 21.

(A felolvasás során eredeti Király Farkas- és King Wolf-szövegek hangzottak el.)

Vigíliák és szilenciumok

Makkai-Kiss Nóra verseskönyve *Átvirasztott csönd* címmel látott napvilágot. Buzás András festőművész borítóterve és illusztrációi igen széppé tették a kötet korpuszát.

Makkai-Kiss Nóra elsőkönyves költőként legelőször azt üzenete számomra, hogy a jelentkező lírikusok közül manapság szintén ott vannak a poetrinák. Hány magyar költőnőről is írtam már? A klasszikus Batsányiné Baumberg Gabrielláról, Rab Zsuzsáról és Károlyi Amyról, a kortársak közül meg Makay Idáról, Mezey Katalinról, a pécsi Csekő Csilláról, a balatonfüredi Kondor Ilonáról, az ajkai Reviczky Krisztináról, a veszprémi Tomor Ilonáról és Tungli M. Mártáról, a paksi Acsádi Rozáliáról... Mindig tollamra kíváncszott, amit Ady Endre fogott versbe *A verselő asszonyokról*: Áldott az asszonyok között, aki verseket tud írni... Nem díszítő elem, sem nem udvariaskodás volt ez a részemről, hiszen szemem láttára még az országosan kevésbé ismert nevű költőnk is esztendőket adott életükből, családi elfoglaltságukból vagy más szerepükből, hogy a versírás természetrajzát, a költői mesterség alapjait elsajátítsák. Makkai-Kiss Nóránál viszont most azt érzem, hogy vannak alkatok, akik nem csupán a versírás áldásában, de annak nehéz kényszerében, sújtásában vagy – mondjuk ki – átkában is részesülnek. Férfiak szintúgy megélték ezt, Nagy László például azt vallotta, neki e játék nehéz ajándék. (A kötetének 83. oldalán Makkai-Kiss egyébként egyik mestereként idézi meg az iszkázi költőt, aki „dedikálta” nekünk földrengéses arca megmenekült mosolyát.) A költő számára mintha mindenáron meg kéne íródnia a versnek, éppen annak a költeménynek, ami a keze alól kikerül. Mintha valami jóvátehetetlen dolog történe ennek hiányában. Megeshet? Akkor inkább tényleg a vers. Mintha a kibeszélésnek egyedüli lehetősége a költészet által való szólás lenne. Tápai Mihály irodalomtörténéz emígy vélekedik Makkai-Kiss világáról: „...a kötet legnagyobb része te, neked megszólítással íródik, ez valami közvetlenséget ad írásainak, a közvetlenséggel hozzám, az olvasójához való beszéd helyzeteit variálja a szerző. Valaki beszél hozzánk... Kicsit panaszversek ezek, »kihajolva az Univerzum ablakán« hangzanak el, félelmekkel, melyekre szép képei vannak.” Az olvasó tehát figyelmesen hallgat; ilyenkor a költőkkel együtt mondhatja el, hogy „kikönyöklünk a szeles csillagokra”. A költő sorolja is a leltárát, akár évtizedekkel ezelőtt Pilinszky János és József Attila az öröknek tűnő egzisztenciális panaszokat, amelyek a megváltatlanságból fakadnak:

„Megőrzöm az álmat / Gyámolítójaként magamnak” („*Csak tiszta forrásból!*”); a létbe való vetettség idegenségét: „egy áldatlan létezés váza / csontváza zörög/zörgetek / Didergek Úram! / Nyiss ajtót! / Valaki megérkezett!” (*Ugyanarra*); a félelmet és a szorongást: „Fogd a kezem / : pókháló-szomorúság / ne gabalyodjon / szívemre” (*Fogd a kezem*).

Ezekkel a kozmikussá növvő inkomfort érzésekkel küszködik a XX. század eleje óta a civilizáció. A szorongó művészek (akik krisztusian vagy abszurd mód bátran magukra vállalták ennek a szenvedésnek a misztériumát) alkotásaikban próbálták szublimálni a kibírhatalannak tűnő közérzeteket. A nagy történelmi

pillanatok s a mindenkori hétköznapok körülményei hogyan is lehettek volna kímélettel, bárminemű tekintettel a sebzettséggel élőkre? Főképpen errefele, e katasztrofikus kelet-közép-európai térségünkben, ahol költőnek kellett ahhoz lenni, hogy az emberségesség és a tehetség nevében föltehető legyen egy kérdés: „Nem halljátok a mosónő fiát?” Kormos István artikulált így. Nem mondok értéktételeket azzal, csupán emberi jelenségként állapítom meg, hogy Makkai-Kiss Nóra versvilágának pőreségét, kiszolgáltatott érzékenységét József Attiláéhoz hasonlítom, amikor ilyen strófájára talállok: „Asszonysorsommal / viselősen / fogaim szorítom / össze erősen / : mert nincsen aki / megsimogassa égő / homlokunk / Naponta / elvetélünk és naponta / szüljük újra önmagunk”.

Rezignáltan a vers címe. Ez a lélekállapot szerencsére bölcsességgel is telítődhet, nem csupán szomorúsággal, tehát távol áll ama síktól, ahol az ember már nem remél. S incselkedik a reménnyel egy formai találmány is a költőné részéről, hiszen a kötetben, ahol fontos fősorolás vagy állítás következik, azt a sor elejére hozott kettősponttal jelöli Makkai-Kiss. Jelzi, mint József Attila fölemelt ujja, hogy valami olyan következik, amelyre a hallgató (befogadó) tán nem is számít. Meglepő, talán fontos is, egyszóval: érdemes vele maradni.

A kötetben előbb perlő viszonyban áll Istenével, versének hangja szemrehányó. Ima helyett szinte költői kérdéseket tesz föl, s utóbbiakra – természetüknél fogva – annyi válasz sem érkezik, mert nincs, mint az elszálló fohászokra. „Uram! Megosztottad az Egészet / mert nem bírtad elviselni / Magánosságodat // Hogyan várod el / éntőlem / hogy elviseljem azt” (*Végső kérdések a Teremtőhöz*).

A könyörgések, az imák – Németh G. Béla szavaival – mindig a „reménység artikulációi”. A kötet záró versei között aztán föl is hangzanak a fohászok: „Uram! / Nehéz vagyok / : mint az ázott ruha // Segíts! / Engedd / hogy a / Nap melege-fénye / átszítálgjon / : lebegjek a szélben”.

A keresztény szimbolika mellett a távoli Kelet motívumaira is rátalálunk (Mantra, mandala...), könyvoldalról könyvoldalra egy spirituális versvilág képei jönnek elénk. A hazai tájak közül *Szatmár – Batár – Tisza-berek* említődik a versekben. Akár a keleti festők ecsetvonásai, akár európai és magyar impresszionisták nyomán, de egyformán szép volna, ha Makkai-Kiss Nóra árva csillagterei alatt a szép otthonosság vidékei is megjelenének. Hiszen tudja, hogy „Járhatóak lesznek az utak / kegyelmében jelenednek...” S talán a játékot és a játékosságot hiányoljuk még (ha már a tipográfiai megformálásban a könyv oldalain annyi változatában megjelenik a „látható” vers). A többi megvan: férje és lánya, akik köré a családi lírát lehet szőni, a művésztársak, akiknek világába átjárhatósága van minden testvérműzsának.

Pilinszky János szerint megérdemelné a kegyelmet minden írástudó, aki egyedül a papírlap fölé hajol. Kell, hogy Makkai-Kiss Nóra egyénisége, személyisége is a címzettek között legyen, mivel ilyen és hasonló költeményeket tudhat magáénak: „Istenem! / Köszönöm / : hogy ma / nem voltam / fájdalom / senkinek.”

(Makkai-Kiss Nóra: *Átvirrasztott csönd*. Összmagyar Testület, 2003)

Németh István Péter

Egy könyv a magyarokat befogadó Párizsról

Huszadik századi történelmünk tükörképét mindig széttördelevé és egyoldalúan tárták elénk. A magyar–francia kapcsolatok hiányzó „tükörcserepei” egy részének az összegyűjtésére vállalkoztak *Az „Állj fel” torony árnyékában. Magyarok francia földön. Egy század tükörcserepei* című antológia szerkesztői. „... tény, hogy magán-nyomorúságok és szabadság-hiányos idők századaiban egy nép sem adott annyiszor menedéket nekünk, mint a franciák” – írja Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke a kötet előszavában. „Ennek a könyvnek a vallo-másaiból nem a történelmi keserveket, hanem az élni-tudás, a reménység, a tehetség, a teremtő kedv példáit tekintsük erősítésének” – hirdeti.

A. Szabó Magda – a Párizsi Magyar Intézet igazgatóhelyettese – és Ablonczy László, a kötet szerkesztői 172 író, költő, művész, tudós, politikus, diák, kétkézi munkás véleményét gyűjtötte össze 1964-től napjainkig. A regényekből, versekből, naplójegyzetekből, interjúkból, levelekből, dokumentumokból válogatott részletek arról vallanak, milyen volt a menekültek, a boldogulásukat keresők, az utazók, az egyetemisták, oktatók, ott dolgozók élete Párizsban, milyen hatással volt rájuk, tevékenységükre a francia kultúra. Például Tardos Tibor így vall az utóbbiról: „1943 telén egy lyoni manzárdszobában, amelynek tetőablakán bevert a hó, fölfedeztem Éluard, Aragon és Baudelaire műveit, és mint a megszállott, magam is nyomban nekiláttam az írásnak.” Egy másik magyar, Gáspár Loránd – aki a II. világháború alatt megszökött egy bajorországi fogolytáborból – Párizsban szerezte orvosi diplomáját, majd orvosi munkája és gazdag irodalmi és folyóirat-szerkesztői munkássága mellett Pilinszky János, Somlyó György, Tóth Krisztina és mások verseit fordította francia nyelvre és népszerűsítette a francia olvasók körében.

Tehát a közismert nagy alkotók – Ady, Márai, Szabó Zoltán, Csók István, Cs. Szabó László, Illyés Gyula, Fejtő Ferenc – párizsi benyomásai mellett kevésbé vagy egyáltalán nem tudott tényekről is olvashatunk. A szemelvényekből saját XX. századi történelmünk fontos eseményeire is ráismerhetünk.

De honnan ered a címben lévő „Állj fel” torony elnevezés? Bartók Béla először 1905-ben volt Párizsban, és Bartók Elzának írt képeslapja hátuljára írt versikében szerepel az alábbi mondat: „Felmentem az »Állj fel« torony csúcsára, ...” A franciák által megbecsült, zeneszerző szobra 1982-től az Eiffel-toronyhoz közel lévő, róla elnevezett téren áll.

A bibliográfiai szempontból is értékes kötet gazdag életrajzi lexikont és pontos forrásjegyzéket tartalmaz. A Veszprémi Egyetemmel együttműködésben készült kötetet az Új Horizont Folyóirat és Könyvkiadó Alapítvány adta ki 2003-ban. Az antológiát a Veszprémi Egyetem támogatásával oktatási segédkönyvként is használják.

(Az *„Állj fel” torony árnyékában*. Új Horizont Kiadó, 2003)

Dr. Ruzsicska Mária

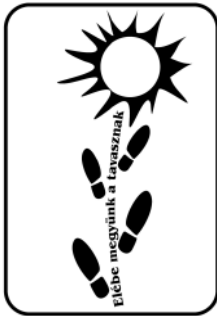
MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY
HOTEL KULTURINNOV

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu, hotel@mka.hu

Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány 2005. március 22–április 6. között rendezi meg a IX. Magyar Karikatúra-művészeti Fesztivált, „Elébe megyünk a tavasznak!” címmel. A Fesztivál lehetőséget nyújt a kortárs hazai és határon túli magyar szatirikus művészeknek és karikaturistáknak új műveik bemutatására.

Eddigi hagyományainkhoz híven ismét színes rendezvények kapcsolódnak a fesztiválhoz, így például április 6-án a *Zene és irodalom a karikatúrában – karikatúra a zenében* és az *irodalomban* című humorest várja az érdeklődőket.

A karikatúraművészeti fesztivál pályázati felhívásáról és a rendezvényről további információ a 224-8100 telefonszámon, Bácsfai Lindától és Bába Szilviától kérhető.

Tréfát fűzünk

„Amikor az ismerkedésben rájöttem, hogy a közismert plakátrajzoló-művésszel találkozom, halevést hirdető utcai plakátjai mondanivalóját hirtelen lefordítottam magyarra, s a kézfogásnál ezzel üdvözöltem: *Egyetek halat, táplálja az agyat.*” (Dr. Koncz Sándor)

„Irigylem azt a régi világot, mely tele volt csodákkal. Amikor például egy újságíró kiderítette, hogy Salome, a keleti hastáncosnő Seeman Sándor néven lakik a Rottenbiller utcában, az még csodának számított.” (Szilágyi György)

„Az én *falum* komikumában alig-alig fordul elő a *szatíra*, bár minden adott lenne a választott világ szatirikus ábrázolásához. Mivel Az én *falum* világában a legfőbb nevető maga az elbeszélő, az a bizonyos »nyila-sincs-nevetés« nyilvánvalóan magáé, Gárdonyié.” (Druzsín Ferenc)

„*»Ez a Lear milyen elragadó!« / S miket össze nem írt azelőtt! / Mondják, csuda furcsa manó, / noha mások kedvelik őt. // Esze éles, a gusztusa kényes, / és meglehetősen nagy az orra, / a képe pocsek, terebélyes, / a szakálla akár a paróka.*” (Edward Lear)

„A sok baráti köszöntő között elhangzott Páskándi Géza Palocsay-pardiája is. Még most is előttem az a viharos röhej, ami a *Hím nyuszt* a nő nyestnek fölolvását kísérte.” (Szokolczay Lajos)

„Iluska rögtön fölébredt, mert kint aludt a pitvarban. Jancsi nyakába borult. Az első csókok után fölnezzett és megjegedt. Ugyanis, bár koromsötét volt, Jancsi arca olyan hófehér volt, mint a hó.” (Horváth Lajos)

„Legyinthesünk rajta, a Humor is megvonja a vállát, átnéz rajtunk, talán az utánunk következőkre! Még van dolga.” (Balázs Géza)

Ára: 550 Ft. Előfizetés: 4000 Ft.

Előfizethető a postahivatalokban a szerkesztőség címén:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.
Fogadóórák: csütörtökönként 10–18 óráig

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten a Balassi, az Euroklub, az Osiris, a Pont, a Vince és a Kálvin téri Cartaphilus könyvesboltban, a Fonóban, valamint az Írók Boltjában.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-29902327